

S C H E T S

VAN DE

OORSPRONG EN GESCHIEDENIS

der aloude heerlijkheid

ECK EN WIEL.

(Eene bladzijde uit het geschiedboek van Nederbetuwe).

Eck zal vermoedelijk door het geslacht van Eck bezeten zijn geweest. Ten minste, men vindt Bartholomeus van Eck, richter des graeven van Gelre in de Betuwe, die in 1282 zegelde en voor zegel voerde une fasce avec trois merlettes en chef. Evenwel is Eck door het huwelijk van Johan van Bosinchem met Margriet van Maurik, aan de heeren van Culemborg gekomen¹. Sedert het begin van de 17e eeuw is zij (de heerlijkheid) door de geslachten de Cocq van Opijnen, van Broeckhuysen, van Delen, van Wijhe en van Nijvenheym bezeten.

VAN SPAEN, Oordeelk. Inleiding, III, 397.

Dat in bovenstaand citaat alleen het cursief gedrukte juist kan wezen, hiervan overtuige zich uit de volgende bladzijden de opmerksame lezer. Hij waardeere het met steller dezès, zoo een gelukkig toeval ons met de rechte bronnen bekend maakt en ons alzoo verhindert, elkander gedachteloos na te praten en na te schrijven, wat op het erkend gezag van genoemden Gelderschen geschiedkundige herhaaldelijk is geschied. Hij bessef met hem, hoe nuttig het is, dat van elke plaats het merkwaardigste uit de oudheid nagespoord en verzameld worde, ten einde te geraken tot eenheid en volledigheid in de ge-

¹ Zou van Spaen (1804), wat in dezen volzin voorkomt zonder nader onderzoek van Voet van Oudheusden (*Beschrijving v. Culemborg*, 1753, I, 21) hebben overgenomen? 't Is van zulk een geschiedvorschcr bijkans niet te denken.

schiedenis van een gansche landstreek of gewest¹. Hij legge deze bladzijden uit de hand onder den indruk der waarheid, vervat in de dichtregelen van Bilderdijk:

In 't voorleden

Ligt het heeden;

In het nu wat worden zal².

Wat de naamsduiding betreft, uiterst moeilijk en gewaagd is het, daaromtrent iets zekers te zeggen. *Eck* of *Ek*, oudtijds *Elki*, zal wel „hoek” (gronds) beteekenen, welke benaming met de ligging des dorps, dat in de tweede helft der XIIIde eeuw nog eene „buurschap” genoemd wordt, goed strookt. Want het is als een hoek tusschen Maurik en Ingen in gelegen. Maurik heeft een veld (uitgestrekte, landwaarts in gelegen weidestreek), en Ingen heeft een veld; deze twee velden, het Mauriksche en het Ingensche, sluiten zich achter *Eck*, dat geen zoodanig veld heeft, aaneen. *Eck* is met het oog op deze ligging een rechte plaatsnaam³. Als Slichtenhorst (*Geld. Geschied.*, bladz. 191a) verhaalt, dat Jan van Hattem, oudste zoon van hertog Reinald III van Gelre, eenige Nederbetuwsche „soolweeren”⁴ en erven, gelegten te Ingen, Oijen (d. i. Oot onder Echtheid), Opheusden, *Echt* en Maurik, welke hij van hertogin Mechteld, gravin van Kleef, voor drie duizend kroonen had bekomen, in 1421 aan Gerard van Kleef, graaf van der Marck, overgaf; dan is dit „Echt” blijkbaar eene feil. Er kan toch niet anders dan „Eck” mede bedoeld zijn. Niet ongepast schijnt het

¹ Naar den wensch, geuit door wijlen Ds. V. F. I. Boonacker in den *Utrechtschen Volksalmanak* voor 1846, bl. 69, en, eenigzins gewijzigd, herhaald door Ds. J. C. W. Quack in het voorwoord van den *Gelderschen Volksalmanak* voor 1874.

² *Dichtberken*, Haarlem, A. C. Kruseman, deel IX, bl. 105.

³ Zie hier achter, Aanteek. I.

⁴ Uitkeeringen van den derden voet, door den erfgenaam eener hoofdbezitting aan zijne medeërfgenamen gedaan, ten einde die hoofdbezitting in haar geheel aan zich te kunnen houden.

hier te vermelden, dat wij in een Noordbrabantsch afschrift van een actenboek der Geldersche synoden dezelfde feil aantreffen, in art. 35 der Harderwijker synode van 30 Juni—3 Juli 1612 vermeld vindende dat Petrus Lucanus in dat jaar in classe Tylo-Bommeliensi aangenomen werd tot predikant te „Echt”, d. i. Eck. — *Wiel* kan men, zelfs op het gevaar af om als vreemdsoortig etymologist voor een „waterman” of „waterhefberber”¹ door te gaan, in verband brengen met het oud-Hoogduitsche *Wella*, *Welle* = *fluvius*, stroomend water, zoodat de naam dan oorspronkelijk „Wel” geweest zij, die in *Welle* kan zijn vervormd, gelijk er nog heden ten dage alhier een „Welietend” bestaat, hetwelk zich over ettelijke landerijen tot aan den Rijnstroom uitstrekt, rondom de plaats, waar vroeger het Huis te *Wiel* zijne tinne verthief. Ook onder Hien aan de Waal vindt men eene buurschap *Welij*, naar welke zich een riddermatig geslacht (van Welij) noemde, dat bloeide in de helft der XVde eeuw. Maar men kan ook aan een eigenlijk „wiel” of „rad” denken, en van daar tot „wenteling” of „kromming” voortgaan, met zinspeling op de sterke kromming van den Rijn op de hoogte van ons dorp, te meer, wijl de kronkeling voorheen nog sterker moet geweest zijn, toen de Rijn of Lek naar den kant van Amerongen veel dieper landwaarts in vloeide, en deze plaats met zijn aloud kasteel dichter tot zijn rechteroever naderen deed. Anderen geven wellicht de voorkeur aan *Wiel* = „Wie-lo” of „Wie’e loo”, d. i. het wijde water, zoodat door *Eck en Wiel* een „hoek gronds aan het wijde water” (den Rijn) worde aangeduid. Daar wij evenwel in 1347 van „Wiele”, en in 1400 van „Wyele” lezen, zoo rijst de vraag of hier ook eerder te pas moet komen „wiele gemeente”, welke uitdrukking nog in eene oorkonde van 25 April 1328 „onbebouwde gemeentegrond” te kennen geeft.² Dan, hier staat tegenover, dat bij de beleening van Willem

¹ Zie *De Navorscher*, XXVIII, bladz. 24, 22.

² Vgl. *Geld. Volksalm.*, 1874, bl. 87—90.

³ Vgl. Nijhoff, *Oorkonden*, I, bl. 238.

van Appelteren (18 September 1478) met huis en hofstad te Appelteren, tevens sprake is van „wyele ende visscheryen myt hoeren vytvlichten”, zoodat wij, andermaal tot het water onze toevlucht nemende, ons geneigd gevoelen, het woord van een strang of kil te verstaan.³ Men vindt *De Wielen*, *De Nieuwe Wiel*, *Het Wielje* (bij *Smits*) en *Het Wielje Cingeldijk*, als benamingen van uiterwaardsland te Maasbommel (en Neder-Asselt), te Dreumel, en te Ojen aan de Maas.⁴

Men mag het er voor houden, dat *Wiel* voorheen meer bekend is geweest dan *Eck*. Ook gewaagt men van eene kapel (met daarbij gelegen kerkhof⁵), die te *Wiel* beneden aan den dijk stond, en in den Roomschen tijd tegelijk met de latere *Ecksche* kerk voor den eerdienst is gebruikt geweest. Van hier dat men ook wel geschreven vindt „*Wiel* en *Eck*” (of *Eck*). De beide buurschappen vormden twee gemeenten. Weshalve men in een notulenboek, in dato 14 Maart 1723 nog leest van „de gemeentens van *Eck* en *Wiel*”. De voormalige voorrang van *Wiel* laat zich uit de ligging aan den Rijnstroom gereedelijk verklaren. En al verviel de kapel, toen de gemeente tot de Hervorming overging, — de oudste predikant, dien wij hebben kunnen opsporen, met name Simon Lucae (Bysterus) trad alhier in 1609 in dienst⁶, huwde te dezer plaatsse Isabella van Hatten, vertrok in 1612 naar Ingen, en geraakte wegens Remonstrantschgezindheid 9 Oct. 1621 op Loevestein gevangen! — toch bleef *Wiel*, of liever, de heer van *Wiel*, het recht van kapelstichting behouden; ja, bezat dit nog in 1668, want in de akte van verkoop der heerlijkheid in dat jaar is sprake van „het recht van de capellerye tot

¹ Die leenbrief is opgenomen in het *Geldersch Maandwerk* van G. van Hasselt (1807), I, 135.

² Zie hier achter, Aanteek. II.

³ Opmerkelijk is „Zwart Wielje”, als benaming van een uiterwaard onder de gemeente Cuyk.

⁴ Zie hier achter, Aanteek. III.

⁵ Blijkens art. 25 der acten van de Arnhemseche synode 14—16 Juli 1600.

Wiel". En van daar, dat men, niettegenstaande de eerdienst te *Wiel* reeds lang was opgeheven, nog langen tijd van „de pastoryen tot Eck" ziet gewag gemaakt. Hoe lang mag die kapel daar wel bestaan hebben? Eenwen lang! Immers, Willebrod, de eerste bisschop van Utrecht, vernam in 697 te Emmerik, dat de gansche Betuwe het christendom had omhelsd. *Eck* werd in verloop van tijd het eigenlijke dorp, en *Wiel* behoort daar tegenwoordig als buurschap bij. In den transport- en opdrachtsbrief van 28 Jan. 1698, beneden te vermelden, is dan ook sprake van „Wiel in den kerspel van Eck".

Door zijne ligging tusschen Lek en Linge behoorde *Eck* van ouds tot het graafschap Teysterbant, en maakte een deel uit der goederen van Hatto, wiens bezittingen in 953 aan het bisdom van Utrecht vervielen. Omtrent dezen Hatto verkeerden de historieschrijvers tamelijk in het onzekere. Terwijl Slichtenhorst in zijne *Stamvertooning der graven van Teysterband* (s. w., bl. 60) van hem zwijgt, vereenzelvigde de *Historie van 't Utrechtsche Bisdom* (1719, III, 255) hem met Poppo, noemt hem een zoon van Walger (graaf in Teysterbant) in 907 woonachtig te Avezant, volgens Slichtenhorst, *Tooneel*, bl. 42, halven broeder van Dirk I van Holland, en getuigt dat zijne goederen in 953 zijn verbeurdverklaard. G. van Loon in zijne *Aloude Hollandse Historie* (II, 176) noemt hem insgelijks Walger's zoon, zegt dat hij ook Otto heette, en betitelt hem als graaf van Loenen, omdat hij vele goederen langs de Vecht bezat. Hij begiftigde met Walger en diens zoon Radbod (mede door Slichtenhorst verzwegen) het klooster en de St. Walburgiskerk te Tiel (Rink, *Beschr. v. Tiel*, bl. 13, 185). Van Spaen (*Inleid.*, III, 159, 60) weet niets van eene verbeurdverklaring, maar meldt eenvoudig, dat straksgenoemden van Otto I goederen in leen hadden, welke deze keizer aan de St. Maartenskerk te Utrecht schonk. Deze geschiedvorschergist dat Hatto Walger's oudste broeder geweest is, en t. a. p., bl. 162, spreekt hij van Poppo, die dienstmansgoederen in

het graafschap van Unroch en te Arkel bezat, welke goederen de keizer in 998 aan de kerk van Utrecht schonk; doch verklaart niet te weten, of deze Poppo een zoon van Walger geweest zij. Hoeveel duisters hier moge overblijven, zooveel blijkt toch, dat de vereenzelviging van Hatto met Poppo alleronwaarschijnlijkst is, vermits Hatto eene generatie vroeger moet geleefd hebben en een tijdgenoot van Walger moet geweest zijn, en daarenboven Poppo voorkomt als tijdgenoot van Unroch, die eerst in 993/4 graaf in Teysterbant kan zijn geworden, zoo hij, wat men vermoedt (o. a. Rink, s. w., bl. 11), als zoodanig graaf Ausfried opgevolgd is. Ook bestaat er geen de minste reden om onzen Hatto voor één persoon te houden met dien anderen Hatto, aartsbischop van Mainz, die in 973, gedurende een hongersnood in Duitschland, zich bijzonder streng en wreed gedroeg tegen het om brood vragend volk, dat door hem in eene schuur werd verzameld, welke hij vervolgens in brand liet steken; weshalve hij, naar de overlevering luidt, door muizen aangevallen, nabij Bingen in een toren vluchtte in het midden van den Rijn, en ook dáár door de zwemmende muizen achtervolgd werd, die hem in den toren opaten¹. Want het is niet bekend, dat toenmaals goederen uit het aartsbisdom van Mainz aan de Utrechtsche kerk geschonken zijn.

Hoe het zij, *Eck* behoorde sedert de tweede helft der X eeuw aan het Utrechtsche bisdom. Ook komt *Eck* voor op eene tijnslijst der abdij van Lauresham uit de XIe of XIIe eeuw². Deze ter eere van St. Laurentius gestichte,

¹ Zie «De legende van den muizenoren» in het tijdschrift *Etk waer wis* — *Kennis en Kunst*, o. red. van Ds. Koopmans v. Boekeren, 5e afl., 1873, bl. 144, 42.

² Zie *Handboek der Middel-Nederlandse Geographie*, naar de bronnen bevestigd, door Mr. L. Ph. C. van den Bergh, 2e dr., 1872, bl. 198. Als deze geleerde evenwel in een rijk opstel over den oorsprong en de beteekenis der plaatsnamen in Gelderland (in Nijhoff's *Bijdragen voor vaderl. geschied. en oudheidkunde*, V, 247) zegt, dat *Eck* «het eerst» voorkomt in de 11e of 12e eeuw, dan is dit, blijkens het bovenstaande, eene vergissing.

later Lorsch genoemde abdij¹, welke vele goederen te Gent in Overbetuwe bezat, werd door keizer Frederik II in 1232 als een rijksteen aan het aartsstift Mainz overgedragen, waaruit zich eenigermate opheldert hoe men er toe heeft kunnen komen den Teysterbantschen Hatto te verwarren met zijn naamenoot, den aartsbisschop van Mainz. De aloude „heem” van „St. Laurens” bezat derhalve te Eck in de elfde of twaalfde eeuw tienden, die de Utrechtsche bisschop er aan moet hebben afgestaan.

Wij troffen *Wiel* niet eerder aan dan in eene oorkonde van 2 Augustus 1347, toen Reinald III, hertog van Gelre, Johan (Jhanne), den achtsten heer van Culemborg, zoon van Huibert (Schenk) den vierde (die 21 Juli 1347 in den slag bij Hannut en Walef sneuvelde), beleende met de uiterwaarden in de diepte van de Lek, gerecht van Mauderick en Wiele². Is het echter hetzelfde als *Wel* of *Welle*, dan staat het reeds in een dokumēt der XIde eeuw vermeld³. In 1400 vindt men gewag gemaakt van het alom bekende, nog veel gebruikte *Wielische veer* (tegenover Amelingen), en wel in eene rekening van Johan van Meerden in dato, aldus: „item minen genadigen Heer (hertog Willem I van Gulik en Gelre) enen bode geseint, ruerende van den heer van Abeoude, van zaken, die mijn gen. Heer mit hem to schicken had, als van enen weerde ende

¹ Lorsch is nog heden een vlek in het groot-hertogdom Hessen-Darmstadt, kreutz Badingen, bij Worms; „dabei Ueberreste einer berühmten Abtei”, zegt Ritter in zijne *Geographie*. Het vormt tegenwoordig het eerste station van den spoorweg van Bensheim naar Worms. Van Spaen (*Inleid.*, III, 405) plaatst Lorsch op een eiland midden in het riviertje Weschnitz, van ouds Wisgoz.

² Vgl. Nijhoff, *Gezedenkwaardigheden* enz. II, bl. xxiii; *ibid.*, *Oorkonden*, n°. 23. Het gericht van *Wiel* moet dus ook hooge en lage jurisdictie geweest zijn, vermits dit destijds nog aan het bezit van de (hooge)heerlijkheid *Mauritz* was verbonden.

³ Volgens Mr. L. Ph. C. van den Bergh, in het straksgenoemde opstel over de Geldersche plaatsnamen.

veerstad, gelegen tot *Wyele*, dair hem mijn Heer *rechts tho vermat*, gelijk mijns Heeren gen. Jan dat bevolen hadden dat gestait dairaff te laten weten”¹. Ondanks den afstand van goederen, door Reinald in 1347 gedaan, liet derhalve de vorst des lands later te dezer plaatse nog aanspraak gelden op domein. Hij heeft het toch niet lang bezeten; want dit pand behoorde weldra tot de heerlijkheid, en is er steeds mede verbonden gebleven, ja, maakt er, gelijk later blijken zal, met het agrestierecht in zake de predikantsberoeping, tegenwoordig de kern van uit.

Mr. G. van Hasselt verhaalt ons in zijn *Geldersch Maandwerk* (II, 463, 64) het navolgende: „Te *Wiel* was enen kelre (kelder) bestaet te wulven, daer die kynder in liepen speelen, ende dat wulsel schoot neder ende viel een kynt doot; daer gaf die man af, die 't huus syn was, in afscheidinge (afkorting, mindering) bij Arnt van der Thesen ende bij Jan die Kock ii R. gl., valet (tot een bedrag van) iii gl. xiiii mewen”². Dit bedrag maakte een post uit op de rekening van Jordan Doys, amptman van Nederbetuwe, over den jare 1417.

Als eerste heer van *Eck* staat vermeld:

I. *Bartholt* (*Bartholomeus*, ook wel, *Bartel*) van *Pantaleon* (geboren in 1224), die zich naar zijne bezitting van *Eck* heette. De Geldersche geschiedschrijver Pontanus

¹ Mr. G. van Hasselt, *Geldersch Maandwerk* (1807), I, 124. „Ge-staden” = aanbesteden (Nijhoff, a. w., II, bl. 259, noot 2). Derhalve „gestait” = aanbesteding, wat hier „verhuring” kan beduiden.

² *Mewen* waren zilveren munten waarvan de ware naam thans niet meer bekend is, doch die waarschijnlijk door het volk *meeuwen* genoemd werden wegens den daarop afgebeelden, nog al vormeloozen adehaar met een bijzonder dikke kop. In het koninklijk penningkabinet te 's Gravenhage treft men er aan van verschillende grootte; daar zijn er van den omvang van een gulden, maar dunner, alsook van den omvang van een ouden zesdehalf.

maakt melding van „Bartholomeus ab Ecke”. Langen tijd hebben zijne nazaten de beide namen *van Eck van Pantaleon* vereenigd gevoerd, de sedert 1500 in Utrecht gevestigde tak tot op het laatst der vorige eeuw. Wat echter den Gelderschen tak van het weleer uitgebreide geslacht betreft, is allengs de oorspronkelijke geslachtsnaam *van Pantaleon* in onbruik geraakt, en alleen de naam, aan het bezit der heerlijkheid *Eck* ontleend, behouden gebleven. Thans voert de stamhouder van het oudadellijk geslacht weder den naam *van Pantaleon* ¹ *van Eck*, en wel in den persoon van *François Marinus van Pantaleon* baron *van Eck*, geb. te Elburg 24 Aug. 1841, lid der ridderschap van Gelderland, kapitein 1ste klasse bij het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, gehuwd 21 April 1864 te Arnhem met jonkvrouwe Henriette Johanna van Manen (geb. te Elburg 16 Mei 1840), en, na werkzaam geweest te zijn aan het bureau „Materieel der Genie” bij het Departement van Oorlog te 's Gravenhage, 19 Juni 1876 op zijn verzoek eervol van deze betrekking ontheven, benoemd tot eerste-afgevaardigd ingenieur daar ter stede, alwaar hem 1 October 1873 een zoon is geboren, die de voornamen van Jacob Willem *Barthold* draagt.

Volgens de gissing van Aegidius Gelenius in zijn in 1645 uitgegeven werk, *De admiranda sacra et*

civili magnitudine Coloniae Claudiae Agrippinensis Augustae Ubiorum Urbis, liber II, syntagma 9, p. 151 sqq., zal het voorgeslacht van den stichter der heerlijkheid *Eck* her stammen van *Pantaleon*, vorst van Aetolie (landschap van Hellas), die in den jare 172 v. C. Eumenes II, koning van Pergamus, den bondgenoot der Romeinen, tijdens den oorlog met Perseus, koning van Macedonie, tegen een verraderlijken overval van Macedonische sluipmoordenaars op een eng voetpad (bij Cirrha en Delphi in Phocis) stoutmoedig verdedigde en beschermde ¹. Die schrijver ziet dat enge voetpad afgebeeld in de wapenfiguur van het geslacht van *Eck*, zijnde eerst een linker (herald.) schuinbalk geweest, later, en nog tegenwoordig een rechterschuinbalk, zoodat hij de leden van dezen stam rekent tot de nobiles voetgeri, qui veestem, seu militare aristem, vel *angustam ad angustam semitam* armis representant. Tegen deze uitlegging van het in den balk vervatte zinnebeeld pleit echter het oudste helmteeken, dat in een bokkekop bestond ², en aan een aries militaris, een stormram doet denken. Juist wegens dien bokkekop komen wij tot het besluit, dat het emblema of schildteeken der voorzaten van den eersten *Barthold* van *Eck* een stormram zal geweest zijn, d. i. een balk met een ramskop aan het voor-einde; en de stichter der heerlijkheid *Eck* zal den balk tot zijn blaazon, den ramskop (door latere

¹ Waaron niet liever „Pantaleon” zonder letter *h*? Men vergelijkte het thans nog als Italiaansche familienaam aanwezige „Pantaleoni”! Ook in het *Armorial Général* van J. B. Rietstap wordt (p. 788) een Keulsch geslacht *van Pantaleon* opgegeven, doch dit in onderscheiding van een Westphaalsch geslacht *van Eck van Pantaleon* (p. 332). Den schrijftant met of zonder *h* nu eens buiten rekening gelaten, zoo rijst thans de vraag, of er voor deze onderscheiding eigenlijk wel grond bestaat? Een historische gewis niet, maar ook geen heraldische, naar het schijnt, vermits de schuinbalk bij beide de hoofdfiguren is.

¹ Vgl. Livius, *Historiae Romanae*, l. 42, c. 45.

² Zie *De Navorscher*, XXVIII, 197. — Vgl. J. B. Rietstap, *Handboek der Wapenkunde*, bl. 258. Deze auteur geeft in zijn *Armorial*, p. 788, als wapen van het Keulsch geslacht *Pantaleon* op: van goud een (rechter) schuinbalk van blauw, in het schildhoofd beladen met een zilveren schildje, dat overladen is met een antiek molenijzer van zwart; blauw-gekreonde helm; helmteeken: het *hoofd* en de hals van een *bok* van goud, gehoord van blauw.

teekenaars in een bokkekop misvormd) tot zijn helmteeken hebben gekozen. In elk geval voerde hij een sprekend wapen, en deze zijn de oudste.

De schrijver van „Die Cronica von der hilliger Stat von Cöllen“ (a° 1499 gedrukt te Keulen) doet Barthold's voorgeslacht opklommen tot de derde reeks van aanzienlijke familiën, die op verlangen van keizer Trajanus omstreeks het jaar 100 na C. uit Rome naar Colonia Agrippina zijn verhuisd. Van hier heet het een Ubisch of Ubisch-Romeinsch geslacht (familia Ubio-Romana), dewijl de Germaansche volksstam der Ubiers (Ubii) langs den Rijn woonde ter plaatse waar zich de Romeinsche volkplanting nederzette, die den grond legde tot het latere Keulen.

De naam *Pantaleon* wijst derhalve op een Grieksche of Italiaansche herkomst, en strekte in zijn $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\lambda\acute{\epsilon}\omega\nu$ = „van top tot teen leeuw“ tot een gunstig voorteeken. Trouwens men moet een leeuwenaard bezitten om met een stormram, een bélier militaire, goed om te gaan. Sedert overoude tijden was dit geslacht te Keulen gevestigd en stond er in groot aanzien. Daar ter stede ook was, onder de regeering van den lateren keizer Otto I, in 960 het klooster van St. Pantaleon gebouwd, hetwelk in de dagen van Pontanus en zijn schoonzoon Antonius Matthaeus (1635) nog zeer in aanzien stond¹. En aldaar vertoefde in den jare 1249 Otto II, graaf van Gelre, als hij zijn neef Willem II, graaf van Holland, die 1 Nov. 1248 te Keulen tot Roomsche koning was verkoren, tot bijstand vergezeld, met zijn gevolg een geruimen tijd op den burcht der Pantaleons, gelegen bij de parochiekerk van Onze Lieve Vrouw in Jäsolffkirchen (Lieskeroken), voorstad van Keulen. Die burcht werd toenmaals be-

¹ Zie eene en andere bijzonderheid over dat klooster, hier achter, Aanteek. IV.

woond door Bartholomeus of Barthold van Pantaleon, gehuwd met Anna, dochter van heer Daniel, ridder, wiens drie zonen, tijdens de belegering van Aken, van den nieuwen Roomsche-koning vóór de muren dezer stad den ridderslag ontvingen. De jongste dezer drie zonen, insgelijks *Bartholomeus* of *Barthold* geheeten, trok zoozeer de aandacht van den Gelderschen graaf, dat deze hem in 1249 met zich medenam naar Gelderland, aan zijn persoonlijken dienst verbond, en hem de taak der opvoeding van zijn zoon Reinald I te Nijmegen opdroeg als „regent en tuchtmeester“ of „guarde noble“. Op raad en door toedoen van graaf Otto verwierf Barthold v. P. in 1266 ' de hand van *Walburgh* of *Walburgis*, dochter van heer Saffeneijn van *Manderick* (Maurik). „Tot vordering van dit houwelick“ schonk de vader der bruid een „buerschap, „gelegen hart aen (dicht bij) Manderick, genaemt *Eck*, „welck buerschap heer *Bartholt*, met consent des „grave van Gelre, heeft geërigeert tot een dorp, ende „daer getimmerd een prochie (kerspel) kerk: ende „hardt bij de kerk heeft hij doen maeken ende „timmeren een sloth ofte castel“. In 1282 komt hij als richter in de Betuwe voor. Hemaangaande getuigt Pontanus³: „habuit eo tempore iudicem terrae Bataviae⁴ Reinaldus comes nomine Bartholomeum ab Eeke“. Hij was „Judez sive Justitiarius in terra Batuae ab illustri Viro Comite Gelriae constitutus“, hetwelk, — zegt van Spaen⁵, — volgens den toen-

¹ Zie hier achter, Aanteek. V.

² Ibid., Aanteek. VI.

³ *Historia Gebrica*, p. 159.

⁴ De verdeeling der Betuwe in Over- en Nederbetuwe had eerst in 1327 plaats.

⁵ *Oor-deelk. Inleiding*, III, 452.

malignen stijl aanduidt, dat, behalve hij, nog richters van andere heeren (comites) in de Betuwe zich bevonden. Als zoodanig zegelde hij misschien met een dwarsbalk (faes of fasce), doch dit verdient nadere staving. Vóór hem en vóór zes daartoe geroepen landgenooten, en in tegenwoordigheid van eenige getuigen, droeg heer Willem van Bijswijck (gem. Maurik), ridder, aan een altaar der Domkerk te Utrecht drie hoeven op in zijn land (in terra sua) Bredemate aldaar¹. Had zijn schoonvader, de heer van *Maurik*, hem in 1266 het grondgebied van *Eck* afgestaan, de jurisdictie daarover oefende hij aanvankelijk niet uit eigen naam, maar krachtens de opdracht van dien schoonvader uit, en maakte derhalve bij die rechtsoefening gebruik van diens wapenzegel, vertoonende eene roode droogscheerdersehaar op een gouden veld². Uit deze omstandigheid is het door Zweder van Culemburch in zijne *Origines Culemburgicae* het eerst opgedischt, door Ant. Matthaeus in zijne *Veteris Aevi Analecta* voor een fabel uitgekroten, en door J. Kok in zijn *Vaderl. Woordenb.* (XIII, 76, 77) naïef naverteld verhaald geboren, dat de eerste heeren van *Eck* afstamden van een jonger zoon uit het geslacht van *Maurik*, mitsdien diens wapen (de schaar) voerden, doch, omdat één uit hen, die op eene reis in Frankrijk dit wapen boven zijn herberg had doen ophangen, dientengevolge voor een droogscheerder was aangezien, hun wapen veranderden en den schuinbalk aannamen. Ziedaar de zoogenaamde

¹ Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 401 b.

² *Foris potée en bundé*; vgl. Rietstap's *Armorial*, p. 690. In deze kleuren aanschouwt men het wapen in de oude genealogie der heeren van Culemborg. ³ Is nog het wapen van *Maurik*, doch met verandering van de kleur der schaar, die in sabel overging, en werd ook als zoodanig door den laatsten heer, Jhr. Mr. Marie Jean Caan van Maurick († 5 Febr. 1876 te 's Gravenhage) gevoerd.

droogscheerderselegende, welke op een sterk anachronisme berust. Want het gebruik om als man van aanzien zijn wapenbord te doen ophangen vóór de herberg, waar men zijn intrek nam, — een gebruik, ten tijde van Erasmus in volle kracht! — is voortafgegaan door de gewoonte, om vóór zoodanige herberg met wapens beschilderde wimpels of vanen te plaatsen, en deze gewoonte bestond nog in 1489¹. Men mag gissen, dat op die legende de onderscheiding in *armes anciennes* en *modernes* in het *Armorial Général* van J. B. Rietstap (p. 332 b) gegrond is. In 1288 werd echter Barthold van Eck zelfstandig heer dezer plaats, toen Reinald I van Gelre haar door bezegelde brieven tot eene „hooge en lage” of vrije heerlijkheid verhief. Tijdens den oorlog over de erfopvolging in Limburg volgde onze ridder zijn vorst in den voor dezen zóó rampspoedigen veldtocht bij Woeringen in 1288, waarin hij met zijn oudsten zoon *Gerhard*, die als schildknaap dienst deed, evenals Reinald zelf, op Bonifaciëdag (5 Juli) werd gevangengenomen, en voor zijne vrijheid in 1289 een losgeld moest betalen van 15000 Rijnsche guldens, om welke som bijeen te krijgen hij zich verplicht zag al zijn vaderlijk erfgoed te Keulen te verpanden. Na velelei lotwisseling stierf hij te *Eck* 12 Maart 1504, ruim 80 jaren oud, diep betrouurd door zijne hofhoorigen en onderzaten², en werd bij zijne gade, Walburgis van Mauderick, te rusten gelegd vóór het hoogaltaar op het koor der door hem gestichte kerk, waaronder van ouds de grafketter van de Heeren dezer plaats gewoest is. Aan de

¹ Zie Mr. G. van Hasselt, *Arnhemse Oudheden* (1804), III, 6, 7, die verhaalt, dat zelfs nog op het einde der 18e eeuw in vele onzer steden wapenborden boven de deur van adellijke sterfhuizen prijkten.

² Getuige het op hem vervaardigd, in *Geld. Volksaalm.* 1875, bl. 23 medegedeeld elfregelig grafdricht.

woon was ¹. Voorzichtigheidshalve, tot herkenningsteeken en hulpbieding in den nood verordende onze hoogbejaarde Eekse ridder, dat al de zijnen op hun helm zouden dragen een vederbos van drie pluimen, één groen, één rood en de derde wit. Zij voerden derhalve het heraldieke helmteeken van hun geslacht (den ramskop of bokkekop) *niet* in den strijd. Ware zulks het geval geweest, dan had dit heraldieke helmteeken voor herkenningseus kunnen dienen. Deze omstandigheid draagt iets bij ter beantwoording in ontkenningen zin van de vraag, of de helmteekens wel ooit op het slagveld gedragen zijn ². Men heeft hier buitendien een voorbeeld, dat een meer natuurlijk gekozen helmteeken, gelijk de vederbos, een heraldisch verving, alhoewel gewoonlijk het omgekeerde plaats vond ³, alsook dat men reeds geruimen tijd vóór de uitvinding van het buskruid vederbossen tot helmteeken bezigde ⁴. Gezegde verordening nu gaf Gerhard's nazaten aanleiding, om den ramskop of bokkekop als helmteeken voortaan door zoodanigen vederbos te vervangen, met dit onderscheid, dat wit de kleur der middelste pluim of struisveder geworden is. Dit helmteeken wordt nog tegenwoordig door het geslacht *van Eck* (van Panthaleon) gevoerd, zoodat wij dan nu het wapen gelijk het in verloop van tijd geworden is, aldus kunnen omschrijven: »gedeeld van groen en rood, met een zilveren schuinbalk over

¹ Zie Nijhoff, t. a. p., *Gezinswaaard*, II, bl. LXXXIX, XC.
² gesteld in de *Herald. Bibliothek*, 1872, bl. 237—266; zie aldaar inzonderheid bl. 238.
³ Zie *ibidem*, bl. 238.

⁴ Dit maakt de *ibidem*, bl. 244, uitgesproken gissing krachteloos alsof die uitvinding, welke de gevechten van man tegen man minder beslissend deed zijn dan vroeger, de vederbossen op de strijdhelmen in gebruik heeft gebracht.

pastorie dier kerk schonk hij drie „blockthienden”. Hij werd in zijne heerlijkheid opgevolgd door den oudsten zijner acht zonen ¹:

II. *Gerhard van Eck* (van Pantaleon). Deze wordt een „grootmoedich man, lanck van stature, ryp van rade, cloeck ende ervaren ten oorloch” genoemd. Hij trad Nov. 1306 in het huwelijk met Elisabeth van Gelder (dood in 1320), natuurlijke dochter van graaf Reinald I van Gelre, die hem zes zoons en ééne dochter schonk. Zijne tweede vrouw was *Emilia*, dochter van Jan *van Hekeren*, een edelman uit het rijk van Nijmegen, bij wie hij acht zoons en vier dochters verwekte, en deze tweede echtverbintenis was mede oorzaak, dat zijn oudste zoon uit dit huwelijk later de wraak der Bronckhorsten moest ondervinden. Van hem weet men niets anders, dan dat hij in den jare 1347 zijne zeven broeders en veertien zonen, als een echte heidenschaar in het gevolg van hertog Reinald III van Gelre, met vijftig ruiters, allen één van wapendosch en kleedij, aanvoerde, teneinde Jan III, hertog van Brabant, hulp te bieden tegenover de Luikenaars, die tegen hun bisschop Engelbert van der Marek waren opgestaan. Den 21 Julij 1347 kwam het in de vlakte van Hannut ² en Walef tot een treffen. Vóór den strijd werden Gerhard, zijne broeders en zijne zonen, benevens eenige andere edelen, waaronder de hertog zelf, door hertog Jan tot ridders geslagen, en dit behoeft ons ten aanzien der jongste zonen van heer Gerhard niet te bevreemden, als wij in aanmerking nemen, dat reeds destijds het ontvangen van den ridderslag op vijftienjarigen leeftijd niet onge-

¹ Zijne drie dochters staan in *Geld. Volksalm.* 1875, bl. 21 vermeld.
² Over dezen datum, en niet 24 Augustus, gelijk algemeen gesteld wordt, zie Nijhoff, *Gezinswaaard*, enz., II, bl. XXII.
³ Niet Hamont of Hasselt, zie Nijhoff, t. a. p., bl. XXIII, noot.

alles heen; — halfaanzijnde helm gedekt met eene vijfbladerige kroon, waaraan het middenblad vervangen is door een breedarmig kruisje¹; — helmteeken: een zwart arendsbeen, getopt met drie struisvederen, groen, zilver en rood; — dekkleeden: rechts groen en zilver, links rood en zilver; — schildhouders: twee roodgetongde gouden leeuwen, die ter rechterzijde omziende². Aan Gerhard van Eck baatte zijn voorzichtighedsmaatregel niet, want hij zoowel als zijne zeven broeders en twee zijner zonen Sweder en Johan sneuvelden in het gevecht bij Hannut en Walef. Tot de gespaard geblevenen behoorde zijn oudste zoon uit zijn tweede huwelijk:

III. *Barthold van Eck*, geb. in 1520, ridder, „een vroom, strijftbaar man, welsprekent boven maten”. Deze derde heer van *Eck*, door hertog Reinald II tot bevelhebber eener bende ruitery (opperste capotijn van reijserger volck) aangesteld, heeft in 1561 op St. Urbanusdag (25 Mei) deelgenomen aan den slag op den voortaan dusgenaamden Strijdweerd bij Tiel, door hertog Reinald III tegen zijn broeder Eduard geleverd³. De hertog werd geslagen en, evenals de Eeksche edelman, gevangengenomen. Deze laatste bleef drie jaren lang Eduard's gevangene te Nijmegen, zoolang totdat hij in staat was het gevorderde losgeld uit te keeren. In dien tusschentijd vielen de Bronckhorsten, Eduard's partijgangers, in zijne heerlijkheid *Eck*, sloopten zijn kasteel tot op den grond, verwoestten de kerk,

¹ Vijfbladerige kroon en breedarmig kruisje wijzen geen bepaalden of bizonderen rang aan, maar zijn fantastisch gekozen.

² Aldus J. B. Rietstap in zijn *Handboek der Wapenkunde*, bl. 3, 76. Deze beschrijving, die men in het *Armorial Général* van denzelfden auteur terugvindt, past bijgevolg o. i. eeniglijk op de aldaar p. 332b in de eerste en in de zesde plaats genoemde van Eck's.

³ Vgl. Slichtenhorst, *Tooneel*, bl. 44; Nijhoff, *Gedenktuward*, II, bl. lxxxii; Rink, *Beschr. v. Tiel*, bl. 28.

en richten in Maurik en Lienden¹ gelijke vernieling aan. Hij moest dus zijne aanhankelijkheid aan Reinald en de partij der Hekerens wel duur bekoopen. Had Reinald als hertog van Gelre afstand gedaan ten behoeve van Eduard, deze betoende zich nu zeer verbitterd op al de ridders en edelen, die zijn broeder tot hulp geweest waren. Geen geslacht ondervond dit wellicht meer dan de *van Eck's*, die zich des tijds in Neder- en Overbetuwe tot een aantal van acht en veertig mannelijke personen, „vroom van goet ende gemoet”, hadden uitgebreid, en aanvankelijk al hunne rechten en voorrechten, met name hunne riddersmatigheid, hun adeldom verloren. Dus was het ook gesteld met heer *Barthold*, die, nadat hij zich in 1564 uit zijne Nijmeegsche gevangenschap had losgekocht, met zijne gade², *Catharina*, dochter van Rutger, heer van *Alphen* (Guikerland), en kroost (drie zoons en twee dochters) in Kleefsland in ballingschap heeft geleefd tot in 1587, toen hij van Willem I van Guik, hertog van Gelre, de vergunning verwierf om in zijn vaderland terug te keeren, alsook om een huis te *Eck* te bouwen ter plaatse waar zijn verwoest kasteel had gestaan; het mocht echter geen kasteel meer zijn, uit vrees dat hij zich met zijne talrijke maagschap in deze landstreek tegen den landsvorst, Eduard's voormaligen bondgenoot, sterk zou maken. Hij zag zich ook hersteld in zijne riddersmatigheid. Liet hertog Willem hem in het bezit der collatie van de Eeksche pastorie, terwijl hij hem de uitoefening van het hooge en lage rechtsgebied over *Eck* ontnam; hij bleef desmettemin zijn recht en aanspraak op dat rechtsgebied behouden, in afwachting

¹ Dus ook de heeren van *Mauderik* en van *Linden* (Lijnden) waren op de hand van Reinald en de Hekerens.

² Volgens *De Neuvorscher* XVIII, 417, huwde hij haar in 1564.

eener meer gunstige hertooglijke beschikking. En het was dit recht, deze aanspraak, die hij kort daarop aan Culemborg verkocht. Wij lezen toch niet alleen van hem, dat hij 25 Dec. 1405 op 85jarigen leeftijd te Eck gestorven, en aldaar bij zijne voorzaten begravens is in het kerkgebouw, hetwelk hij weder had laten optimmeren; maar tevens wordt ons uitdrukkelijk gemeld, dat hij, van zijn neef Gerard, (negenden) heer van Culemborg, in tijd van nood eene groote som gelds geleend hebbende, en geen anderen uitweg wetende, om die schuld te kwijten, zich genoodzaakt heeft gezien a° 1390 „den heer van Cuylenburch op te dragen al syn recht ende actie, die hy hadde tot hoge ende leeye heerlicheit tot Eck, met meer andere goederen gelegen tot Mauderick; ende hebben die heeren van Cuylenburch daerna de hoge ende lege heerlicheit van Mauderick¹ ende van Eck wederom van Hartogh van Gelre verworven en gebruycht, die zij namaals hebben genegigenter (genegligent) ende hun laten benemen". Ook moet hij, waarschijnlijk uit geldnood, hetzij aan zijn halven broeder, hetzij aan een zijner neven, een aanmerklijken afstand hebben gedaan, indien uit betrouwenswaardige bron geput is, wat mij indertijd werd medegedeeld, namelijk, dat Gherrit van Eck op Zaturdag na St. Servaasdag (13 Mei) 1397 de kerkgift, het halve tiend en tien morgen lands te Eck aan den heer van Culemborg opdroeg².

Voorwaar, *Barthold van Eck* kon in zijn lang en veelbewogen leven van „vari casus et multa discrimina rerum” spreken. Was hij in zijn lotwissel „wel gewepent met patientie”, hij bemoedigde zich met het woord, dat als zijn lijfspreuk staat aangeeteekend:

Malum juvat animus in re mala bonus,

¹ Zie hier achter, Aant. VII.

Zie hier achter, Aant. VIII.

hetgeen men aldus kan vertolken:

In bitt'ren tegenspoed
lenigt niets meer de smart,
doet niets ons meerder goed,
dan een rechtschapen hart.

IV. *Johan van Eck*, zijn zoon, kan alleen in zóóver als de vierde heer van *Eck* aangemerkt worden, dat hij nog aanspraak op de collatie der Ecksche pastorie, de kerkgift liet gelden. Ook was hij zijns vaders opvolger in een deel der leengoederen, alhier en te Ingen. Hij schijnt ten minste de vervallen zaken zijns vaders te dezer plaatsse ietwat hersteld te hebben. Als kapitein bij de ruiters van Antonie van Bourgondie, hertog van Brabant, 25 Oct. 1415 in den slag bij Azincourt door de overwinnende Engelschen gevangengenomen, kon alleen een groot losgeld hem bevrijden. In den krijg werd hij Jan van Glines genaamd, omdat het zwaard hem door de hand schoen te glijden, gelijk de familieoorkonde luidt. Vervolgens heeft hij met zijne echtgenoot *Petronella* Eduards dochter van *Huchtenbroek* (uit Kleefland), die hij in 1409 huwde, te *Eck* gewoond, en bewees Reinald IV hertog van Gelre, op onderscheidene tijden gewichtige diensten. De vermeende of wettige aanspraak op de kerkgift te dezer plaatsse, welke hij zich toekende, droeg hij in 1429 aan het kapittel te Culemborg over. Immers wij lezen, dat hij „wt sonderlinge devotie, die hij hadde in dienst Godes te vermeerderen, ter begeerte van Eerwaardigen heere Heer Sweder van Cuylenburch, Bisschop tot Utrs¹, sijn neve, die collatien der

¹ Hij was reeds in 1426 uit Utrecht verdreven, doch behield den bisschopstiel zoolang totdat zijn mededinger Rudolph van Diepholt ten gevolge van Pauselijke beslissing in die waardigheid bevestigd werd (1433).

pastorijen van Eck" overgaaf, en heeft „geconsenteert dat deselve pastorijen met haar drie geheel bloeksthienden ten eeuwighen dagen souden sijn geincorporeert de caplè van Cuylenburch, ende dat het caplè (kapittel) soude altijd een Pastoor tot Eck stellen; breeder blijckende bij die besegelde brieven daervan sijnde". Ook schonk hij aan dat kapittel, „tot een eeuwige memorie voor hem endesyn ouders en naecomelingen", twee oude Frankrijksche schilden (= f 5.60) jaarlijks „wt een meulencamp tot Eck", welk perceel gronds (ongeveer vijf morgen groot, aan den bovenkant der laan van het voormalige Huis te Wiel gelegen, en nog steeds onder den naam van De Molenkamp bekend) hij als vicarie voor de Ecksche kerk bestemde¹.

Johan's kleinzoon, Dirk: van Eck, Bartholomeuszoon, ridder, stichtte 4 Mei 1504 met zijne beide broeder Elis (in 1486 richter van Eck en Maurik van wege den edelmogenden Jonker Jasper, heer van Culemborg) en Arent van Eck, benevens Jhr. Allard van Beynhem² en Dirk Denis, eene vicarie op het altaar van St. Anna in de kerk te Eck, en was er de collator van. Hij getuigde in 1486

¹ Zie hier achter de Bijlage, bl. 156.

² Door Hoogstraten en Kok verkeerdelijk « Hendrik » gehoeeten; vgl. *De Navorscher*, XVIII, 417.

³ Dirk's moeder, Elisabeth van Beynhem (niet, « Beyschem », *Nav. XVIII*, 417) moet (sedert 1456) Bartholomeus' derde vrouw geweest zijn, indien hij eerst (in 1436) gehuwd is geweest met Wendelmoet van Rijs; want Otto van Meerten staat in het *Geldersche Leenregister* uitdrukkelijk vermeld als vrouw van Bartholomeus van Eck, die bij transport harer zuster Maria, in 1443 beleend werd met den Oostereng op Klinkenberg te Ingen. Dirk's broeder, Johan v. Eck, was toegenaamd « van Beynhem ».

in het gericht van Eck met zijn wapen, hetgeen beduidt, dat hij een stuk bezegelde als lid van den magistraat alhier. Staat een Dirk van Eck Loefszoon in 1470 als gerichtsman in Nederbetuwe, en een Dirk van Eck Dirkszoon omstreeks 1500 als tijnsmeester van eenige erfgoederen en landerijen onder Eck en Ingen vermeld; gezegde Dirk van Eck Bartholomeuszoon legde door zijn eerste huwelijk (in 1489) met Margaretha van Rijn, dochter van Adriaan, heer van Jutphaas (later Rijnhuizen), den grond tot den *Utrechtseken* tak van het geslacht. Uit zijn tweeden echt (in 1518) met Geertruid van Malseen, Adam's (Gerrit's f) dochter bij Josina van de Poll¹, zal geboren zijn (!) Cunera van Eck², die met haren echtgenoot Willem de Cook van Delwijnen († 1592, lid der ridderschap van Nijmegen, in 1574 bij overdracht van Anna van Eck, huisvrouw van Egbert van Avesaath, met het Merenriet te Maurik verleid) op *Kortenhoeve* alhier gewoond heeft († 1618), en deze thans nog min of meer kasteelmatige huizinge in het geslacht *de Cock van Delwijnen* overbracht.

Dit *Kortenhoeve* (korte hoeve), van rondsom door breede grachten omgeven, en tot 1870 nog van eene massief gebouwde poort voorzien, is, behoudens eettelijke vernieuwing, verandering en aanbouw, oorspronkelijk het huis, dat Barthold, de derde heer van Eck, bij hertooglijke vergunning, in 1387 in de plaats en ongeveer op de plaats van zijn verwoest kasteel bouwden en bewonen mocht³. Of de stichter zelf er zijn tegenwoordigen naam aan schonk, is onzeker, maar niet onmogelijk, want die naam is ontleend aan de gesteldheid der akkers, welke kort zijn. Eene „hoeve" (mansus) was, volgens den hoogl. Bondam, oudtijds eene

¹ Vgl. *De Navorscher*, XVIII, 417.

² Aldus eene ms.geneal. « Van Eck van Panthaleon ». Zij leefde echter later, en moet eene dochter van Cornelis van Eck bij Geertruid van Lawick geweest zijn. Zie hier achter, Aanteek. IX.

³ Men bespouwt thans de vergissing in het artikel « Eck », voorkomende in het *Aardrijkskundig Woordenboek* van Van der Aa.

telen). Aan het langdurig verblijf dezer de Cook's alhier herinnert nog een groote, gebroken, en dus fragmentarisch ingelegde grafzerk in de kerk ¹, boven den grafkelder, die van 't begin af bij de huizinge behoorde, en vóór het koor gelegen was, zoodat een enkele muur dezen grafkelder van dien der heeren van Eck en Wiel, de aloude begraafplaats der van Eck's van Pantaleon, scheidde. Bernardina Ida's broeder Johan van Eck v. P. werd 24 Nov. 1790 met dit pand beleend. Deze, in 1720 te Deventer geboren, werd 19 Nov. 1745 sous-luitenant, 25 Aug. 1750 kapitein-luitenant, 26 Maart 1766 ritmeester, 17 Aug. 1766 luitenant-kolonel, 22 Mei 1779 kolonel, alles bij de kavallerie, eindelijk groot-majoor (majoor-kommandant) van Tiel, en huwde 21 Febr. 1745 Constantia Suissaert, dochter van Balthasar, hoofdofficier der stad Rhenen, en van Constantia van Toll. Den 22 Dec. 1796 verkocht hij de huizinge aan den heer ontvanger Jan Rink, die wegens verzakking van het gedeelte dat thans voorgevel is, maar destijds een in de gracht staanden zijgevel uitmaakte, haar nagenoeg geheel herbouwen liet. Na zijn dood in 1802 is ze 30 Aug. 1803 in het bezit gekomen van den heer R. Verbrugh, wiens zoon Albertus V., burgemeester der gemeente Maurik, heemraad van Nederbetuwe en lid der Staten van Gelderland, haar heden ten dage bezit en bewoont.

In de *Nieuwe Uigaaaf van het Biografisch Woordenboek der Nederlanden* wordt Johan van Eck als heer van Kor-tenhoeve betiteld. Dit is echter minder juist. Want aan het bezit dezer huizinge zijn sedert 1390 en 1429 geene heer-

¹ Zie hier achter, Aanteek. X.

² Werd een sous-luitenant of tweede luitenant bij de kavallerie vroeger gewoonlijk „cornet” geheeten, terwijl „vaandrig” de rang was van een tegenwoordigen tweeden luitenant bij de infanterie; Johan van Eck is cornet geweest bij het regiment van Lijnden van Blitterswijk, en in een officiersboekje van 1765 komt hij voor als kapitein eener compagnie kavallerie in garnizoen te 's Hertogenbosch.

uitgestrektheid van 9600 vierkante roeden of 16 morgen ¹, en op deze grootte wordt de hofstad nog tegenwoordig geschat. Ook zijn „Kortenhoeve”, „Kortenhoef”, ², in Zuid- en Noordholland, van ouds welbekende plaatsnamen geweest, gelijk een perceel weiland te Enspijk „De Korthoef” heet. In een brief van Cornelis de Cock van Delwijnen, waarin hij zijne meening uitdrukt, dat het opperkerk- en armmeesterschap niet aan den Heer der dagelijksche heerlijkheid (Eck en Wiel), maar aan den Amptman van Nederbetuwe competeerde, 17 April 1770 aan Johannes Stapelmoer, predikant dezer plaats, als voorzitter des kerkerads gericht, heet het huis „De Cortehoeve”. Het stond vóór dezen onder het leenverband van den huize en de heerlijkheid Keppel ten Zutfenschen rechte, terwijl de daarachter gelegen boomgaard, als gedeeltelijk (ten Zutfenschen rechte) met verheergewading van een pond goed gelds leenroerig geweest zijnde aan den huize Culemborg, vermoedelijk de plaats nauwkeurig aanwijst, waar het oude kasteel eenmaal stond. Het overig gedeelte van die 16 morgen was allodiaal. Bijkans twee en een halve eeuw bezaten en bewoonden in deze lijn leden van het geslacht *de Cock van Delwijnen* het laatst Cornelis de Cock v. D., † Jan. 1790, heemraad, en in 1770 oudste amptsjonker, sedert 1772 gesubstitueerde amptman van Nederbetuwe, 28 Maart 1740 gehuwd met Bernardina Ida van Eck van Panthaleon († 1795, kinderloos, dr v. Steven Adolph bij Barta Lucretia van Such-

¹ Zie Rink, a. w., bl. 166, noot (a).

² Tevens familienaam, b. v. „Kortenhoef Smit”. Te Tienhoven (bij Ameide) tref men nog een familienaam „Kortenooven” aan (Haarlemsche Ct. v. 9 April 1878). Men heeft, daartegenover ook „Langenhoeven” en „De Lange Hoefs” als benaming van weiland onder Batenburg en Alphen.

³ Van hier dat men op den omslag van een transport leest: „Geregistreert ten Leenprothocolle van den Huize en Heerlijkheid Keppel, in Littera K, p. 130”.

lijke rechten verbonden geweest. Hij was, evenals zijne voorzaten, die sedert de genoemde jaren alhier gewoond hebben, adellijk ingezetene en grondbezitter te dezer plaatse. Hemaangaande zegt de „Boom Genealogieq“: „hij was het laatste manoir van deze geheele oudadellijke branche, en met hem stierf het geheele geslacht van het mannelijk oir uit“. Dit beteekent, dat de Geldersche tak dezer familie, die tot *Eck* in betrekking stond, met hem uitstierf, dewijl hij geene andere nakomelingen had dan twee dochters, en alhier de laatste erf- en grondbezitter was van zijn geslacht. Hij overleed 15 Dec. 1806 te Utrecht, en werd in de kapel „van Eck“ (den familiekerk) in de St. Jacobskerk daar ter stede bijgezet.

Was *Wiel* in 1847 (met hooge en lage jurisdictie tot 1861) en *Eck* in 1890 (aanvankelijk zonder jurisdictie) aan de heeren van Culemborg overgegaan, ze werden dan nu alras als hooge en lage heerlijkheden *vereenigd*. Want hoewel ze sedert nimmer meer gescheiden zijn, was er toch nog in 1668 sprake van de heerlijkheden *Eck* en *Wiel*. Intusschen heeft *Wiel* sedert 1890 altoos tot *Eck* behoord. De hooge jurisdictie verviel echter fluks weder aan den Hertog van Gelre, vermits de straks volgende verkoopakte van den jare 1668 gewaagt van de „dagelijksche“ jurisdictie, welke de heeren van Culemborg „van ouds“ bezaten. En hierin bestond de veronachtzaming hunner rechten, boven, bl. 122 bedoeld, dat zij *Eck* en *Wiel* tot *dagelijksche* heerlijkheden lieten aftalen. Wat zij echter in naam niet bezaten, t. w. de hooge jurisdictie, dit eigenden zij zich toe met de daad. Immers uit eene massa stukken, aanvangende met het jaar 1890, blijkt dat zij verscheiden personen „om breucken (boeten) willen in den thoorn tot Maurick gesamen hebben“, en dat zij alleen, en niet de Amptman in Nederbetuwe van wege den Hertog, de schouw uitoefenden te Ommeren, *Eck* en Maurick, terwijl zelfs gezegd wordt

dat zij te Maurick en *Eck* galg en put voerden, en in *alle* gevallen op genoemde plaatsen van hunnentwege de bank lieten spannen. De hierop betrekkelijke bescheiden loopen tot het jaar 1651. Arend Vijgh, heer van Zoelen, wilde als amptman van Nederbetuwe zulks niet langer gedoogen, zoodat er 17 Mei 1651 eene uitspraak viel van den Hove Provinciaal, waarbij de rechten der heeren van Culemborg te dezer zake herzien en aldus geregeld zijn geworden, dat zij niet meer dan de *dagelijksche* jurisdictie in de gezegde kerspelen uit te oefenen vermochten. Bij een verdrag van October 1654 tusschen den gevolmachtigde van den Graaf van Culemborg ter eener, en den Amptman van Nederbetuwe met den Mombor (prokureur-generaal) dezer landschap ter ander zijde, werd het recht der dagelijksche judicatuur alsmede de bevoegtheid om over civiele breuken (vergrijpen) te erkennen nader beraamd en vastgesteld.

De heeren van Culemborg, die deze heerlijkheden bezeten hebben, waren:

V. *Gerard*, broeder van Jan (Jhanne), negende heer van Culemborg (1877—94), ook heer van der Lecke, gehuwd met Beerte van Egmout. Hij kan als de vijfde heer van *Eck* aangemerkt worden, en was eigenlijk de tweede heer van *Wiel*. Zijn zoon was

VI. *Huibert* (*Hubrecht*), 1894—1422, gehuwd met *Jolente* van Gaesbeek.

VII. *Johan*, broeder van den vorige, 1422—52, sedert 1431 heer van Beusichem en Zoelmond, eerst gehuwd met Barbara van Gemen, daarna met *Aleïd* van Goeterswijk, die hij in 1424 tochtte; uit welk huwelijk geboren is

VIII. *Gerard*, 1453—80, ook heer van Weerde en Ewijk, gehuwd met Elisabeth van Buren. Zijn zoon was

Zie Registers op het archief van 't voorm. Hof v. Gelre, bl. 157.
2 Vgl. Gr. Geid. Plakkaatboek, III, 31.

IX. *Jasper* van Culemborg, 1480—1504, gehuwd met Johanna van Bourgondie, gelijk zij genoemd wordt door Voet van Oudheusden (*Beschrijving van Culemborg*, I, bl. 125). Het Geldersch Leenregister spreekt van Johanna de la Roche, die hij in 1470 tochtte aan den burch te Maurik, welken zijn vader in dat jaar op hem had overgedragen. Opgevolgd door zijne oudste dochter

X. *Elisabeth van Culemborg*, 1504—55, gehuwd eerst met Johan van Luxemburg, heer tot Vile, daarna met Antonie van Lalaing, grave van Hoogstraten. Dewijl hare zuster Anna van Culemborg († 1530)¹ gehuwd geweest was met Jan van Pallandt, was aan den zoon van deze

XI. *Erard van Pallandt* de heerlijkheid Culemborg opgedragen, terwijl zijne kinderlooze moei Elisabeth gebiedster bleef. Hij stierf reeds in 1540, en wordt dus oneigenlijk de vijftiende heer van Culemborg geheeten.

Uit zijn huwelijk met Margriet van Lalaing sproot XII. *Floris van Pallandt* I, één der hoofden van het Verbond der Edelen tegen Spanje, onder wien 21 Oct. 1555 door Keizer Karel V de heerlijkheid Culemborg tot een graafschap is verheven. Hij vernieuwde 25 Nov. 1544 en 16 Apr. 1556 den leeneed². Eerst gehuwd met de Lutherschgezinde Elisabeth gravin van Manderscheid,

¹ Zie over dit jaartal, in strijd met Voet van Oudheusden, a. w., I, 126, Nijhoff's *Oorkonden*, VI, 2, bl. 701, noot 1 en 2.

² Den 16 Aug. 1594 zag hij zich verschoond van het plakkaat van 11 Juni daar te voren, hetwelk namens ridderschap en steden van Gelderland en Zutphen, alle leenmannen en leenplichtigen gelastte om binnen zes weken vóór den kanselier of aanwezigen stadhouder der leenen, hetzij in persoon of door een gevolmachtigde (vóór twee mannen van leen aangesteld), opgaaf hunner leenen te doen, met eedsvernieuwing en betaling van het achterstallig heergewaad. Op nalatigheid werd de straf der verbuurdverklaring gesteld. Bij plakkaat van 21 Aug. 1594 werd de termijn verlengd tot twaalf weken. Zie *Gr. Geld. Plakkaatboek*, II, 45—47.

en vervolgens met Filippa Sidonia gravin van Manderscheid-Blankenheim-Gerolstein, regeerde hij 1555—1598, en werd opgevolgd door zijn zoon

XIII. *Floris van Pallandt* II, graaf van Culemborg, beleend 5 Oct. 1598 door Arnt van Buren, droest ter Lede, zijn gevolmachtigde, gehuwd met Catharina gravin van den Berg (dochter van Willem graaf van den Berg en van Maria Elisabeth van Nassau, oudste zuster van prins Willem I), die hij 11 Juli 1606 tochtte, terwijl hij 15 Maart 1624 zijne bealoten dispositie liet approbeeren¹. Hij regeerde 1598—1639, en stierf kinderloos. Zijn opvolger was:

XIV. *Philip Theodoor graaf van Waldeck-Pyrmont en Culemborg*, oudste zoon van Wolraet² graaf van Waldeck-Pyrmont en van Anna markgravinne van Baden-Durlach, dochter van Jacob markgraaf van Baden en van Elisabeth van Pallandt-Culemborg, zuster van Floris van Pallandt II. Laatste genoemde was dus de oudoom van dezen zijn universeelen erfgenaam en leenvolger, die 31 Juli 1639 beleend werd en 8 Sept. 1639 zijne huwelijksvoorwaarden met Maria Magdalena gravin van Nassau liet approbeeren. Opgevolgd door zijn zoon

XV. *Henrik Wolraet graaf van Waldeck-Pyrmont en Culemborg*. Nog geen vier jaren oud zijnde, werd hij 27 Mei 1646 beleend, bij welke beleening Guillaume de Lange hulder was, en stond onder voogdij van George Frederik graaf van Waldeck, zijns vaders broeder, tot in 1659, toen hij van den keizer van Duitschland veniam aetatis ontving (meerderjarig werd verklaard), huwde in 1660 op negentienjarigen leeftijd Juliana Elisabeth

¹ Hij bezwaarde 30 Aug. 1630 het tiend te Maurik met 12000 gl. kapitaals, te verrenten met 750 gl., ten profijte van Sweder van Brakell en zijne echtgenote Anna Monn.

² Deze Wolraet (Walmad of Wolram) IV, † 1640, was het hoofd van den Eysenberger tak van het doorluchtig geslacht.

gravin van Waldeck, en overleed in 1664 kinderloos. Opgevolgd door zijn oom

XVI. *George Frederik* graaf (later, vorst) *van Waldeck-Pyrmont*¹, geb. 31 Jan. 1620, vijfde graaf en twintigste heer van Culemborg, 27 Oct. 1664 daarmede beleeid, gehuwd (in 1643) met Elisabeth Charlotte van Nassau-Siegen, dochter van Willem van Nassau, veldmaarschalk in dienst der Staten. Hij liet 30 Sept. 1687 approuberen eene transactie met Georg Ludwig graaf van Erbach en Amalia Catharina gravin van Waldeck-Pyrmont en Culemborg, echtelieden, 6 Sept. 1684 ingegaan. Den 31 Oct. 1689 liet hij zijne besloten dispositie approuberen, en overleed in 1692.

Had deze 16e heer van *Eck* en 13e heer van *Wiel*, staande zijne voogdijenschap over Hendrik Wolraet, ten einde een gedeelte eener schuld van 500.000 gl. door diens voorvaderen gemaakt, af te doen, op zijne aanvraag, van het Hof van Gelderland 17 Mei 1651 vergunning erlangd de heerlijkheid *Eck* te verkoopen²: die verkoop, van welken Voet van Oudheusden in zijne *Beschrijving van Culemborg* niet gewaagt, is eenige jaren later werkelijk doorgegaan, en wel aan het adellijk broederpaar *Wilt en Diderik van Broeckhuysen*, voor de somma van 22.500 gl., te betalen in drie termijnen. De akte van verkoop luidde als volgt:

„Op heden den 26 Maart 1668 hebben de onderschreven Waldecsche-Cuylenborchsche Raeden, op ap-
„probatie van Zijne Excellentie den HoogWelgeboren
„Grave George Frederik van Waldeck-Pyrmont en Cuylen-

¹ Vgl. over hem en zijne verhouding tot Willem III en tot de Republiek der Nederlanden, een opstel van W. J. Knoop, voorkomende in *de Gids*, jaarg. 1875, bl. 369—427, welk opstel verslag geeft van het werk van Dr. P. L. Muller, *Wilhelm III von Oranien und Georg Friedrich von Waldeck* (s Hage, Mart. Nijhoff, 1873).

² Zie Registers op het archief van het voormalig Hof van Gelre, bl. 389.

„borch, in een vast en stedich erfcoop vercoft aan die
„HoogEd.geb. Heeren Wilt van Broeckhuysen, Rich-
„ter¹ en Borgmeester der stad Tjell, Commissaris van
„Monsteringe², en Joncker Diederik van Broeckhuysen
„HaarEd. in koop aannemen bij dezen, de Heerlijkheden
„*Eck* en *Wiel*, met de dagelijksche jurisdictie, zooals
„hoogged. Exc. en zijne voorzaten dezelve van ouds ge-
„competeert en toebehoort hebben, en bij sententie van
„den WelEd. Hove van Gelderland, in dato 1651 nader
„geadjuceert en bij accoort tusschen hooggemelde Zijn
„Exc. en Amptman en Ridderschappen van Nederbetuwe
„geëxtendeert en in den jare 1654 deswege overeenge-
„komen is. Voorts de Thijnsen tot *Eck*, *Wiel* en Ingen
„ter somma van 3 gl. 3 st. 14 penn. jaarlijks monterende,
„mitsgaders vijf perceeltjes van erfpachten, die te zamen
„bedragen 23 gl. 2 st. jaarlijks, te weten: tot lasten van
„Joncker Cornelis de Kock van Delwijnen 6 gl. 6 st.,
„Arnolt van Hattem 3 gl. 3 st., Hadewich van Hattem
„1 gl. 1 st., Dirk Cornelisse 2 gl. 2 st., en tot last van
„den Heere van Wadenojen 10 gl. 10 st., gedesigneert
„en geëxpresseert in de lijsten daervan zijnde, den heeren
„koopers ter handen gesteld; item de collatie van de
„pastorije tot *Eck*, mitsgaders 't recht van de capel-
„lerije tot *Wiel*, voorzoo veel die van ouds daartoe be-
„hoort mogt hebben, met de administratie der pasto-
„rije goederen aldaar, enz.; enz.; — blijvende de Judicature
„over de pachters van *Eck* en *Wiel*, als het actioneren
„derzelfde, volgens accoord de anno 1654 den 5 October,
„aan de heeren koopers als Heeren van Eck en Wiel;

¹ Zie hier achter, Aanteek. XI.

² Intendant, d. i. de officier, die met de materiele verzorging der Tielsche bezetting belast was, en zorgen moest voor de aanschaffing, aanvoer en richtige verdeling der levensmiddelen, kleedingsstukken, fourrages, tenten, enz.

³ Adriaan de Cock van Delwijnen. Over den eerder genoemden Cornelis de C. v. D. zie hier achter, Aant. IX.

„onnende haar Hoog Ed. (de heeren koopers) niet te
 „min gerne lijden en zullen altijd aanzien, dat de pach-
 „ters van zijn HoogWelGob. Exc. (den graaf van Culem-
 „borg) betrokken werden door desselfs volmachtiger of
 „rentmeester, volgens aceoord de anno 1654, voor de
 „dagelijke bank tot Eck en Wiel. — Zijnde voorts
 „mede in dezen koop in bedongen en begrepen het veer
 „tot *Wiel* met de huyzinge daaraan geboorende, als ook
 „do steencamer' daarbij staande, en twee perseelen uiter-
 „waarden aan beide zijden van de rivier liggende, zoo
 „groot en klein die daar gelegen zijn, heeren koopers
 „bekond, den Graaffelijken huize van Buuren leenroerig,
 „enz. enz. Voorts onder dezen mede begrepen drie morgen
 „bouwland op Homoet tot *Eck* gelegen; item den halven
 „erfjittend op *Eck en Wiel* en op Ingen, zoover dezelve
 „strekt, alsmede de vicarjio van Sinte Nicolaas, gelegen
 „op Aelst (gem. Lienden) in den ambto van Nederbetuwe,
 „gefundeerd in de Kerke van Lienden, zooals die leest
 „bij *La Cayo* is bezeten, met de cappellerije van Ver-
 „huuse (te Lienden), enz. enz. En beloven de heeren ver-

¹ Een vertrek in het oude, dikgenuunde veerhuis, tevens druk bezochte herberg en logement, heet nog tegenwoordig de «steen- kamer» of de «gerichtskamer». Aldaar werden richter, schout, schepenen, secretaris, koster en schoolmeester, gerichtshote en schutter door of namens den heer van *Eck en Wiel* beëdigd. Van hier dat het huis ook bekend was onder den naam van «het richthuys te Wiel». De dorpszaken worden er nog steeds behandeld en de polderrekeningen gedaan; volgens oud gewettigd gebruik houdt men er nog heden ten dage geregeld de vergaderingen der geërfden, de zoogenaamde «ge- erflendagen». Zie over de «steencamers» of «steenon kamers», dag- tekenende uit den tijd dat ten platten lande de meeste woningen nog van hout waren, en een «steenon huis» eene zoldzaamheid was, *De Navorscher*, XXI, 329, 486, XXII, 413, en vooral *Het Boek der Viiharingteekens* v. Mr. J. van Lennep en J. Ter Gouw, II, 303.

² Josua de la Cave, theol. dr., destijds predikant te Culemborg, afgevaardigde der Zuidhollandsche synode naar de Geldersche synode te Zutphen van 3—6 Aug. 1634.

„koopers qq. de voorschreven heerlijkheden van Eck en
 „Wiel en verdere perceelen hiervoren aangetrokken, te
 „vrijen en te waren en allen voorcommer en voorpligt
 „af te doen als erfkooprecht, uitgezondert de lasten, enz.;
 „mits dat de heeren koopers na gedane transport of
 „willige afstand, zoo de heerlijkheden als andere bij deze
 „koopdulle geëxprimeerde goederen te leen ontvangen
 „zullen van hoogged. Zijne Exc., den verkooper, hunnen
 „principaal, met en neffens hare heeren koopers huyzinge
 „en landen tot *Eck*, wel verstaande op en onder een en
 „hetzelfde heergewaat en onder dezelfde clausule en con-
 „ditiën, waarmede dat voorschr. huys en landen te leen
 „gemaakt zijn en van hoogged. Zijne Exc. bij de heeren
 „koopers ter leen gehouden werden. Zullende hiervan een
 „nieuw leenbrief onder de clausule van losse met
 „100 gl. kapitaals van dit geheele leen, aan heeren
 „koopers uitgereikt werden, en den ouden mitsdien bij-
 „ven gecaseerd, enz. enz.; alles naar landrechte van
 „Nederbetuwe. Ter oirconde der waarheid zijn hiervan
 „twee eensluitende gemaakt, en wederzijds beteekend
 „binnen Cullenburg op den 26 Maart 1668, en was onder-
 „teekend:

Jord. Guesont², Johan Cornet, Cornelis van Diemen,
 Wilt van Broeckhuysen, Diderik van Broeckhuysen.

„Onder stond, als verzochte getuigen en onderteekend
 „Johan de Cock van Opijnen, D. van Riemsdijk³.
 „mij present, M. van Eck⁴.

¹ d. i. lossing of redemptie van het gausche leen, uitmakende de sedert dien tijd als zoodanig beheerde heerlijkhed *Eck en Wiel*, voor de somma van 100 gl., waarop dan facto de exfeudatie, d. i. de opheffing van het leenverband met betrekking tot de Culemborgsche leenkamer, volgen kon.

² Of Jordan Guesond, ridder, drost van Culemborg.

³ In 1642 schepen, en vervolgens (nog in 1672) burgemeester van Tiel; zie Rink, a. w., bl. 314.

⁴ Matthëus van Eck, ontvanger van 's lands middelen, tollenaar te Tiel en schepen van Zandwijk (bij Tiel). Zie over hem, Rink, a. w.,

„ Vervolgt onder dezelve als nog de akte van approbatie
 „ en volmagt, luidende :

Wij Georg Froderik Graaf van Waldeeq, enz.

„ Onder stond: Na gedane collatie zijn deze met de
 „ origineele koopeconditien, acte van
 „ approbatie en volmagt, respectievelijk
 „ gedateerd, onderteekend en verzegeld,
 „ als boven accorderende bevonden bij
 „ mij secretaris der stad Culemborg,
 „ heden den 19 Augustus 1668, en was
 „ onderteekend: Cornelis Hovenaer¹,
 „ secretaris.

Uit deze verkoopakte zien wij: 1°. dat de heeren van
 Culemborg van oudsher (d. i. van 1390 af) in het onge-
 stoord bezit der heerlijkheden *Eck* en *Wiel* zijn geweest,
 en dat ze van niemand anders dan van hen, door verkoop
 vervoerd zijn; 2°. dat de familie de Cock van Opijnen
 deze heerlijkheden niet kan bezeten hebben, *wórdat* de
 heeren van Broeckhuysen eigenaars werden. Dit nu was de
 meening van den heer van Spaen². Ook is er *nà* die
 heeren voor leden uit het geslacht de Cock van Opijnen
 geen plaats. Wel wordt Johan de Cock van Opijnen als
 getuige-medeonderteekenaar van het verkoopcontract ge-

bl. 108—114. De Tielsche secretarissen Otto van Eck (sedert 1740,
 zie beneden, bl. 159) en dezès zoon Mr. Jacob Nicolaas van Eck (sedert
 1774) waren uit zijne familie. Deze van Eck's wel te onderscheiden van
 het geslacht «van Eck van Panthaleon».

¹ Deze komt ook voor bij Voet van Oudheusden, *Beschr. v. Culemborg*,
 I, 313, als medeonderteekenaar van een banvonnis door hovenngenoemden
 graaf uitgesproken tegen Mr. Cornelis Loots, gewezen raad van ZExc.
 Te Eck, op de grenzen van Maurik stond in 1732 nog een huis,
 « Hovenaarslofstad » geheeten (zie bl. 143), reeds lang gesloopt.

² *Oordeelkundige Inziding in de Geschied. v. Gelderland*, III, 397.

noemd, maar dit heldert zich op uit de omstandigheid,
 dat Wilt en Diderik van Broeckhuysen, als zoons van
 Daem (Adam) v. Br. tot Eschaten¹ bij Anna de Cock van
 Opijnen (Dirksdr. bij Hilbranda van Delen), neven waren
 van dezen Johan de Cock v. O. 3°. De gebroeders van
 Broeckhuysen bleven met hun koop leenroerig aan den
 huize Culemborg, en 4°. bezaten reeds vóór 1668 te Eck
 en Wiel eene huizinge en landerijen, die mede aan Culem-
 borg leenroerig waron. Onder deze huizinge met daarbij
 behorende landerijen (36 morgen lands), moeten wij het
 huis te *Wiel* verstaan, dat zij 8 Juli 1659 van den heer
 Pieter Kemp² gekocht, en 5 Febr. 1661 van den Graaf
 van Culemborg in leen ontvangen hadden. Dit kasteel bestond
 dus toenmaals, maar als gewone huizinge, welke in 1680
 door Diderik van Broeckhuysen, na zijns broeders dood,
 aanmerkelijk vergroot en tot het *Huis te Wiel* gemaakt
 is. Zij die het gekend hebben, verklaarden mij, dat het
 niet van overouden bouwtrant getuigde, en in zijn laatste
 aanbouw en bijtimmering volmaakt geleek op het Huis te
 Rijsenburg (o. Driebergen).

In de eerste nog alhier voorhanden polderrekening, die
 van het jaar 1668, komt Diderik van Broeckhuysen ook
 voor als heer van „den adelycken huise Den Hul”³. Dit
 beteekent, dat hij er eigenaar van was, gelijk later Chris-
 tiaan Heinoud van Wijhe, Ottozoon, als erfgenaam zijner
 moeder Seina van Delen. Want door de eigenaars dezer

¹ Bij Otterloo (of Den Anstoot) op Veltwe liggen de eertijds
 adellijke huizen Eschaten (Eeskoten) en Laar; zie *Tegenuoord. Staat der
 Vereen. Nederl.* (1744), III, 488. Daem v. Br., zoon van Wilt, burge-
 meester van Harderwijk (+ 1605), bij Johanna van Delen, was
 1612—14 verschreven in de ridderschap van Veluwe, en sneuvelde
 in 1625 vóór Breda.

² Vgl. over dezen naam *De Navorscher*, XXVII, 138, 476.

³ *Hul* beduidt waarschijnlijk «heuvel». Ook te Alphen en Echteld vindt
 men landerijen onder dezen naam. In laatstgenoemde Nederbetuwische plaats
 is zelfs «Het Hulleke in den Hut» de benaming van een perceel bouwland.

aloude, door grachten omringde huizinge, die to *Eck* op de grenzen van Maurik lag, dikwijls voor jachthuis diende, en in 1857 werd afgebroken, zijn, voorzover bekend is, nimmer heerlijke rechten uitgeoefend geweest¹. Reeds in 1658 (12 Febr.) zien wij hem optreden tot assistentie zijns broeders Wilt vóór het Hof van Golderland in een proces van dezen tegen de geërfden der maalschap Ginkel (onder Amerongen) over het gebruik van vier en twintig morgen lands in die maalschap, door hertog Arnold in 1445 aan J. Postelman in erfpacht uitgedaan, en later op W. v. Br. overgegaan².

XVII. *Wilt van Broeckhuysen*, 1643—78 verschreven in de ridderschap van Nijmegen, 1688—79 heer van *Eck en Wiel*, moest in vereeniging met Diderik nog in 1670 een proces voeren tegen den graaf van Culemborg, dezen aanklagende dat hij aan bovenstaande verkoopconditiën niet in allen opzichte had voldaan. In 1675 deed hij als collator eene schenking van te Avezaat en Lienden gelegen vicariegoederen aan de *Ecksche* pastorie³. Als erfgenaam zijns ooms Evert (Everhard) de Cock van Opijnen zag hij zich 11 Dec. 1677 beleend met landerijen in Ingensbroek⁴. In het polderarchief te dezer plaatse is echter nooit van Wilt, maar altoos van Diderik sprake, die steeds voorkomt aan het hoofd der rekeningen, welke tegenover hem als heer geschiedden. Daarin wordt hij ook betiteld als Lingegraaf⁵. Gehuwd met Anna Verkammen, zuster⁶ van Henricus V., predikant te Zoelen (sedert

¹ Zie hier achter, Aanteek. XII.

² Vgl. *Registers*, bl. 181, waar bij vergissing «Adolf» staat, in plaats van «Arnold».

³ Zie hier achter, de bijlage, bl. 164.

⁴ *Geld. Leenregister*. Zie verder, hier achter, Aanteek. XIII.

⁵ Zie hier achter, Aant. XIV.

⁶ Als gade van Jhr. Diderik van Broeckhuysen was zij getuige bij

28 Sept. 1679, † aldaar 24 Juli 1695), heeft hij eigenlijk sedert 1668 als heer alhier gefungeerd, aanvankelijk mede namens Wilt, die ook elders nog in 1672 uitdrukkelijk als heer van *Eck* staat betiteld¹.

Doch de afwezigheid van dezen was het gevolg van zijn regeringsambt te Tiel, en in 1679 overleed hij vermoedelijk ongehuwd². Want 31 Jan. 1680 vindt men

XVIII. *Diderik van Broeckhuysen*, heer van *Eck en Wiel*, † 1693, als „erve sijns broders Wilt”, beleend met het tiend in Lutteveld en Nuwelant te Avezaat, welk tiend mede afkomstig was van strakgenoomden Evert de Cock van Opijnen, die 4 Oct. 1660 als erfgenaam zijner zuster Elisabeth, laatst weduwe van Karel Vjgh, heer van Zoelen († 10 Febr. 1627), in het bezit er van getreden was. In 1681 komt hij voor als stadhouder van Os, op 9 Jan. 1685 als lid der ridderschap van Nijmegen. Is dit broederpaar kinderloos gestorven, hunne bezittingen vervielen op de kinderen hunner eenige zuster Johanna v. Br. († 15 Jan. 1679, begraven te Otterloo) bij Evert van Delen tot Laar († 24 Dec. 1680). Van hier dat in 1693 het oudste der drie destijds nog uit het zevental dezer echtelieden in leven zijnde straks te noemen kinderen, met name

XIX. *Adam van Delen*, heer van *Eck en Wiel* geworden is. Het akkoord over de nalatenschap van zijn oom en voorganger luidde aldus:

„Op heden dato ondersr. is tusschen die HooghEd.

den doop van haars broeders kind, Hendrik Johan Verkammen, in 1681 (Dooptboek van Zoelen).

¹ o. a. in de *Beschrijving v. Tiel* door Mr. E. D. Rink, bl. 80, noot.

² Men verwarre dezen Wilt v. Br. (Daemszoon bij Anna de Cock v. O.) toch vooral niet met Wilt v. Br. (Willemszoon bij Johanna van Uterwijk), gehuwd met Fenna van Delen (Hermansdr bij Catharina van Gelder), van wien d'Abaling, *Ridderschap v. Veluwe*, bl. 302, en Mr. J. van Doorninck, *Geslacht. Aanteekeningen*, bl. 37, 91, gewagen, en die 2 Nov. 1673 stierf als kapitein en kommandeur van Hblst.

„Welgebooren Heer Adam van Delen ter eenre, en die
 „Heere Otto van Wijhe, Heer tot Eichtelt etc. nomine
 „uxoris Vrouwe Seina van Delen¹, mitsgaders die
 „Heere Jacob Jan van Delen, Heer van Leut en Laer
 „etc. nomine uxoris vrouw Anna Elisabeth van Delen:
 „ter andere sijde, als enige erfgenenamen van zal. die
 „HooghEdWelgeb. Heer Diderick van Broeckhuysen,
 „Heer der Heerlijkheden Eck en Wiel etc., tot voor-
 „cominge van proessen en onheylen, in der minne
 „ter presentie van de ondergeteekende getuygen, met
 „den anderen (met elkander) veracordeert en verdra-
 „gen so volgt, te weten dat den Hooghgedachten
 „Heer Adam van Delen, vóór alle deylingen, vrij en
 „onbelast sonder met enigerhanden schuldig (schulden)
 „beswaart te sijn dan alleens heeren en dorpsongelden,
 „voorrujt sal genieten, proffiteren en erfelijk besitten
 „den Huijse Wiel, met alle onderhorige boongaerden,
 „bouw- ende weylanden, niets uytgesondert, soo en
 „in dier voegen als de Heeren Wilt en Diderick
 „van Broeckhuysen, gebroeders, tselve van de Heer
 „Pieter Kemp in dato den achtsten Juli 1659 gekocht,
 „en den vijften Februarij sesien hondert een en
 „tseestig van den Graeflicken Huijse Cuylenburgh te
 „leen ontfangen hebben, mitsgaders de Heerlijkheden
 „Eck ende Wiel, neffens de collatie van den predikant
 „enz. enz. In waaren Oirounde geteekent op den huijse
 „Wiel den 7 Octob. 1693”. Volgden de onderteeke-
 „ningen der belanghebbende personen, alsmede van S.
 „A. van den Berg als secretaris. — In dato zag hij zich
 „door Ameltonk Coets als hulder met zijns ooms landerfjen
 „in Ingensbroek en met het tiend te Avezaat beleend².

¹ † Febr. 1717.

² † 45 Dec. 1725. Haar neet en echtgenoot Jacob Jan van Delen was een zoon van Jan v. D. en van Geertruid van Bronckhorst.

³ *Geldersche Leenregister*, Nijmegen, p. 453 r°.

Dikwerf is er nog te dezer plaatse sprake van *Adam's* vroegere zwerftochten, van zijn schipbreuk op de Afrikaansche kust en langdurig verblijf op een eiland onder de wilden¹, waar hij den eersten dag den besten dat hij er aanlandde, alvorens door de inboorlingen opgemerkt te worden, op het eenzame strand, aan den kant van een bosch, een leeuw ontmoette, die, door den kloeken edelman uit de omarming van een ratelslang bevrijd, uit dankbaarheid als een trouwe hond hem vervolgens overal vergezeld, den woesten eilandbewoners vrees voor hem inboezemde, zoodat zij hem te vrind hielden, doch dien hij moest achterlaten, toen hij door een voorbijzeilend schip werd opgenomen en terugkeerde naar zijn vaderland. Onder klaaglijk gehuil sprong de trouwe leeuw zijn weldoener na en verdronk in zee. Men verhaalt, dat deze, in verwilderden, onkenbaren staat teruggekomen, eerst op het Huis te Wiel geen toegang kon krijgen, derhalve de wijk nam in de woning van den rentmeester, gelegen aan de helling van den Wielschen dijk in de „Stoeg”², en aldaar aan een lichaamsteeken herkend, met de fluks te hoop geloopen bewoners der buurschap op het Huis, waarvan men de brug had opgehaald, een aanval waagde, met dit gevolg, dat hij er ras zegevierend binnentrad³. — In 1697 verschreven in de ridderschap van Nijmegen, lag hij in 1700 vóór het Hof van Gelderland, in vereeniging met zijn neef Albert van Delen, heer van

¹ Dit voorval is ook aangestipt door Baron d'Ablaing van Giesseuburg in zijn *De Ridderschap van Veluwe*, bl. 222, 283.

² thans het bewoond eigendom van R. van Oort en zijn schoonzoot I. G. H. Hol.

³ Wijlen Ds. O. G. Haldring (*Wandelingen in de Betuwe*, 1839, bl. 183 —189), en J. Schoondermark, hoofdonderwijzer, thans te Hien en Dodewaard, destijds alhier (*Geldersche Volksalmanak* voor 1854), behandelden dit feit in novellistischen trant.

Maurik, Spankeren en Oldenaller, ontvanger-generaal van Veluwe, en burgemeester van Arnhem, in proces met den Amptman van Nederbetuwe, over zijn recht als dagelijksch heer, om uitspraak te doen bij gepleegd vergrijp van een bloten vuijstslag, wanneer die voorvalt sonder bloet te laeten¹, en over andere punten meer, de rechtspleging in dagelijksche heerlijkheden betreffende. Dit geschil werd 2 April naar het bestuur der Geldersche Rekenkamer verwezen, om »partyen, soo doentlyck, t'accommoderen²«. Bij de polderrekeningen, ten overstaan van hem gedaan, waren bij afwisseling tegenwoordig, als in hunne presentie, vermits zij adellijke grondbezitters alhier, en na in den bloede aan hem verwant waren, geschied: Jacob Jan van Delen, heer van Lent, Laar en Vanevelt: (rekening v. 8 Jan. 1698), dezelfde en strakgenoemde Albert van Delen, heer van Maurik, enz. (rekening v. 9 Jan. 1699), benevens Otto van Wijhe, Adam's zwager, en zijn zoon Christiaan Reinoud van Wijhe (rekening v. 5 Maart 1694). Hij overleed alhier 18 April 1703 ongehuwd. Zijn kolossale lijkst, — want hij moet een reus geweest zijn, — weet men nog heden ten dage in den grafkelder onder het koor der Ecksche kerk aan te wijzen. Word opgevolgd door den echtgenoot (sedert 15 Juni 1671) zijner tweede zuster *Sena van Delen*, vrouwe tot Laar en Eschoten, t. w.:

XX. *Otto van Wijhe*, heer van *Eck en Wiel* (sedert 4 Juni 1703), ook heer tot Echteld en den Blankenburg (onder Beuningen), heemraad van Nederbetuwe, en onderling der gemeente te Echteld (in 1668), in 1671 schepen en raad, in 1672 burgemeester der stad Tiel,

¹ Vgl. *Gr. Geld. Plakkaatboek*, III, 31.

² op de Veluwe. Nog in het laatst der 17e eeuw bloeide een geslacht, dat zich naar deze plaats noemde; zie *Navorscher*, XXVIII, 251, en vooral de noot aldaar.

in 1674 onderling der gemeente daar ter stede¹. Hij overleed 1 Febr. 1732. Blijkens maagscheid tusschen zijne negen kinderen opgericht, bezat hij, behalve de heerlijkheid en het Huis te Wiel, te dezer plaatse nog de navolgende goederen: de rijswaarden met de kribben te Wiel; een huis en boomgaard aldaar, groot één morgen, genaamd Stammenhofstad²; de brouwerij aldaar, groot met den boomgaard 2 morgen; 4 hont kersenboomgaard aan de Nijstraat; 3 morgen, 10 hont bouwland en ½ hont boomgaard op Homoet; 7½ morgen genaamd de Meulekamp³, leenroerig aan de graafschap Buren; een huis en hofstad met één morgen boomgaard en 4½ morgen bouwland op de Menten, genaamd Hovenaarshofstad; nog aldaar 2 morgen bouwland en 4 hont boomgaard, genaamd Jelishakkenhofstad; eene hofstede met 2 morgen lands in verwin (pandschap) van Gerrit Dirksz. van Dam; 4½ morgen bouwland op de Ganzert; nog aldaar eene hofstede met ongeveer 13 morgen bouw- en weiland en twee weides, elk van 14 hont, afkomstig van Jhr. de Cock van Delwijnen; het adellijk huis Den Hul; 8 morgen 10 hont bouwland op Zuidermaat en 5 morgen bouwland aldaar, afkomstig van Jhr. van Doeijenburg; 4½ morgen, geheeten den Brabantschen kamp; één hont boomgaard, de Ween of het Breuksche boomgaardje; het huis Den *Ezelen* Boas (baas); 4½ hont boomgaard, de Papenakker, met het onlandje (buitendijks); 10 hont bouwland en 2 hont boomgaard, de Santcamp, daarnaast; de Blankert (2½ morgen), en een groot huis, de Roscam (herberg), met een halven morgen lands aan den Wielschen dijk (buitendijks). Krachtens datzelfde maagscheid werd zijn tweede zoon

¹ Zie over hem *De Navorscher*, XXVI, 573, 74.

² thans het eigendom en woonverblijf der weduwe en erven van Joost van Sijl Wzn.

³ Zie boven, bl. 124.

XXI. *Evert Jan van Wijhe* heer van *Eck en Wiel* (sedert 1732). Het Huis te Wiel in zijn singels en grachten en met zijne landerijen ter grootte van 36 morgen, was hem reeds 4 Juni 1703 afgestaan, volgens acte van cessie voor stadhouder en leenmannen van Culemborg door zijn vader gepasseerd, onder voorwaarde dat hij aan de diakonie te Eck 500 gl., of de renten daarvan ad 25 gl. zou uitkeeren, zijnde dit bedrag eene schenking zijns vaders in dato gedaan. Van hier, dat hij reeds lang vóór den dood zijns vaders als heer van Wiel voorkomt, ten overstaan van wien, uit naam zijns vaders, de polderrekening gedaan werd. In Sept. 1678 geboren, en kapitein in Hollandschen dienst, alsook amptjonker van Maas-Waal, huwde hij in 1711 *Hendrina Bentinck* (geb. in 1687, † 23 Juni 1735), welk huwelijk hij sloot tijdens hij in garnizoen lag te Antwerpen, van waar hij zich deswege verwijderd had; eensklaps derwaarts opontboden, had hij op één en denzelfden dag zijne drie huwlijksproclamaties moeten laten doorgaan, weshalve hij aan de Landschap verzocht zijn huwelijk desondanks te willen wettigen, wat deze 1 April 1715 heeft gedaan¹. Hij werd blind en overleed te Tiel 16 Maart 1735, in hetzelfde jaar als zijne echtgenoot², die hem twee dochters schonk, van welke de oudste **XXII.** *Seina Margaretha van Wijhe*, geb. 4 Maart 1714 te Tiel, aldaar Juni 1732 (staande haar huwelijk) lidmaat der gemeente geworden, 24 Aug. 1731 aldaar ondertrouwd en, krachtens attestatie van Goch, Nijmegen en Tiel, 18 Sept. gehuwd met *Jan Gijsbert Ludolf Adriaan van Neukirchen genaamd*

¹ Zie *Gr. Geld. Plakkaatboek*, III, 290.

² Vgl. d'Ablang v. G., a. w., bl. 355, 56.

*Nijvenheym*¹ (zoon van Wolter Godfried bij Elbertina van Tengnagell tot Gellikum), geb. 15 Febr. 1705, vrijheer van Driesberg, Kessel en Mook, vice-president van het Hof van Justitie van Kleef en directeur der ridderschap van dat hertogdom, dezen haren gemaal in 1736 tot heer van *Eck en Wiel* gemaakt heeft². Zijne admisie in de Geldersche ridderschap bleef 1730—50 hangende, en kon slechts plaats hebben door tusschenkomst en gezag van den prins-erfstadhouder. In den „Appendix der korte Deductie van soodanigh regt als den HooghWelgeboore Heere Johan Gijsbert Ludolf Adriaen van Nieukerke genaemt Nijvenheym competeerd om tot een meede Lid van de Ridderschap deeses Nymeege Quartiers geadmitteert te worde“, lazen wij:

„Verklare ik ondergeschreven Secretaris der
 „Stad Tiel ten versoeke van die HooghWel-
 „geboore Heere J. G. L. A. van Neukirchen gen.
 „Nijvenheym, Vrijheer van Driesberg, dat zijn
 „HWGeb, sedert deessels trouwdagh, sijnde voor-
 „gevallen Sept. 1731, alhier binnen de Stadt
 „Tiel tot dato deeses successivelijk zijn Domotium
 „gehouden heeft ten huysen van deessels
 „Schoonvader, die HWGeb. Heere Everd Jan
 „van Wijhe van Eck en Wiel: oorconde mijne
 „betekeningh den 20 May 1733. Was getekend
 „A. J. van Lith de Jende, Secret.“³

¹ Over deze combinatie van den aanzienlijken naam, zie hier achter, Aanteek. XV.

² In eene diakonale rekening alhier van 10 Nov. 1735 komt hij nog voor als «de HoogWgb. Heere van Driesbergen». Eene groote geteekende en gekleurde afbeelding van het huis Driesberg is te vinden in het archief van het voormalig hof van Gelre; vgl. *Registers*, bl. 423.

³ Albert Jan van Lith de Jende, 1702—49 secretaris van Tiel (Rink, a. w., bl. 318).

In 1751 verkooft hij zijne heerlijkheden Driesberg, Kessel en Mook aan Gijsbert Willem van Dedem, liet zijne ambten in het land van Kleef varen, en werd 25 Nov. 1750 beschreven in de ridderschap van Gelderland. In 1771 staat hij vermeld als lid dier ridderschap, hoogheerraad van het rijk van Nijmegen en extraordinaaris gedeputeerde bij het collegie van de staten-generaal der Vereen. Nederlanden. Hij beleefde alhier het voor de Nederlanden, ja gansch Gelderland rampspoedige jaar 1740, toen „door de strenge vorst het coorn op de velde synde doodvroos, waarop gevolgt is de overstroming der wateren door middel van doorbreking van dijken; daerop een menigvuldig getal van muysen, hagselbuyl, waardoor het coorngewas op den velde t'emaal wiert in stukken geslagen, daerenboven de langdurende sterfte van het ruint-vee, waardoor de stallen en velden ontbloomt geworden syn; en uit deze smertelijke dog regtvaardige oordelen Gods syn de inwoonders seer verarmt en verswackt”. Ook moest men, behalve het monopolie, de gewone dorpslasten enz. enz., buitengewone schatting tot 's Lands financiën opbrengen, en werd Eck en Wiel voor 8361 gl. 19 st. 2 penn. ongeslagen. Weshalve omstr. 1747 uit deze landstreek een verzoekschrift om vermindering dezer schatting naar Zijne Hoogheid (Willem IV) werd opgezonden ¹. — Als ouderling der gemeente alhier liet hij zich afvaardigen naar de Tielsche classis van 21—22 April 1760. — Liep naast de boven (bl. 143) vermelde herberg de Roskam, die op den Heuvel lag en in 1824 werd afgebroken, een strang of kil, welke door een sloot onder den veerdam heenschoot

¹ Die van dit een en ander meer wenschte te weten, raadplege den *Tielschen Almanak* voor 1878.

en in den zoogenaamden Ouden Rijn uitwaterde: hij had verschil met den toenmaligen eigenaar dier herberg, G. van Geytenbeek, te Eck op De Kamp woonachtig als schepenen der heerlijkheid, over het recht om die strang te mogen bevaren. Werd hem door dezen dit recht betwist, ofschoon zij tot dusver tot gemeenschappelijk voordeel die kolk gebruikt hadden: het Hof van Gelderland stelde 28 Oct. 1766 den Heer van Eck en Wiel in het gelijk tegenover den impetrant, die ten onrechte beweerde, dat hij zijn recht van eigendom op dat water niet had bewezen: — Steeds hield hij hier verblijf tot het einde des jaars 1771, als wanneer hij zich te Nijmegen vestigde († 22 Mei 1792), afstand doende ten behoeve van zijn zoon **XXIII.** *Evert Jan van Neukirchen genaamd Nijvenheym*, gehuwd met *Geertuida Margaretha Mom*, dochter van Gerrit Mom (dood in 1786), heer en bewoner van Groenestein (o. Nederlangbroek), en sedert 1762 heer van Maurik, welke heerlijkheid hij door aankoop verwierf uit handen van strakgenoomden Gijsbert Willem van Dedem, heer van den Berge, Hoewelaken, Driesberg, Kessel en Mook. Hare moeder heette Ida Constantia Comans ¹. Evert Jan van Neukirchen, als resident van Cheribon uitlandig, sloot, door tusschenkomst van dezen zijn schoonvader, die 29 Dec. 1772 nog als gevolmachtigd heer van Eck en Wiel fungeerde, den koop, volgens welken hij, bij onderhandsch contract, 13 Dec. 1771 van zijn vader voor 60,000 gl. overnam:

„ De dagelijksche Heerlijkheyd *Eck en Wiel* „ met al desselvs regten, privilegiën, praemi- „ nentiën en geregtigheden, lusten en lasten, „ daertoe van ouds gehoord hebbende en verder

¹ Zie *Registers*, bl. 325.

² Vgl. *De Navorscher*, XXVI, 156.

„ gehoorende, — speciaal, het Jus Patronatus
 „ van de kerk van Eck, en om in cas van vacature te kunnen aanstellen een Rigter, seven Schepenen, Secretaris, twee Buurmeesteren ¹, Gericthboode en Schutter ²; neffens het Heeren-Huys en Hoffstad met die daertoe gehoorende stallingen, koetshuys, tuynen, boomgaarden, allées en verdere plantagien, gregten en visserijen, met en neffens ses en dartig mergen bouw- en weylanden daeronder begrepen, ongeveer eenen mergen boomgaard met bepotinge en beplantinge daerop staende, zo groot en kleyn dezelve rondsom voors. Huysinge gelegen zijn, etc. etc. — zijnde voorsr. Huysinge of Hoffstad neffens gezeyde onder en daerbij gehoorende 36 mergen lands leenroerig aen den Graeffelijken Huysze Cuilenborgh, dog waervan de leenpligtigheyd vermogens acte van constitutie en verleybrieven kan geredimeert worden met de summa eens van honderd ponden tot veertig groten ³ hollands 't stuk; voor het overige nergens anders meede bezwaert dan met ordinare schattingen, enz., alles te zamen kennelijk gelegen zijnde in den Ampte van Nederbetuwe, in gez. dazelijksche Heerlijckheyd Eck en Wiel, en aldaer tot Wiel, ten oosten aan het zoogev-

¹ Voor wie omstr. 1814 de poldermeesters in de plaats zijn getreden.

² De taak van deze rustte op één persoon. Als gerichtsbode diende hij den richter, als schutter de buurmeesters.

³ Een groot had de waarde van een halven stuiver. — Hieruit blijkt, dat de lossing of redemptie, waarvan boven (bl. 135, noot ¹) sprake was, destijds nog niet had plaatsgehad, en dit wel ondanks de gunstige beschikking, door de domeinraden van den prins van Oranje-Nassau 7 Febr. 1769 verleend op het rekwest om exfendatie, door J. G. L. A. van Neukirchen en Seina Margaretha van Wijhe bij dien prins als erfstadhouder der leenkamer van het graaflijk huis Culemborg, ingediend.

„ naemde Wielsche wegje, ten westen aen het
 „ land van Juffr. Van Dam en Cornelis Van der
 „ Gandt, ten zuyden aen de landerijen van den
 „ Heer Dopff in de Wielsche steeg, en ten noorden
 „ aen den bandijk; doende jaarlijcx in ordinaire
 „ verpondinge 98 gl. 17 st. 10 penn. — In
 „ dezen verkoop waren ook begrepen 4 morgen,
 „ 3/4 hont bouwland, gelegen te Wiel op den Molen-
 „ kamp; item 10 morgen, 4 hont bouwland aldaar;
 „ item 3 morgen, 3 1/2 hont bouwland aldaar (leen-
 „ roerig aen het Graaflijk Huis Buren ten Zutenschen
 „ rechte); item één morgen bouwland te Wiel, her-
 „ komstig van de erven Van Ree; item 4 morgen
 „ rijswaard buitendijks, ten oosten belendende aan
 „ den Voetjeswaard; item 9 morgen en ruim 1
 „ hont uiterwaard (nieuwe aanwas); item 1 mor-
 „ gen, 81 roeden uiterwaard als voren; item 3
 „ morgen en ruim 1 hont uiterwaard als voren;
 „ item een huis De Schans genaamd, met 3 hont
 „ land; item een huis, herkomstig van Dirk Ger-
 „ ritsz. Van Dam, belendende ten westen aan de
 „ Wielsche brouwerij; item het Wielsche veer met al
 „ zijn rechten en gerechtigheden, benevens het veer-
 „ huis met schuur en stalling, hof enz., te zamen
 „ groot 2 morgen en een half hont (leenroerig aen
 „ Buren); item de Brouwerij met hare ab- en depen-
 „ dentiën en annexe behuizinge ¹, met 1 morgen 3
 „ hont uiterwaard daarbij gelegen; item de jaarlijk-
 „ sche tynzen, enz. enz. — In dit verkoopcontract
 „ is ook nog sprake van de 500 gl., uitmakende de
 „ Echteldsche donatie ten behoeve der Ecksche dia-
 „ konie (zie boven bl. 144), welke sommede ten laste
 „ der koopers kwam, vermits de heerlijckheid met dit
 „ bedreg, spruitende uit den Echteldschen boedel,

¹ Omstr. 1820 afgebroken.

sedert 4 Juni 1703 bezwaard was gebleven. Stelden de heer G. Momen de predikant van Maurik, Daniel Goldbach, die met diens andere dochter Ida Maria Mom gehuwd was, zich borg voor de behoorlijke kwijting dezer donatie op 2 Febr. 1772, reeds eerder, en wel 3 Dec. 1771 had die kwijting plaats, nadat gebleken was, dat de renten over 1759—70 waren uitbetaald. — In 1777 staat Evert Jan van Neukirchen vermeld als lid der ridderschap van Nijmegen. In 1778 hertrouwde hij met *Fredrika Christina Henriette Beninck* (geb. in 1752), dochter van Goossen Geurt tot Aller, Brieler en Berenkamp bij Wilhelmine Jeane van Reede¹, en werd eigenaar van het huis de Voorst te Warnsveld. In 1787 komt hij voor als amptejonker en heemraad van Nederbetuwe en tevens als heer van Wadenjoen, doch in 1789 schijnt hij deze laatste heerlijkheid niet meer te hebben bezeten. Nog wordt hemaangaande bericht dat hij 24 Dec. 1808 vóór het Hof van Gelderland verschil had met Gerrit van Westrenen over het recht van het Ingensche veer, of het namelijk als een pontveer, dan wel alleen als voetveer mocht gebruikt worden². Immers hij wenschte het monopolie van het *Wielsche veer* als pontveer te handhaven, wat hem echter niet gelukte. In 1812 overleed hij. Zijn in 1785 geboren zoon

XXIV. *Jan Gijsbert Ludolf Adriaan van Neukirchen genaamd Nijvenheym* werd heer van *Eck en Wiel*, doch daar hij na den dood zijns vaders op het huis de Voorst ging wonen, heeft hij hier nooit als heer gefungeerd. In 1806 huwde hij *Maria* gravin van *Rechteren*, vrouwe van Pettekum († 30 April 1808), die hem 19 Sept. 1807 op den huize Wiel eene dochter schonk,

18 Oct. alhier gedoopt als Henriette Jeane Christine, waarbij zijne ouders als getuigen stonden. Tijdens het leven zijns vaders bekleedde hij 1811—12 het ambt van Maire van Eck en Wiel, Maurik en Ingen, zoodat onder zijn bestuur *Eck* hoofdplaats der burgerlijke gemeente was; later werd Maurik het weder, wat het nóg is en vroeger alteos geweest was. De heerlijke rechten te dezer plaatse werden gedurende het leven zijner moeder, namens deze als „tuchtere nareese en boedelhoudersche” van haar overleden gemaal uitgeoefend door zijn behuwdbroeder *Andries van Pallandt van Eerde*, gehuwd 17 Sept. 1805 met Albertine Euprosine Thalie Eglée van Neukirchen genaamd Nijvenheym († 24 Maart 1887), eersten kamerheer van koning Lodewijk van Holland en staatsraad, kommandeur der Duitse orde, Balje van Utrecht, enz., † 12 Nov. 1827 op den huize Eerde. In den jare 1820 hielp deze de communicatie voor de stad Tiel, voor de plaats zijner inwoning en omliggende plaatsen verbeteren, door den aanleg van een gedeelte van den zandweg van het Wielsche veer naar Tiel, tusschen *Eck* en de *Groote Brug* (Zandwijk), — eene taak, die met groote bezwaren gepaard ging, dewijl hij met het vooroordeel van sommige, met de eigenbaat van andere geërfden en ingezetenen te worstelen had, hier eene tegenkanting, dáár een misnoegen opwekte, welke alleen door het gezag en de wilskracht eener persoonlijkheid als de zijne konden worden bezworen. Wegens de onbruikbaarheid der kleiwegen in het vochtige jaargetijde, welke, om van het wagenvervoer te zwijgen, zelfs voor ruiters en voetgangers een grooten omweg noodzakelijk maakte¹, hadden reeds bijkans eene eeuw te voren Amptman en Ridderschap van Neder-

¹ Zie d'Abtaing v. G., a. w., bl. 401.

² Zie Registers, bl. 349.

¹ Zie hier achter, Aanteek. XVI.

betuwe in vereeniging met de gerichten van Tiel en Zandwijk vergunning aangevraagd tot het aanleggen van een zandpad van Tiel naar het Wielsche veer, en het ootrooi te dezer zake was hun 9 Dec. 1730 door het Hof van Gelderland verleend geworden, nadat de Landschap 26 April daar te voren aan dit Hof vergund had hierover te beschikken. Dit ootrooi kwam echter nimmer tot uitvoering; zoodat de aanleg van een zandweg in 1820 in eene onmiskenbare behoefte voorzag, en *Andries* baron van *Pallandt van Eerde*, als lid der commissie, aan welker hoofd de heer Jan Dijkmeester stond, daar door aan deze en naburige gemeenten een allerge-wichtigsten dienst hielp bewijzen, een dienst, die zijn naam in deze landstreek met eere doet voortleven. — *Jan Gijsbert Ludolf Adriaan van Neukirchen* stierf op 33jarigen leeftijd, 21 Dec. 1818 te Parijs, van waar zijn lijk in eene looden kist herwaarts overgebracht, en 21 Mei 1819 in den grafkelder onder het koor der Ecksche kerk bijgezet is. Uit zijn tweeden echt met *Antoinette Maria Charlotte* gravin *Beninck* van Rhoon (geb. 24 Juli 1792 te 's Gravenhage, dochter van Willem Gustaaf Frederik, heer van Varel, Kniphausen, Rhoon en Pendrecht, en van Ottelina Frederika Louise baronesse van Reede), die 21 Juni 1822 hertrouwde met Jacob Hendrik graaf van Rechteren van Appeltorn, werd 8 Aug. 1814 geboren

XXV. *Willem Gustaaf Frederik van Neukirchen* genaamd *Nyvenheym*, kamerheer des konings, lid der ridder-schap van Gelderland, heer van *Eck en Wiel*. Na den dood zijner moeder († 27 Juli 1832 te Zwolle), onder voogdij van zijn stiefvader Jacob Hendrik van Rechteren, geb. te Appeltorn 27 Nov. 1787, lid

¹ Zie *Geldersch Plakkaatboek*, III, 478.

der Gedeputeerde Staten van Gelderland, 1830—32 majoor van een bataillon schutterij, 1832—39 gouverneur van Overijssel, van 1839 tot aan zijn dood (9 Juli 1845) lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Meerderjarig geworden, trad hij 14 Aug. 1837 in het huwelijk met *Frederique Louise Wilhelmine Huyssen van Kattendijke*, en fungeerde alhier als Heer, totdat hij in den jare 1839 deze heerlijkheid met het Huis te Wiel en al de goederen bij onderhandschen verkoop van de hand deed. Van die heerlijkheid met het Wielsche veer en de uiterwaarden, werd toen bij publieke overdracht eigenaar

XXVI. *George Godard Henry* baron van *Reede-Ginkel*, achtste graaf van *Athlone*, geb. 20 Nov. 1820 te 's Gravenhage, heer van Amerongen, zoon van Reinoud Diderik Jacob tot Amerongen, zevenden graaf van Athlone († 31 Oct. 1823), en van Lady Henriette Dorothea Maria Hope. Deze Lord, 2 Maart 1842 ongehuwd stervende, droeg zijn recht en bezitting hier ter plaatse over aan zijne eenige zuster

XXVII. *Elisabeth Mary* baronesse van *Reede-Ginkel*, geb. 18 Dec. 1821, gehuwd in 1848 met Frederik William Lord Child Villiers, jonger zoon van den graaf van Jersey, sedert 1870 douairière, vrijvrouw van Amerongen, ambachtsvrouw van *Eck en Wiel*, die nog alleen collatierecht hier uitoefent, als het eenig overblijfsel der voormalige heerlijkheid.

Aan het kort na den onderhandschen verkoop, in 1840 gesloopte *Huis te Wiel* herinneren tegenwoordig alleen nog de breede *grachten*, welke het vroeger omgaven; — de *laan*, die van het dorp langs het kasteel naar den dijk liep, genaamd de Dreef, aan welker bovineinde langs de helling

van dien dijk benedenwaarts men nog twee half vergane zware steenen *zuilen* ziet, die voormaals een groot ijzeren hek droegen, en waarop twee uit steen gebeitelde beeren prijken, die, een kwarteeuw geleden, van daar naar de posten van het hek vóór het kasteel te Echteld verhuisden, alwaar men ze nog bezichtigen kan; — de *klok*, die voormaals op het Huis stond, en sedert de slooping in den toren der kerk te Elst (bij Amerongen) prijkte, doch aldaar nu ook al weder door eene andere klok is vervangen, herkomstig van het Huis te Medel (o. Echteld); — het *Wielſche bosch* met zijn *vijver*, thans boomgaard; de middelste van de drie groote banken vóór het koor in de Ecksche kerk, nog steeds de *Huis-te-Wielſche bank* geheeten, uit zwaar eikenhout vervaardigd en van snijwerk voorzien, waarvan de kolossale kap werd afgenomen, aangezien die de leiding van het stengeluid des predikants bemoeilijkte, en waaronder de grafelder van het huis Kortenhoeve ligt; — de *grafelder* onder het koor, wiens kluis in 1870 door laatstvermelden W. G. F. baron van Neukirchen hersteld is, omdat daarin zijne ouders en voorouders zijn bijgezet; — eindelijk, een op doek geschilderd, met prachtig lofwerk omgeven *wapen* in de schoorsteenluisel van het kleinere bovenvertrek, genaamd de *steenen kamer* of *gerichtskamer* in het Wielſche veerhuis.

Dat wapen is gevierendeeld: 1. en 4. gedeeld van rood en zwart, en over alles heen een schuinbalk die in dezelfde schuine richting verdeeld is van wit en grijs; 2. en 3. in grijs eene geele lelie. Over alles heen een zilveren schild met negen zwarte hermijnstaartjes, 5. en 4., en met een zwarten schildvoet. Op het schild staan geen helmen, maar uit een ornament op den bovenrand van het schild, dat uit drie gouden rondelles bestaat, verrijzen drie helm-teekens: 1°. drie struisvederen; 2°. eene wit-blauwe vlucht; 3°. een gouden hoorn. Het schild wordt gehouden door twee gouden leeuwen. Van dit wapen zijn de kleuren of verschoten of verkeerd aangebracht, en het hartschild, dat blijkbaar het

wapen is van Broeckhuysen, is misteekend. — Wat het wapen betreft is 1. en 4. duidelijk van Eck van Panthaleon, en moet het dus zijn gedeeld van rood en groen, niet zwart. De familie, waaraan het wapen van 2. en 3. behoort, is ons niet bekend, maar grijs is geen heraldieke kleur, en kan dus die van het veld niet zijn; het zal blauw moeten wezen. Het hartschild van Broeckhuysen is verkeerd geteekend en gekleurd; het moet gedeeld zijn, in plaats van een schildvoet te vertoonen, en de beneden-helft behoort groen te zijn in plaats van zwart. Eigenlijk komt het ons voor, dat het wapen van Broeckhuysen oorspronkelijk een groen schild zal zijn geweest met een hermelijnen schildhoofd. Onder dit groote op doek geschilderde wapen staat:

AN CIO JOC XXXX

Dit jaartal is 1680, en verwijst ons dus naar den tijd van heer *Diderik van Broeckhuysen*¹. Waar men tegenwoordig eene M zet, schreef men eertijds (I), dat veel op eene M gelijkjt. Dit teeken rondde men sieraadshalve wat meer af, zoodat het den vorm ontving van CIO. Eveneens ontleedde men D in I), waarvan men sieraadshalve IO maakte. Men verlengde ook wel de streepjes, zoodat deze de gedaante, maar niet de waarde ontvingen van I = I of 50, zooals in het laatste getalmerk wordt aangetroffen. Op het paneelwerk van de luifel ziet men aan weerszijden boven het wapen een engel zweven, elk met een ahangend, zich om de gansche afbeelding slingerend lint in de handen. Deze voorstelling doet in ons het vermoeden rijzen, dat dit tableau der samenvoeging der wapens van van Eck van Panthaleon en van Broeckhuysen heeft moeten dienen, om zinnebeeldig aan te duiden de vereeniging van *Eck* en *Wiel* onder een heer, die door zijn voortdurend

¹ Dit wapenbord is derhalve in de *Geld. Volksalm.* voor 1873, bl. 22, abusievelijk aan de familie van *Neukirchen* toegeschreven.

domicilie, uitgestrekt grondbezit en direkte machtscoöfening te deser plaatse, in zekeren zin op ééne lijn stond met den eersten *Barthold van Pantaleon*, den stichter der Ecksche heerlijkheid¹.

DE KERK TE ECK.

Stond te *Wiel* weleer eene kapel aan den dijk, de volks-overlevering luidt, dat de bak, die nog tegenwoordig in de smidse te *Eck* als koelbak gebruikt wordt, welke reeds sedert jaren door de vorige eigenaars dier smidse tot hetzelfde doel werd gebezigd, oorspronkelijk zal gediend hebben tot doopvont, en wel in de dagen toen men de jonge kinderen door indompeling inlijfde in de Christelijke Kerk. Hij is bijzonder ruim van omvang, en uit de steensoort gehouwen, die deskundigen als „grove graniet” stampelen. Aan den rand dier vont buitenwaarts zag men de hoofden der vier Evangelisten uitgebeeld; doch, zegt de dorpslegende, een knecht der smederij sloeg met een moker die hoofden er af, wyl hij het oneerbiedig vond, dat men voor het smeden een bak zou gebruiken, door Evangelistenhoofden geheiligd.

In het naburige Ingen is soortgelijke, nog grootere doopvont aanwezig, en is daar uit duifsteen vervaardigd, uit dezelfde steensoort, die men tusschen andere rijen steenen in, in den kerktoren daar ter plaatse ziet ingemetseld. Ook te Ommeren was weleer zoodanige doopvont in gebruik;

¹ Men merke hier tegenover niet aan, dat die vereeniging reeds onder de heeren van Calemborg, en wel sedert 1300, heeft plaats gehad. Immers die heeren hebben *Eck* en *Wiel* niet tegelijkertijd ontvangen; zij bezaten *Wiel* reeds, toen zij *Eck* aanwierven, en dit nog met gansch onderscheiden rechtsgebied. Daarbij bezaten zij sedert 1461 al de Nederbetuweche heerlijkheden aan den Rijnkant, dus, behalve Maurik, *Eck* en *Wiel*, ook Ommeren, Lienden, Lede en Oudewaard.

een brokstuk er van, van een menschenhoofd voorzien, bevond zich verleden zomer op de hofstede Het Buienhuis onder Aalst (buurschap van Lienden). Het gebruik dier doopvonten was dus voorheen in deze landstreek algemeen.

De *Ecksche* kerk werd, gelijk wij zagen (bl. 115), in de laatste helft der XIII eeuw door *Bartholt van Pantaleon* gesticht. De tegenwoordige kerk echter is van lateren datum; het muurwerk ten minste, dat uit baksteen en van middelmatige grootte is saamgesteld, schijnt uit het laatst der XV eeuw te dagteekenen. Ook is de toren in het gebouwt ingemetseld, en de torens der oudste kerken stonden weleer geheel op zich zelve. Hier en daar, inzonderheid aan het oudste gedeelte, het koor, ontdekt men evenwel sporen van Vlaamsch verband, namelijk evenredig geplaatste voegen van trassteen. Het vermoeden ligt dus voor de hand, dat de oorspronkelijke kerk uit deze steensoort zij opgericht. Zag na den inval der Bronkhorsten, *Barthold van Eck*, de kleinzoon van den stichter, zich genoodzaakt de schier gansch verwoeste kerk weder op te bouwen; de grootvader had vermoedelijk zijn bedehuis toegewijd aan *St. Anna*, wie de Roomsch-Katholieke overlevering aanmerkt als de moeder der maagd *Maria*. Wij vernamen toch (bl. 124) van het altaar van *St. Anna* in de kerk te *Eck*, waarop *Dirk von Eck* met zijne beide broeders *Elis* en *Arent* en een paar aanverwanten, 4 Mei 1504 eene vicarie stichtte. Denklijk werd de kens dezer kerkheilige bepaald door de omstandigheid, dat *Anna* de naam was van de moeder, en van eene der beide dochters van den eersten *Barthold*, die nonnen werden te 's Gravendaal in het land van Kleef¹. Een klein stukje gronds aan de zuidzijde der kerk, onmiddellijk aan het kerkhof grenzend, thans gedeeltelijk behimmerd met eene schuur, heet nog tegenwoordig *St. Anna*, is tiendvrij, en was voormaals vicariegrond. Het huis², waarbij

¹ Zie *Geld. Volksalm.* 1875, bl. 21, 22.

² Thans het bewoond eigendom der weduwe en erven van *Arnoldus van Wijck*, een naneef van den beneden, bl. 165, noot¹ vermelden *Jerfaes*,

die schuur staat, behoorde ook voorheen aan de familie van *Eck*.

Dit gevoelen aangaande de oorzaak der voormalige toewijding van het heiligdom dezer gemeente aan St. Anna, wint min of meer veld, als wij in aanmerking nemen, dat *Barbara*, de naam der andere van het tweetal geestelijke zusters te 's Gravendaal, bleef voortleven in eene vicarie, vermoedelijk gesticht door *Johan van Eck*, den grootvader van straksvermelden Dirk. Gelijk er nog tegenwoordig alhier een tiendblok onder den naam *St. Barbara* bekend is, zoo werd deze vicarie die van *St. Maria, Barbara en Nicolaus* geheeten; ze was de voornaamste der in de kerk alhier gestichte vicarieën. Van deze beide vicarieën zijn de nazaten der stichters nog tot op het laatst der vorige eeuw collatoren geweest. De bl. 127 vermeldde *Johan van Eck*, bij voorbeeld, de laatste grondbezitter te dezer plaatse uit zijn geslacht, komt voor als collator der vicarie van St. Anna, die hij 29 Maart 1775 opdroeg aan Jacob Matthias Peterse Nobbe¹. Wat de andere vicarie betreft, krachtens resolutie van 12 Oct. 1659 machtigde het Hof van Gelderland *Hendrik van Eck*, burgemeester van Arnhem, als hebbende het recht van collatie, om dierzelfver goederen, als allodiale of eigen goederen te mogen gebruiken, maar verplichtte hem tevens om jaarlijks eene som van 280 gl. aan den tijdelijken vicaris uit te keeren². *Bartholomeus van Eck* confereerde 13 Mei 1702 deze vicarie op zijn kleinzoon³. In een geschreven document leest men, dat deze kleinzoon van dit hem

¹ Deze familienaam was destijds te Tiel bekend. In den jare 1772, bij voorbeeld, staat C. B. Peterse Nobbe, vaandrig bij de 5e compagnie der schutterij, als lid van den burgerkrijgsraad, en Bernhard Clemens Peterse Nobbe als diaken der gemeente — te Tiel vermeld; zie den *Nieuwen Thielischen Comptoir en Schrijf-Atmanach*, voor dat jaar.

² Vgl. *Registers op 't Archief van 't voornatig Hof van Gelre*, bl. 390, 94.

³ Blijkens een afschrift van 't Geslachtsregister «van Eck Panthaleon».

toegekend recht van collatie 9 Juli 1727 gebruik maakte door een stukje vicariegrond in erfpacht uit te geven, aldus:

„ Iok Joncker Steven Adolph van Panthaleon als verus
 „ collator sijnde van een vicarie gefundeert in honorem
 „ St. Marie, Barbara et St. Nicolai in de kercke tot Eck
 „ in den Ampte van Nederbetuwe, doe cond hierneede dat
 „ iok een Direk van Dam, Rigter van Ommen (*Ommeren*),
 „ hebbe in erpacht uygedaen (*en*) sulcx doe(n) cragt deeses,
 „ seeckere uygerooyt boomgaertje met een out vervallen
 „ huysken daerop staende, groot ongeveer twee hont, tusschen
 „ het Spijkerhof en Kerckhof tot Eck gelegen en gehorende
 „ mede tot voors. Fiearie Ste Maria, Sunte Barbara et
 „ Ste. Nicolai, en dat jaerliex en alle jaer vrij gelt sonder
 „ enighe cortinge, hoe die genaemt mogte werden, tot een
 „ canon van negen gulden, te betalen aan den tijdelijken
 „ rentmeester der fiearigoederen, als daertoe indertijt
 „ van Amptman en Ridderschap van Nederbetuwe aenge-
 „ stelt is, omme daervan voor so veel het $\frac{1}{3}$ aangaet, door
 „ mijne gestelde en genoemde vicaris indertijt te kunne
 „ ontfangen; mits hiervan brieve versoekende bij die Ed.
 „ mogende Heeren Staten deeser provincie van Gelderlandt.
 „ Des toirconde heb iok deese eygenhandigh onderteekent en
 „ met mijn aangeboore pitsier¹ bekrachtight op den 9
 „ Julij 1727.

„ Accordeert met een onbeteekent
 „ instrument bij mij ondergeschreven
 „ geollationeert op den 8 September
 „ 1753.

„ O. v. Eck, Secretaris in Tiel”.

Dezelfde *Steven Adolph van Eck*, die met goedkeuring van het Hof van Gelderland 16 Juli 1722 deze vicarie aan zijn oudsten zoon Steven Engelbert had opgedragen, lag van 26 Juni 1726 tot 24 Januari 1727 met de erven A. van den

¹ Pitsier of Pitschaft, zegel, familiecachet; zie *Naw. XXVIII*, 36, 191.

Berg in proces over het gebruik van zes morgen lands, behoorende tot de goederen dezer vicarie. Het Hof van Gelderland veroordeelde de gedaagden, die perceelen ten behoeve van hem collator in te ruimen, behoudens zekere andere bepalingen¹.

Straks vernamen wij, dat twee derde deelen der vicarie ter beschikking waren van den persoon, wien de collator daarmede verkoos te begiftigen; doch ook de tertiën moesten verrekend worden, en wel ten bate van kerkelijke doeleinden. En zoo had er 11 Nov. 1778 een akkoord of transactie plaats tusschen J. G. L. A. van Neukirchen genaamd Nijvenheyem, heer dezer plaats, en Amptman en Ridderchap van Nederbetuwe, over de verrekening en uitkeering der tertiën van de vicarieën in de kerk dezer gemeente².

Behalve de twee gezegde vicarieën was er in de kerk alhier nog eene derde vicarie gesticht van St. Johannes den Dooper, waarvan in 1792 als collatoren genoemd worden *Ido Leonardus* en *Anna van Zwippen*, die ze 20 Nov. opdroegen aan Carel Willem Stronck.

Ook de *Historie van 't Utrechtsche Bisdom* (1719), III, 255, gewaagt van drie vicarieën, noemt echter in stede van die van St. Maria, St. Barbara en St. Nicolaus, eene vicarie *ter eere van den Almogenden Godt". Wij lezen daar vervolgens: „Eck behoorde van ouds onder het dekenschap van de Betuwe". Als de parochiekerk open was gevallen door het afsterven van Heer Quiryn Hendriksz., is dezelve in 't jaar 1576 na voorgaande afkondiging begeven aan Heer Jan Bruyn. En in 't jaar 1577, als dezelve open was gevallen door de dood van Heer Quiryn Kornelisz., is ze na voorgaande afroeping vergeven aan Jasper van Leeuwen".

In 't algemeen waren vicarieën oorspronkelijk giften van

¹ Vgl. *Registrers*, bl. 275, waar echter abusievelijk «Ede» voor «Eck» staat.

² *Ibid.*, bl. 336.

³ In de Nederbetuwe waren Echteld en Avezaat indertijd personaatschappen of dekanaten; zie *De Navorscher*, XXVII, 275.

inkomsten uit daartoe aangewezen vaste goederen, gedaan aan een vicaris of kapellaan van een altaar, om daarvoor missen, meesttijds voor de ziel van den stichter en zijne voorzaten te doen; zulk een vicaris werd door den gever of insteller en zijne nakomelingen aan den bisschop voorgesteld, wat het Jus Patronatus werd geheeten. En van daar dat deze term weleer eensluidend was met, en afgewisseld werd door dien van *kerkyf*. Sedert de Hervorming werden die vicarieën gelden tot allerlei andere, inzonderheid kerkelijke doeleinden gebezigd, ingevolge de beschikking van den persoon of het collegie, die ze te begeven hebben of er collateurs van zijn. En zoo schonk Wilt van Broeckhuysen (zie bl. 136) als collator, in 1675 aan de pastorie te dezer plaats, behalve de opkomsten van de vicarie St. Crucis in de kerk te Kapel-Avezaat, ook die der vicarie van St. Nicolaas, gesticht in de kerk te Lienden, benevens de opkomsten der kapellanie van Verhuysse; welke schenking 4 Nov. van dat jaar door het Hof van Gelderland bekrachtigd werd¹. Stond de kapel van *Verhuysse* (Verhuizen) eertijds te Lienden binneijks, dicht bij de huisinge *Aspermont*; de Heer van *Eck* had dáár, evenals te *Wiel*, het recht van *kapellery* of *kapellanie*, d. i. de bevoegdheid om een kapellaan, later een predikant aan te stellen. Uit die kapel, en vervolgens uit den grond, waarop die kapel gestaan had, zoowel als uit het daarbij behoord hobbende kerkhof, gingen vroeger twee tijnzen ten bate der pastorie te *Eck*, uit elk één, tot een gezamenlijk bedrag van *f* 8.80; maar deze zijn in 1869 uitgekocht.

Op het koordak der kerk bevindt zich nog een vrij groot ijzeren kruis; en gelijk de haan op de torenspits prijkt, als een rechte weerhaan de stralen der morgen-, middag- en avondzon weerkaatsende in zijn koperen vleugel: zoo

¹ Zie *Registrers*, bl. 393.

stond, naar de getuigenis van bejaarde lieden, die ze zelf gezien hebben en het mij mededeelden, weleer op dat ijzeren kruis eene koperen hen. Die hen is verdwenen tegelijk met het merkwaardige tijdvak der kerkelijke symbolen, waaraan vroegere eeuwen zoo rijk waren. Dit symbool zal wel ontleend zijn aan het woord des Heilands, Matth. XXIII, 37, om aan te tonen, dat, *gelijk eene hen hare kicken verga-dert onder de viengelen*, alzoo de kerk de geloovigen verga-dert en bijeenhoudt. Op dezelfde plaats ziet men nog eene koperen hen in het naburige Ingen.

De torenklok werd gegoten in den jare 1420. Behalve dit jaartal staat er waarschiijnlijk op :

*Ego (?) ad Deum verum voco fideles (?) Colligo ecclesiam (?)
Willem Geltendach (Veltendaal?) fecit.*

Men kan het niet juistar te weten komen, omdat er geene zoldering onder de klok is, en men dus op een balk er bij moet klimmen tot op de hoogte van het donkere torendak.

In den jare 1662 is de kerktoeren gerepareerd. Ten gevolge van een zwaar onweder werd 12 Dec. 1747 een vak aan de westzijde van den toren uitgerukt, en geschiedde aan de kerk ook aanmerkelyke schade. Weshalve de toenmalige kerkmeester eene aanzienlyke som moest voorschieten, om de noodige reparatie te doen. Met de herstelling van de pilaren en het buitenwerk van het kerkgebouw heeft men, wegens gemis van fondsen, tot 18 Sept. 1760 moeten wachten. Tijdens den dienst van den predikant *J. Repénius* is de toren omvergevaaid, ten gevolge van den hevigen storm van 29 November 1836. Ten minste, het bovengeinde vloog er af, en kwam dicht bij de pastorie te land, zonder ongelukken of verwoesting te veroorzaken. Toen is die toren, die vroeger veel hooger was, tot de tegenwoordige hoogte weder opgebouwd.

In de kerk ontwaart men de navolgende opschriften van grafzerken links en rechts verspreid:

1. *Ao 1603 den 16 Aprillis sterff Johanna Gerts-
dochter, weduwe van Steven van Essevelt,*

waarbij rechts een schild met drie leliën en chef ¹; links een schild, gedeeld: 1. drie sterren en chef, 2. ankerkruis.

2. *Jochim van Leeuwen sterf den 12 Oct. Ao 1610.*

Zijn wapen vertoont een keper, beladen met drie schelpen ², waarboven op dezelfde zerk een schild, gedeeld: 1. drie leliën geplaatst 2 en 1; 2. klimmende gekroonde leeuw.

3. *Hier leyt begraven Pelgrom Rijnberck,
die 18 Mei 1612 sterf.*

Als zijn wapen prijkt daaronder eene groote zespuntige ster in het midden van een overigens effen schild.

4. *Hier leyt begraven Dirk en Johannes van Hattem,
sterf den 20 December 1631.*

Het schild is beladen met drie vijfpuntige sterren geplaatst 2 en 1, waarboven een aanzierende helm, en een staande vogel als helmteeken.

¹ Volgens oogaaf van het wapenboek der vroedschappen onder Alkmaar, voorhanden te Delft, voerds de familie Gerrits drie leliën van sabel in het hoofd van een schild van zilver. Doch daar de steen erg geschonden is, is het niet onmogelijk, dat er vijf leliën, geplaatst 3 en 2, op gestaan hebben. Ten minste, bij hernieuwd onderzoek, meende ik voelbare sporen van meer leliën te ontdekken.

² Zie Rietstap's *Armeriaal*, p. 626, waar de familie van Leeuwen, die dit wapen voert, Utrechtsch en Hollandsch genoemd wordt. Deze van Leeuwen's zijn echter oorspronkelijk Geldersch; aan een giftbrief toch van Janna van Leeuwen in dato 25 Mei 1470 ten behoeve der kerk St. Nicolai et St. Sebastiani te Ravenswaay hangt haar zegel (met keper en schelpen), zie *De Navorscher*, XXVI, 372.

5. *Hier leit begraven Koelof van Darthuysen, sterff den . . . Mey 1692.*

Schild, gedeeld: 1. drie, 2 en 1 geplaatste ovale gespen¹; 2. ankerkruis boven een dwarsbalk, beladen met 3 zespuntige sterren. Dit wapen in de heraldieke linkerhelft van het schild moet aan eene Nederbetuwsche van Essevelt (zijne weduwe) hebben toebehoord, heigeen blijkt uit het identieke wapen van Johanna van Essevelt (gade van Willem van Hattem), voorkomende op een zilveren Avondmaalsbeker te Maurik van den jare 1653 (vgl. *De Navorscher*, XXVI, 371), en wat de *plaatsing* der stukken betreft onderscheiden van het boven aangeduide wapen van Steven van Essevelt.

6. *Margarita de Vries stierf den 13 Oct. Ao 1656.*

Boven in den steen de letters F. D. L.²; daaronder, hangende aan een boomstam, een schild, gedeeld: 1. klimmende leeuw met het aangezicht (herald.) rechts in biezen; 2 drie voetteenen³, geplaatst 2 en 1.

¹ Vgl. J. B. Rietstap, *Handb. der Wapenkunde*, bl. 237; *Armorial Général*, p. 205, het wapen van v. Darthuysen.

² d. i. Floris de Lille, wiens wapen, dat uit den jare 1684 geheel van zilver en hangende aan dito ketting nog aanwezig is, in het *Armorial*, p. 644, sub n°. 1 gedeeltelijk wordt beschreven. Zie over hem hier achter, Aant. XVII.

³ Het *Armorial*, p. 1097, gewaagt van trois griffes d'ours de sable, onglèes du champ (d'erhalve, d'or). Margaretha de Vries was uit *Utrecht* afkomstig. De klimmende leeuw in biezen is het wapen van haar echtgenoot. Het volle wapen dezer (door Rietstap als Hollandsch aangeduide) de Lille's, die uit Languedoc herkomen, is in zwart een goudgekronde klimmende leeuw van zilver, getongd en geklauwd van rood, staande in groene biezen, en met een bos groene biezen in den voorpoot. Helmteeken: de leeuw van het schild, uitkomende uit een gekroonden helm, tusschen een vlucht van zilver en zwart. Schildhouders: twee zilveren leeuwen.

7. *Agnis van der Eem stierf den 25 Jan. Ao 1660.*

Boven in den steen de letters

I. E. R. V. W.¹.

Aan een boomstam hangt een schild, gedeeld: 1. rechtstandig kruis, in elk kwartier verzeld van twee schuingekruiste distels; 2. drie leliën, geplaatst 2 en 1.

8. *Elisabeth van Achtenvelt stierf den 5 December A 1660.*

Boven in den steen de letters

G. V. G.²;

Aan een boomstam hangt een schild, gedeeld: 1. St. Andrieskruis, 2. driemaal gedwarsbalkt.

¹ d. i. Jérphaes van Wijck, haar weduwnaar, in 1674 schepon der heerlijkheden Eck en Wiel, wiens wapen in het gedeelde schild, door 1 wordt aangeduid, welk wapen volkomen overeenkomt met het door Rietstap in het *Armorial*, p. 59, aan van Asch van Wijck toegekende, uitgenomen het hartschild met het rad, dat ook t. a. p. aan de Utrechtsche familie van Asch is toegeschreven. Het is bekend, dat het geslacht (van Asch) van Wijck uit de Nederbetuwe stamt. In 1660 was Jhr. Willem van Wijck ouderling der gemeente te Kesteren; zie *Navorscher*, XXVII, 437.

² Gerrit van Grootveld, haar man, die haar overleefde. Ook het *Armorial*, p. 456, geeft als wapen der Utrechtsche van Grootveld's op: in goud een rood St. Andrieskruis. Zoo wie van de hier genoemde geslachten meer wil weten, raadplege *De Navorscher*, XXVI, 364—384, 441—424; XXVII, 47, 48; XXVIII, 100, enz. enz. Zie intusschen hier achter, Aant. XVIII.

9. C. G. V. D.

sterf den 28 *Maius* 1714 en leit hier begraven.

Tusschen de letters en het onderschrift een klein schild, vertoonende drie afhangende staven, van onderen naar den heraldischen linker kant omgebogen.

Aan den predikstoel is eene zware koperen lessenaar bevestigd, met dit randschrift; *Dese Lessenaar, Bijbel en toebehooren aan de Kerk van Eck in het 86 jaar syns onderdoms anno 1728 d: Heer Procur. W. A. Keppel vereerd wegens d: Heer Nicolaus van Velpen, Borgermeester te Amerongen.* — Op dien lessenaar staat als wapen gegraveerd, dat ik vermoed herkomstig te wezen van den gever, den heer van Velpen, een in twee rijen geschakeerd kruis van zilver en sabel, met eene vlucht tot helmteeken. De in het randschrift vermelde *W. A. Keppel* is vermoedelijk een kleinzoon geweest van *Bernardus Keppel*, predikant te Amerongen (1654—1712), over wien in de *Geld. Volksalm.* voor 1874, bl. 55, 65, 71 en 72 een en ander te lezen staat. Uit de Eeksche kerkeraadshandelingen van 24 April 1729 blijkt, dat deze *W. A. Keppel* gehuwd was met *Margaretha van Weerdenburg*, eene nicht van *Nicolaus van Velpen*, wiens erfgenaam en boedelrichter hij was; alsmede, dat laatstgenoemde, behalve den lessenaar enz., bij uiterste wilsbeschikking aan de diakonie dezer gemeente vermaakte „een stuk lands, groot ontrent 7 hont, voorheen boomgaard geweest zijnde, gelegen bij den „Wielzen dijk aan den afweg”. Dit perceel behoort nóg aan onze diakonie onder den naam van „De Armenboomgaard”.

In 1828 schonk de Heer *A. Bonebakker*, destijds alhier lid der gemeente en op *Den Hul* woonachtig, aan onze kerk nieuw gereedschap voor de Nachtmalstafel. Zijn naam wordt door de bejaarde lieden te dezer plaatse neg met ingenomenheid gencoemd.

¹ Cornelis Gerrit van Dam?

Tijdens den watervloed van Febr. 1855 vluchtten tal van ingezetenen naar de kerk, en werd aan den voet van eene der vier pilaren, waarop het verwelf rust, een vuur gestookt. Bij die gelegenheid is eene muurschildering ontdekt, kerkheiligen voorstellende, doch de beelden waren niet meer te onderkennen.

Is onder het bestuur van den secretaris-kerkvoogd *Mr. J. H. Post*, zoon van den oud-Notaris *W. S. G. T. Post*, die 28 Juli 1873 het feest zijner vijfzigjarige ambtsvervulling vierde, hier ter plaatse in den jare 1868 eene nieuwe pastorie gebouwd, grootendeels op de grondslagen der oude; in 1872 werd in de kerk op het koor een doelmatig oxaal¹ opgericht, waarop een kabinetorgel is geplaatst, den 25 Augustus van dat jaar ingewijd door den predikant der gemeente (sedert 6 Aug. 1854) en schrijver dezer schets.

¹ Oxaal, oeksaal of hoogheesl beduidde oorspronkelijk het hoogste gedeelte van het koor, het orkest van het koor.

van de *Woerd* draagt, en mede tiendvrij is. Hier zijn ettelijke jaren geleden nog verscheidene scherven gevonden, waaruit men besluiten mag, vermits eerst in het begin dezer eeuw in den omtrek aldaar eene enkele kleine woning is verzeen, dat dit perceel in den heidenschen voortijd den Batavien tot begraafplaats diende, als wanneer de asch der verbrande lijken in urnen in den grond werd weggeborgen.

IV. (bl. 114.) Het klooster van St. Pantaleon werd in 980 ter eere van den in 391 om zijn christelijk geloof te Nicomedie doorgemartelden en sedert gecanoniseerden geneesheer van Pantaleon gebouwd. De vierdag van dezen heilig valt in de Roomsche kerk op 27 Juli. Sedert den jare 1480 werd hij door de ridders van St. Jan van Jeruzalem (de Maltheser ridders) hoog vereerd, omdat deze juist op zijn vierdag in dat jaar, na twee maanden worstelens, een beslissende neerlaag toebrachten aan de Turken, die het eiland Rhodus, hun toenmaligen hoofdzetel, belegerden (*De Navroecher*, XXVI, 420). Zijn naam was weleer te Venetie, waar nu nog een St. Pantaleonskerk staat, zóó veelvuldig als mansnaam in zwang, dat men op het Italiaansche toneel een Venetiaan bestendig als *il Signore Pantalone* aanduidde, en hem steeds opvoerde in zijne nationale kleederdracht, waartoe een lange witte broek behoorde. Uit dit *Pantalone*, gelijk de Venetianen in plaats van „Pantaleone” uitspraken, is het algemeen bekende *pantalon* (= lange broek of bovenbroek) ontstaan. Aldus verluiddt zich de heer Johan Winkler zeer vernuftig in *De Nav. XXVI*, 516, 17. — Het klooster van St. Pantaleon te Keulen werd in de tweede helft der XI eeuw door Ermgard, dochter des Graven van Zutphen, vorstelijk begiftigd, en haar broeder Herman, graaf van Zutphen, liet er als voogd en abt in 1094 een „bedeplaats” (vicarie) stichten ter eere van 't Heilige Kruis en de Twaalf Leerlingen onzes Heeren

AANTEEKENINGEN.

- I. (bl. 105.) Kiliaen (uitgaaf van Mr. G. van Hasselt, Utrecht, 1777) stemt in hoofdzaak met deze verklaring in. Terwijl hij *Eck* onvermeld laat, stelt hij *Eck* gelijk met *egghe*, d. i. „angulus”, en voegt er bij: „inde multae in Germania urbes nomen sortitae fuerunt, ut Lubeck, Lobeck, Arneek”.
- II. (bl. 107.) *Wiel* is, volgens Kiliaen, een, kolek of wielinghe”, welk woord hij aldus omschrijft: „vortex, vertex, contorta in se aqua, gurgis, profundus in amne locus quo aqua circumagitur”. Hierbij vergelijkt hij de spreekwijs „iemand in een wiel brengen”, d. i. disperdere aliquem, ad famem rejicere. Uit welk laatste toevoegsel blijkt, dat hij die spreekwijs alleen *stoffelijk* opvat; ze wordt echter nog meer in *zedelijken* zin gebezigd. Men vangt ze in deze beteekenis nu en dan nog wel eens in de Nederbetuwe op.
- III. (bl. 107.) Kenmerkt zich het zoogenaamde Wielsche kerkhof (thans boomgaard), gelijk het eenwen geleden was, zelfs nog tegenwoordig zoowel door hooge ligging als door vrijdom van tiend: op de grenzen van Maurik, Eck en Ingen, westwaarts van den Wielschen zandweg, bij de sluis van de *Lee*, aan de zuidelijkste grens van *Eck*, ontmoet men een stukje gronds, dat den naam

(Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 59). Omstreeks 1865 is het afgebroken, en over hetgeen men er toen vond, kan *De Nav.* XXVI, 100, worden geraadpleegd. V. (bl. 115). Men vergelijkte *Het famitieverhaal der Pomt-leons* in de *Geldersche Volksalmanak* voor 1875, bl. 17, noot. Aldaar schreef ik, dat er verschil is tusschen de opgaaf van Barthold's huwelijkjaar in de familie-oorkonde, welke van 1266, en die van het geslachtsregister, dat van 1276 spreekt. T. a. p. werd aan 1276 de voorkeur gegeven, omdat er anders zóóveel tijds verloop is tusschen zijne vestiging te *Eck* en de verheffing van zijn nieuw woonverblijf tot eene heerlijkheid (in 1288). Ook Mr. Nedermeijer ridder van Rosenthal in Nijhoff's *Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudheidk.*, 1854, dl. X, kiest het jaar 1276. Doch ter anderzide kan men zeggen, dat bij de keuze van 1276, er zóóveel tijds verloop is tusschen zijne komst in Gelderland (in 1249) en tusschen zijn huwelijk, — dat het familieverhaal van Otto (II), en niet van Reinold (I), melding maakt, alsmede uitdrukkelijk verklaart dat Barthold ongeveer 40 jaren lang bezitter van *Eck* geweest is. Daarom stelden wij boven in den tekst het jaartal 1266; te liever, omdat hij in 1276 reeds den ouderdom van 52 jaren had bereikt, en in 1288 zijn oudsten zoon in den veldtocht medenam. Tegen 1266 blijft nochtans dit bezwaar bestaan, dat zijn oudste zoon Gerhard, in 1347 ten strijde trekkende, reeds hoog bejaard moet geweest zijn.

VI. (bl. 115). *Saffenvijn van Mauderick*. Sommigen noemen hem „Hendrik”. Dit is echter onjuist. Wij gaven den naam, gelijk die in het *Geld. Leenregister* vermeld staat. Van Spaen noemt hem „Saffatin”. Ook Nijhoff. Het *Geld. Leenregister* geeft aan: „De Borg te Malderik overgegeven aan Grave Reinolt van Gelre en te leen gemaakt bij Gerhard van Malderik Saffencijns soon 1217”. Men ziet, hier schuilt een fout, óf in den naam

van den graaf van Gelre, die in 1217 niet „Reinolt”, maar Gerhard (III) heette, óf in het jaartal. Als wij nu opmerken, dat Gerhard Saffencijnssoon gezegd wordt in 1306 overleden te zijn, en dat zijne zuster, die aan elf kinderen het leven schonk, niet vóór 1266 in het huwelijk is getreden; dan zoeken wij de fout in het jaartal, dat zich uit Mr. G. van Hasselt's *Geldersche Byzonderheeden* (1808), n. 1, alwaar bl. 9—13 de opdrachtsbrief geheel staat afgedrukt, verbeteren laat. Ondêr dien opdrachtsbrief lezen wij: „Datum anno domini M. CC. XCVII, feria V, infra octavam pentecostes” (6 Juni). Met het jaartal 1297 is de zaak in orde. Ook Nijhoff (*Oorkonden*, I, 55) houdt zich aan dit jaartal, zeggende, dat in het *Oude Register* de derde C door nalatigheid der afschrijvers uitviel. VII. (bl. 122). De heerlijkheid *Maurik* geraakte na het overlijden van Gerhard van Mauderik († 1306), broeder van Walburgis, gade van den eersten Barthold van Eck, door het huwelijk van diens eenige dochter Margriet van Mauderick met Jan van Bosichom (Bosichem), 6den heer van Culemborg, in het bezit der heeren van Culemborg; zie Nijhoff, *Oorkonden*, I, n. 94, vgl. met no. 87. Was tijdens de partijschap der Heeren en Bronckhorsten in 1361 den heeren van Culemborg de hooge en lage jurisdictie over Maurik ontnomen; zij moeten die kort nà 1390 terugbekomen hebben, vermoedelijk van hertog Reinold IV. De schaar in het wapen pleit voor oorspronkelijk „eigen dingh” (gericht).

VIII. (bl. 122). Mededeeling van den in 1876 uit zijn belangrijken werkring door den dood vroegtijdig weggerukten Mr. J. Gerdes Oosterbeek, in leven Archivaris van Gelderland. Die mededeeling gewaagt ook van de kerkgift te *Maurik*, als in dato door denzelfde aan den heer van Culemborg opgedragen. Het vermoeden rijst derhalve, dat bij den overgang der heerlijkheid *Maurik* aan Culem-

borg in 1306, de collatie der pastorie aldaar is uitbedongen. Of misschien geraakte die kerkgift in het bezit der van Eck's, die zóó nauw aan het geslacht van Culemborg verwant waren, door persoonlijke en tijdelijke vergunning van Culemborg, eene vergunning, die dan in 1397 voor goed werd opgeheven.

IX. (bl. 125). Cunera van Eck leefde minstens ééne, zoo niet twee generatiën later, want bijkens het archief van den huize Keppel was zij in 1563 nog ongehuwd, en is zij in dat jaar met Kortenhoeve beleend. Bracht zij door haar huwelijk met Willem de Cock van Delwijnen (lid der Rp. v. Nijm. 1560—86, in 1571 gedeputeerde lid der Rp.) de huizinge in een tak van het geslacht de Cock v. D. over; hun zoon Johan (verschreven in de Rp. v. Nijm. 1607—23) werd in 1618, na doode zijner moeder, beleend. De uit zijn huwelijk met Catharina Canter Dirksdr., bij Catharina de Swart, geborene Cornelis de Cock v. D. (gecomp. in de Rp. v. Nijm. 1642—62, dood in 1671), gehuwd in 1649 met Wilhelmina van Balveren, in 1694 nog in leven, alsmede hun zoon Johan (lid d. Rp. 26 April 1678, in 1688 ontvanger-generaal van Nederbetuwe, dood in 1692), gehuwd met Magdalena van Beringen [als zijne weduwe 5 April 1692 hertrouwd met Johan Melchior van Eck (van Panthaleon) van Teisterbant], waren leenvolgers en bewoners. Ditzelfde geldt van Johan's zoon Johan de Cock v. D., gehuwd met Agnes Sibilla Riddel († 28 Dec. 1734), en hun zoon Cornelis, sedert 27 April 1781 lid d. Rp. v. Nijm., † Jan. 1790, wiens echtgenoot wederom eene van Eck van Panthaleon was. De huizinge was derhalve gedurende 280 jaren het bewoond eigendom van een tak van de Cock v. D.

X. (bl. 127). Op die zerk kan men, daar de kolossale dusge-

* Vgl. *Herald. Bibl.*, 1878, bl. 15.

naamde „Huis-te-Wielsche” bank er boven staat, niet meer onderscheiden dan deze in lange ouderwetsche letters uitgedrukte woorden: „acht Julij heeft Cornelis”. Maar in de beide afgebrokele bovenhoeken ziet men rechts (herald.) het wapen van Eck v. Panthaleon, links dat van van Lawick. Men kan dus vermoeden, dat Cornelis de Cock v. D., Cunera's tweede zoon, in 1609 lid d. Rp. v. Nijm., van wien noch vrouw noch kinderen worden opgegeven, ter eere zijner moeder die zerk op haar graf gelegd heeft. De ouderdom des steeds pleit hiervoor. Uit de kwartiersgewijs geplaatste wapens der bovenhoeken kunnen wij tevens als Cunera's ouders vaststellen: (Cornelis) van Eck en (Geertruid) van Lawick.

XI. (bl. 138). Wilt van Broeckhuysen was in 1658 schepen, in 1658 en 68 burgemeester van Tiel en verscheen als ouderling dier gemeente op de gewone vergadering der classis van Tiel 19 en 20 April 1659. In Juni 1672 beraamde hij in vereeniging met den Amptman (Karel Vijgh) en de overige leden der ridderschap van Nederbetuwe op den huize Zoelen de noodige maatregelen tot versterking van den Nederbetuwischen dwaradijk tegen de over den Rijn getrokken Franschen, en zag zich met den Amptman afgevaardigd, om met den bij Arnhem gelegerden prins van Oranje zich over die maatregelen nader te verstaan. De nadering des vijands verijdelde echter dezen tocht; zie Rink, a. w., bl. 79, 80.

XII. (bl. 138). *Den Hul.* Er zijn nochtans aan deze huizinge wel eenige heerlijke regten *verbonden* geweest, omdat in het maagscheid (a° 1732) der erfgenamen van Otto van Wijhe tot Echtheid, heer van Eck, die ze namens zijne vrouw Seina van Delen, van haren broeder Adam v. D. geërfd had, Den Hul wordt omschreven als een adelyck huys met zijn onderhorige landerijen, groot te samen sgt mergen, met *sijn onderlenen en*

verdere regalia, leenroerig aan de proostdij van Elst." Ze is toen aanbodeeld aan Christina van Wijhe, douair. Bentinok.—Op Den Hul kan ook gewoond hebben Jhr. Steven van Rumelaer († 1628), principaal kerkmeester alhier, en als Eeksch onderling 2 Sept. 1619 vanwege de classis Tiel naar de Geldersche synode te Arnhem afgevaardigd. In zijne plaats werd als kerkmeester benoemd Dirk Johan Hermans, — een familienaam, welke vervolgens door dien van „Dijkmeester" is vervangen; want Harmen en Willemken Dijkmeester staan op eene lijst van lidmaten der Tielsche gemeente van October 1689 vermeld. Personen van dien familienaam komen al vroeg voor. Wilhem en Johan Hermans, bij voorbeeld, of Hermansoon, hielden in 1427 als „ledige personen" (d. i. op dat tijdstip niet tot den oorlog gebezigde krijgslieden) één en andermaal eenigen tijd verblijf op Roozendaal, in den kost bij Herman van Tricht, burgzaat v. R. (Mr. G. van Hasselt, *Roozendaal*, bl. 191, 92), en vervolgens was Johan Hermans in 1428 ettelijke reizen om des oorlogs wille aldaar in den kost bij heer Sweder van Boickholt, proost van Elst, burggraaf van R. (*ibid.*, bl. 211, 15, 25, 27, 29, 31, 32, 35). Jan Hermanssoen was in 1449 stookmeester (opier) op R., vermoedelijk één persoon met Johan Hermans, aangaande wien Wolter van Lunenborch in 1502 getuigde, „woe dat he in vuren leden tyden dair by auer ende aen geweest was tot Yseloerde, ende heft gesien dat Wichman van Eymeren aldair eene weert beuaren hadt, myt namen dat hy twee groter leerssen aen hadt, ende dreeff enen waigen myt mysten an den weert ende had aldair tot Yseloerde by sich wyn ende weggen, ende eten ende dronek aldair, ende dyt selve heft Wolter myt synen ede bestedicht; actum quinta post Esto mihi (G. van Hasselt, *Kronijk van Arnhem*, 1790,

bl. 78). Gherit Hermans en Oth Hermensz. staan als geërfden te Ravenswaay vermeld in een ter plaatse aanwezigen origineelen vicariebrief op perkament van 6 April 1471. Oth Hermansz. komt ook nog in 1515 als zoodanig voor. Heinric Harmenszoon, burmeester te Druten, behoorde onder de burmeesters, die in 1497 voor hertog Karel van Gelre uit het land van Maas-Waal oessengeld moesten heffen (G. van Hasselt, *Geld. Maandwerk*, 1807, I, 457, 58). Henrick Hermansz., oud ontrent 80 jaren, getuigt in 1513, dat de Rijn te voren dichter langs de stad Arnhem gestroomd had, op de hoogte der *Oeverstraat* (Mr. G. v. Hasselt, *Arnh. Oudh.*, I, 131; vgl. Slichtenhorst, *Tooneel*, bl. 96). Jacob Hermanse en Weyn Otten dochter, echtelieden, vermoedelijk woonachtig op de hofstede Muiswinkel te Ravenswaay, schonken uit die hofstede 22 Febr. 1544 aan de armen ter plaatse vier mouder tarwe, jaarlijks „te deylen door de kerckmeesteren tot eieke quaeteremper". Jan Hermensz., gerichtaman en kerkmeester te Ravenswaay, overleed vóór 2 April, 1613, op welken datum Hendrik Jansz., gerichtaman nu alleen als kerkmeester den transfixbrief bezegelde, waarbij een kerkelijke tijns aldaar uit één perceel gronds in een ander werd overgebracht.

Steph. van Rumelaer, proost van St. Jan te Utrecht, vermaakte bij testament van 8 Aug. 1504 aan de kerken te Eck, Maurik, enz., elk een Rijnschen goudgulden; zie Mr. J. J. Dodt van Flensburg, *Archief voor kerkelijke en wereldlijke geschiedenis, inzonderheid van Utrecht*, (1839), III, 155. In een extract van een transport- en opdrachtsbrief in dato 28 Jan. 1638, van een boomgaard enz. „te Wiel in den kerspel van Eck", ten behoeve van den rentmeester des Graven van Culemborg, komen Arnt, Diderik, Margriete en Anna van Rumelaer

als onderteekenaars voor. — Bij Den Hul behoorde een groote alleenstaande bank vóór het koor in de Eeksche kerk, met een grafkelder er onder; beide zijn nog aanwezig.

XIII. (bl. 138). Bij opdracht van Bernard van Reetraet was Evert de Cock van Opijnen in 1628 met deze landen beleend. Deze was het, die in 1646 het zoogenaamde Hof van Arkel, eene adellijke huizinge te Tiel, aan het Hoogeind in den hoek bij den Wal, deed vertimmeren en herstellen, en daarbij een torentje liet bouwen. Dit gebouw was toen reeds bijkans vier eeuwen in zijn geslacht geweest, daar zijn voorzaat, de ridder Johan de Cock (Johannes dictus Cocus Miles) het vermoedelijk 21 Oct. 1274 aan den hertog van Brabant ten open huis opdroeg, en wederom van hem ten Brabantschen rechte ter leen ontving. Den 4 Juni 1673 moest heer Evert dit zijn huis openstellen voor een lastigen logé, t. w. voor Anassau, commandant te Tiel van wege den Franschen koning, zie Rink, a. w., bl. 202—205, vgl. met bl. 93. Naar dien oom wordt Wilt van Broeckhuysen in het „Boeck der Beroepinghen”, in handschrift voorhanden in het classicaal archief van Tiel, „Evert Wilt” geheeten.

XIV. (bl. 139). *Lingegraaf*. Dus heette de voorzitter van een Lingestoel, d. i. een collegie, dat het beheer had over een gedeelte van de *Linge*, ook wel „Het Lange Water” geheeten. Immers blijkt de Lingebrieven van 1456 en 59 was men verplicht deze rivier, zijnde eene waterloozing (waterganck) voor alles wat tusschen de Rijn- en Waaldijken boven den Dieflijk ligt, „to regen, to graven, die weeren (het wiergras) op to trekken, ind den waterganck voirt nu ten ewyghen dagen toe schoon toe waeren, ind to holden ses roeden breed dryvens, ind twee roeden een elcker syden opslags, welken opslach oick nyemandts bepoten noch bekommeren en sal” (*Gr. Geld. Plakkaatb.*, II, Appendix,

kol. 113, 122, 132). Hierop nu moesten de Linge-stoelen toezien, nalatigheid en vergripen te dezen aanzien straffen. Men weet dat de Linge tusschen Bemmel en Flieren (bij Doornenburg) in Overbetuwe ontspringt, als eene wetering, welke zich spoedig in twee evenwijdig loopende takken verdeelt, waarvan de noordelijke de Rijnwetering, de zuidelijke de Waalwetering genoemd wordt. Deze twee takken vereenigen zich te Hemmen tot een stroompje, dat door de Pottumsche brug, langs den Vogelenzang, door de Groote Brug, langs Zoelen heenkronkelt. Van Hemmen tot Zoelen heet het de *Groote Landwetering*, en van hier, dat in de genoemde Lingebrieven sprake is van de „groote Lantweteringschanwe”, welke te Hemmen aanvangt en benedenwaarts voortschrijdt. Het wordt eerst Linge ter plaatse waar „De doode Linge” is, van Tiel herkomende, onmiddellijk achter de tegenwoordige huizinge Djoerang (te Zoelen) daarin valt. Dan vervolgt het met bredere bedding als de Linge zijn loop langs Drumpt, Kerk-Avezaat, en wordt op de hoogte van Geldermalsen een bevaarbare rivier, die voorbij Tricht, Deil, Beest, Rump, Rhenoy, Aquoy, vóór Gorinchem zich in het kanaal van Steenenhoek ontlast. De Lingebrief voor Overbetuwe, Nederbetuwe en eenige dorpen in Tielerwaard³ (a° 1456)

¹ Niet, tot „Echteld”, gelijk het *Aardrijkskundig Woordenboek* van J. van Wijk Rz. op het woord „Linge” meldt.

² De doode Linge was oorspronkelijk een arm van de Waal, welke tusschen Tiel en Zandwijk heenstroomde en te Zoelen in de Linge schietende, den Tielerwaard tot een eigenlijk gezegden waard of eiland maakte; zie Rink, a. w., bl. 149—51. Baron Sloet, *Bijdragen tot de kennis van Gelderland*, bl. 201, gist, dat die doode Linge weleer de grens kan hebben gevormd tusschen de graafschappen Betuwe en Teisterbant.

³ In het *Gr. Geldersch Plakkaatboek*, II, App., kol. 114, worden onderscheidenlijk genoemd, behalve Tiel met Zandwijk, Drumpt, Avezaat, Wadenojen, Zennewijnen, Ophemert en Varik.

bepaalde, dat twee jaarlijks aftredende, Lिंगemeesters¹, één gekozen door Amptman en heemraden van Overbetuwe en in dat ampt geërfd aan 25 morgen lands, de ander gekozen door Amptman en heemraden van Nederbetuwe, en alhier geërfd aan evenzoo veel gronds, in vereeniging met den dijkgraaf van Nederbetuwe driemaal 's jaars de schouw zouden voeren over het Lिंगevak tusschen Zoelen en de Klomp, waar de in de stadsgracht van Buren ontspringende Korn in de Linge valt², en rekening te doen hadden van de gemaakte kosten. Zij moesten, bij gelegenheid van die schouwen, met dijkgraaf en heemraden van Nederbetuwe, die weteringe schauwe mede oprijden³ tot Hemmen toe (ibid., kol. 116, 118), terwijl de Grootte Landwetering (van Zoelen tot Hemmen) om de twintig jaren moest worden opgegraven ter keure der heemraden van Neder- en Overbetuwe (ibid., kol. 120). De Lिंगebrief van het land van Buren met de acht dorpen in Nederbetuwe aan den Rijnkant (a^o 1456) gewaagt van twee Lिंगemeesters en vijf heemraden, jaarlijks te kiezen uit „die treffelijkste geërfden” in gezegde acht dorpen⁴ [één Lिंगemeester en twee heemraden], in het land van Buren en Beusiohem [één Lिंगemeester en twee heemraden], alsook in de dorpen Meteron en Geldermalsen [één heemraad]. Dit collegie had driemaal 's jaars de schouw te voeren over het Lिंगevak van den „Kornen inganck” bij de Klomp tot het veer te

¹ Het Geld. Plakkatboek, II, App., kol. 114, 116, 117, 121, 123, 130, 133, spreekt van «Horn, Horne inganck»; dit moet wezen «Korn», enz. Het eind dijk, dat van Leerdam langs den rechteroever van de Linge met een uitetenden hoek (= *horre*) tegen den Diefdijk aanschiët, heet «Horn dijk» (baron Sloet, a. w., bl. 415, 47). Het Lिंगevak tusschen Zoelen en de Klomp is tegenwoordig bij de dijkstoelen bekend als *De Nederbetuwische Linge*.

² Lienden, Ingen, Eck, Maurik, Rijswijk, Ravenswaay, Zoelen en Avezaat.

Beest tegenover Enspijk¹. Eerst in Arnold's brief van den jare 1459, die het Lingerecht voor het ampt van Beest, Renoy, het klooster Marionweerd, Acquoy, enz.² omschrijft, is sprake van een *Lिंगegraaf*, die met acht heemraden gedurende twee jaren de schouw moest voeren over het Lिंगevak van af het Beester veer tot aan de Acquoische aluis³. Deze Lिंगegraaf moest met 16, evenals de heemraden elk met 6 morgen lands, geërfd en woonachtig wezen in voornoemd klooster en dorpen; hij moest beurtelings aan den Waal-, en beurtelings aan den Lینگekant worden gekozen; en de aftredende Lिंगegraaf benoemde in vereeniging met zijne aftredende heemraden, de opvolgers in dit collegie, hetwelk ook een Lingeschrijver tot zijn dienst had, ter keuze van den Lिंगegraaf (ibid., kol. 134). Die Lingeschrijver nam den Lिंगegraaf en de Lingeheemraden, in tegenwoordigheid van twee Lingeheemraden of twee geërfden, in den eed. In vervolg van tijd had men in Tielertwaard twee Linge-graven tegelijk, één aan den Lینگekant en één aan den Waalkant (vgl. ibid., III, kol. 358). De dijkstoel van Nederbetuwe (dijkgraaf, vijf heemraden, dijk-schrijver en dijkschout) maakte alstoen ook den Lینگestoel uit van de Landwetering van Zoelen tot Hemmen, onder den titel van Lिंगegraaf, Lingeheemraden, Lingeschrijver en Lingebede. De Lینگestoel bij het vak van Zoelen tot de Klomp bestond uit een Lिंगegraaf,

¹ tegenwoordig bij de dijkstoelen bekend als *Het Nederbetuwische blok Lिंगewater*; doch dit Lिंगevak strekt zich thans zóóver niet uit als voorheen; slechts tot de uitwetering van Geldermalsen nabij Deil.
² verder, Deil met Enspijk, Rump met Gellikum, Heesselt met Opijnen (of Neerijnen), Hier met Tuil, Haafien met Halloww.
³ Geld. Plakkatboek, ibidem, kol. 133. Wat aldaar nog gelezen wordt, «die boven die Horn in den Lingen uitgaet», is een onverklaarbaar toevoegsel. Of heeft men daarbij misschien aan den Horn dijk tusschen den Diefdijk en Leerdam gedacht?

vier Lingeheemradsen en een Lingeschrijver; de Linge-stoel des ampts Nederbetuwe, beginnende aan de Klomp, tot aan de uitwatering van Geldermalsen, bestond uit een Lingegraaf, twee Lingeheemradsen en een Lingeschrijver.

Uit een en ander volgt, dat men niet met zekerheid kan bepalen bij welk vak Diderik van Broeckhuysen Lingegraaf geweest is.

De Linge-stoelen zijn bij koninklijk besluit van 28 April 1825 opgeheven.

XV. (bl. 145). Luidens het afschrift eener genealogie, herkomstig van R. A. Wijnen te Zutphen van den jare 1859, zal het geslacht van Neukirchen, volgens sommigen, afstammen van Gualtherus à Neukirchen, dynasta (heer) in Neuraidt, Oelm, enz., die in 1285 Anna van Limborg huwde. Zijn zoon Adolphus à Neukirchen huwde in 1384 Elisabeth à Brennte, dochter van Gosuinus à Brennte, heer van Verinck (Berrick)¹. Dezes zoon Gualtherus, in 1369 gehuwd met Maria ab Ahr, dochter van heer Wolter ab Ahr, en, evenals zijn vader en grootvader, heer van Neuraidt en Oelm, zal in 1403 hertrouwd zijn met Margaretha van Nijvenheym, vrouwe van Gerode, weshalve zijn zoon Godart, omstr. 1435 gehuwd met Anna van Broeckhuysen, dochter tot Oijen, en verdere afstammelingen zich tot op heden genoemd hebben van *Neukirchen gezegd of genaamd Nijvenheym*. Op den omslag dier kopie staat echter te lezen, dat gezegde genealogie niet in allen deele betrouwbaar is. Wat hiervan zij, dit is zeker, dat de eerste echtverbintenis van Evert Jan van Neukirchen met Geertruida Margaretha Mom (zie bl. 147), er in verzagen wordt. — In *Navorscher*, XXVIII, 99 vindt men, dat in eene oorkonde van 1255 Gerhard Neukirch, in eene van 1289 Willem van Nuventheim voorkomt,

¹ In 1419 is een Goswyn Brent van Vervich, ridder, medebezegelaar der «Belvinge des Verbonts» van den jare 1418, door Maria gemalin van Reinald IV van Gaire (*Gr. Geld. Plaakboek*, II, App., kol. 181).

en dat deze laatste naam ontleend is aan een dorp bij Neuss (reg. distr. Dusseldorf).

XVI. (bl. 151). Men kon voorheen met wagens en rijtuigen uit *Tiel* niet anders te *Eck* komen dan over Echeld, den Vogelenzang, Meerten, langs het Asschegat door Leenden, vervolgens aldaar de Papestraat door, den Rijndijk op, tot aan het Wielsche veer; — voorwaar, in vergelijking van den afstand van ruim 1½ uur, eene keulse reis! De voetgangers, die uit Tiel herwaarts kwamen, moesten eerst van die stad tot aan de sluis van den Ommerenwal (zijnde eene waterkeering of binnenkade), verder de Schutweide door tot aan den hoek van den Ommerenwal, dan, twee weiden breedte, een vonder over, recht op de Ingensche Steeg aan, vervolgens door de Winkelstraat (Ingen) en de Nieuwe straat (Nijstraat te *Eck*) marcheeren, om hier te belanden. Dezen laatsten koers hield, naar de beschrijving van Mr. Jacob van Lennep (in *De Pleezoon*), die *Eck* en *Wiel* en het kasteel Amerongen achter de pseudoniemen Rijming en Sonheuvel verbergt, de „pleegzoon” met zijn reismaakker, als hij Tiel ontvluchtte, waar men hem in de Spaanschgezinde samenzwering van Jacob Mom, Elbert van Boetberg en Adriaan van Eynthouts (12 April 1621 te 's Gravenhage volgens vonnis der gedelegeerde rechters uit de Staten-Generaal onthoofd) had zoeken te betrekken; vgl. Mr. E. D. Rink, *Beschrijving van Tiel*, bl. 72—74. Deze schrijver, (bl. 217) van gezegden zandweg melding makende, verhaalt, dat men te voren in het vochtige seizoen ge-noodzaak was de goederen van de dorpen, voorzoover ze aan *de Linge* gelegen waren, met schuiten naar Tiel te vervoeren. Geen ander middel van transport was onder zoodanige omstandigheden mogelijk. Sedert 1773 kon men ook, den Rijndijk langs, te Culemborg gaan markten, waarvan hier indertijd veel gebruik is gemaakt.

XVII. (bl. 164). Floris de Lille, afstamming uit een grafelijk geslacht in Languedoc, zoon van Philip, stalmeester van graaf Floris van Pallandt I van Culemborg (zie boven, bl. 130) en verbonden edele, bij Margretha van Bronckhorst, — was richter van vijf dorpen in Nederbetuwe, woonde alhier, verscheen met Maarten de Leeuw, gevolmachtigd door den kerkeraad van Ingen, in de gewone Tielsche classisvergadering van 10—11 Sept. 1680, om subsidie te vragen voor de afgebrande kerk te Ingen, welke aangelegenheid niet slechts den gemeenten van Nederbetuwe, maar ook den corresponderenden classen van Nijmegen en Zaltbommel zou worden aanbevolen, en overleed te dezer plaatse in 1684, nadat hij met zijne tweede vrouw Elisabeth van Hattem 26 Nov. 1671 getuige geweest was bij den doop te Maurik van Margreta Josina, dochter van zijn zoon Mr. Gijsbert de Lille, als advokaat te Eck in 1672 door de uit Kleefland aangerukte en onder den bevelhebber Graaf de Lorge de Betuwe afloopende Franschen vermoord. De naam van Floris de Lille prijkt onder eene door hem richter, en door Jerephaes van Wijck en Adam van Rijnberck, schepenen der heerlijkheden Eck en Wiel, 3 Sept. 1674 geverifieerde afbeelding van het wapen van het geslacht van Wijhe, welke den kwartierstaat van Otto van Wijhe tot Echteid, heer van Eck en Wiel († 1732), vergezelt.

XVIII

(bl. 165). Achtenvelt (Achtvelt?), die blijkens bovenstaande zerk, een driemaal gedwarsbalkt schild als wapen voerde, Achtervelt en Ackervelde mogen niet worden vereenzelvigd. Gewaagt baron d'Ablaing van Giessenburg in zijn *Ridderschap van Veluwe*, bl. 189, van Adriana van Achtervelt, Gerritsdochter, als echtgenoot van Herman van Leeuwen, toegenaamd van Wely, in 1487 gerichtman van Nederbetuwe, in 1495 lid der Ridderschap van Nijmegen; eene Ms. genealogie „van Eck van Panthaleon” noemt haar

Adriana van Akevelde. Dat echter haar eigenlijke geslachtsnaam luidt van *Ackervelde* moge blijken uit den verkoopbrief eener erfpacht, van welken het origineel op perkament, als afkomstig van de Dec. 1877 gesloopte huizinge Hoekenburg te Rijswijk, thans onder Mr. K. I. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg berust, waarbij Floris van Egmond, graaf, en Margareta van Bergen, gravin van Buren verklaaren verkocht te hebben aan Adriana van Ackerenveld, weduwe Hermans van Leuwen, en aan Jan van Wely, man harer dochter, een erfpacht van 4 oude Franckrijcksche schilden, betaald wordende door Jacob van Toene en zijne erven uit $3\frac{1}{4}$ morgen lands, strekkende van der middelwech in die Leck toe bouen naist gelant Jan van Wely voirs. ind voirt opstreckende den nijen wech beneden naist gelant Jerefaes van Leuwen ind voirt opstreckende Reyner die Kemp ende Job Henricks”. Adriana bekwam $\frac{2}{3}$, Jan van Wely $\frac{1}{3}$ dezer erfpacht. Dit dokument is n° 1531 (O. L. Vr. avond Assumptionis) bezegeld door graaf Floris en zijne gemalin, doch het zegel van den eerste is verdwenen. Op de achterzijde leest men eene door Richard van Rensselaar onderteekende verklaring, dat die erfpacht aan hem en de andere erfgenenamen van zijn zal. oom Jan van Wely 11 April 1696 door Johan Witheyn met 300 gl. was afgelost; medeonderteekend door Leonora van Rensselaar.

J. B. Rietstap onderscheidt in zijn *Armorial Achteveld*, van Fahnefeld gezegd Achtevelt en Akeveld. Doeh het wapen van het in de tweede plaats genoemde geslacht bleef achterwege.

Overigens verwondere men zich niet, dat er in bovenstaand opstel nà 1795 nog sprake is van *heeren* der heerlijkheid. Want wèl zijn in dat jaar de heerlijke rechten, collatie- en agreatierecht uitgezonderd,

afgeschaft, voorzover die rechten bestonden in het aanstellen van personen tot ambten en bedieningen, maar den eigendom der heerlijkheden kon men niet ontnemen, en ontnam men ook niet. Verder is er niets aan gedaan, en bij voortduring brengt men nog altijd heerlijkheden en heerlijke rechten (als jacht, tienden, tijnzen, enz.) in veiling, waarvoor somwijlen aanmerkelijke sommen worden besteed. Doch ook meermalen verwerft de kooper eener heerlijkheid behalve den grondeigendom thans geen ander recht, dan dat hij zijn familienaam met den naam dier heerlijkheid mag vermeerderen. Zich in officieele en officieuse stukken als *heer* der plaats te betitelen of te doen betitelen, staat evenwel den eigenaar of kooper van zoodanige heerlijkheid tegenwoordig niet meer vrij.

Eck en Wiel, Juni 1878.

J. ANSPACH.

AANVULLINGEN VAN HET OPSTEL:

Schets van de oorsprong en geschiedenis der aloude heerlijkheid Eck en Wiel.

Bl. 104—184 hiervoren.

(Bl. 105). Jan van Hattem was niet de „oudste”, maar de „bastaard”zoon van hertog Reinald III, gelijk ook in de kopie stond te lezen. Van dezen hertog, die overigens kinderloos bleef, is slechts deze ééne bastaard bekend.

(bl. 106). Men vindt niet slechts een *Wetkiond* in de nabijheid van den Rijn, maar ook eene groote hofstede aan den Rijndijk gelegen, bekend onder den naam van „*Wetkiond* hofstad”.

(bl. 108). Niet Poppo, maar Walger was in 907 woonachtig te Avezaat. Overigens vgl. J. J. Dodt van Flensburg, *Archief voor Kerkele en Wereldl. Geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht*, III (1848), blz. 105, waar men, nog nauwkeuriger, leest, dat de *verbewerklaraarde* goederen van Hatto, welke aan den Duitschen keizer vervallen waren, bij keizerlijke gift van den jare 975 aan de Utrechtsche kerk ten goede kwamen.

(bl. 110). In 1256 behoorde *Eck*, even als Maurik en meerdere dorpen der Betuwe, tot het gebied des Graven van Gelre. Zie Nijhoff, *Geleukwaardigheden*, I, bl. vii.

(bl. 190). Over Floris I en II van Pallant, graven van Culemborg, bestaat eene uitvoerige monografie van dr. G. D. J. Schotel, uitgegeven te Arnhem bij Is. An. Nijhoff, 1846.

(bl. 129 en bl. 133). Het verdrag tusschen de gevolmachi-

tigden van den Graaf van Culemborg ter eener en den Amptman van Nederbetuwe met den mombor dezer land- schap ter anderer zijde, hetwelk een einde moest maken aan tal van processen sedert den jare 1560 gevoerd, en waarvan het *Gr. Geld. Plakkatboek* (III, 31) op den jare 1700 ter loops melding maakt, — luidde aldus:

Post quaedam alia.

„ . . . . „ Soo is tuschen de voornoemde partijen op „ huyden door tusschenspreken der Heeren Amptsjonkeren „ en de Heeren Stadhouder en Raaden van Cuylenborg hier- „ onder *gēs.* beraemt, geslooten en op approbatie en confir- „ matie van bijdersijds Heeren principalen vastgesteld het „ volgende Verdrag:

„ Als dat den dagelijx Heer der Dorpen Maurik, *Eck* „ (daeronder mede de buyrschap *Wiel* begreepen) en Om- „ meren, boven het voeren van den titul van Heer aldaer, „ sal aanstellen en in Eed ontfangen een dagelijx Riger „ of Scholtus, Gerigtaluyden, Secretaris en Gerigtsboode, ende „ opsigt neemen op de bedieningen derselver; hoedanig reguard „ mede zal mogen nemen op de bedieningen der buurmeesteren, „ costers en schutters, die bij bijder Heeren geauthoriseerdens „ mede in Eed genomen sullen worden, sonder zig met het „ aanstellen of administreeeren der voorsz. Buurmeesteren, „ Costers en Schutters of van eenige andere bedieningen „ te mogen bemoejen ¹.

„ Dat den Dagelijx Heer der voorsz. Dorpen aldaar sal „ mogen in Contradictorio Judicio rigten, wijsen en execu- „ teren over gereede goederen en al wat gereed goed kan ge- „ naamt worden ter somma van 15 Gl. tot 20 stuivers het „ stuk en daeronder, en geensints daarboven, uytgesondert

¹ In 1771 wordt echter de aanstelling ook van buurmeesters uitdruk- kelijk als behoorende tot de rechten van den dagelijxchen heer opgenoemd (zie bl. 148), benevens die van den schutter, doch deze was in vervolg van tijd met den gerichtsbode één persoon.

„ alleen in cas van speciale submissie van de (der) voorsz. „ Heeren pagteren in de voorsz. Heerlijkheden woonaghtigh, „ en alleen over de vervalle pagten der goederen in deselve „ Heerlijkheden gelegen, voor sooveel deselve pagten zullen „ bedragen.

„ Alsook dat scheepen, schuyten en vaartuygen, aan het „ landt derselver Heerlijkheden vastleggende, door den „ Scholtus des dagelijx gerigte gearresteerd en daarover „ regt gedaan sal worden tot de voorsz. Somma van 15 Gl. toe. „ Edog zal den aanlegger vrijstaan zijne actie ter eerster „ instantie voor het Hoge ¹ of lage ² gerigte voorsz. saken „ (wegen) te mogen insitueeren na goetvinden.

„ Dat den voorsz. Heer met de burgermeesteren derselver „ Heerlijkheden beneffens den Heer Amptman of deszelfs „ geauthoriseerdens de Schouw over steegen en straten, „ waestergangen, togtgraven, sluyzen en dammen, van den „ Dijkgraaf en de Heemraden niet geciert wordende, con- „ junctim sal voeren, en alle boetens en breuken daarover „ vallende, tot bijder nut ijder voor de helft vorderen, be- „ sligten en executeren.

„ Ook zal die Dagelijx Heer alleenlijk en private moegen „ eijachen en executeren de civile breuken van vuystalag en „ ander gevegt, daarin geen bloedlatinge of lemp³ is ge- „ schied, en sullen andere breuken, hierbij niet uytgedrukt, „ blijven aen den Heer Amptman. Blijvende de kennisse over „ alle afgraavingen, bepootingen en afheyningen van de „ voorsz. straten en stegen, gelijk ook alle uytwegen pri- „ vative tot kennisse van de hoge Heerlijkhed, en de schouwe „ over de gemeene weeteringen aan diegeene soo volgens de „ brief in a°. 1330 des donderdags na St. Victorisdagh „ tuschen de dorpen voorsz. en die van Lienden en Ingen „ opgerigt, daertoe sijn gequalificeert.

„ Dat in zaken tot de hoge Jurisdictie gehoorende, de

¹ het hooge gericht van den Amptman namens den landsvorst.

² de lage gerichtshank van Eck en Wiel.

³ beschadiging.

„Scholtus van den legen gerigte sig niet zal mogen inmen-
 „gen of als Scholtus qualificeeren boven den Scholtus des
 „Heeren Amptmans, gelijk ook vice versa den Scholtus des
 „Heeren Amptmans niet zal doen in zaken aen voorsz. lege
 „gerigte behoorende; — sullen ook de Scholten en gerigts-
 „luyden der voorsz. dagelijxe Heerlijkheden voor haar gansch
 „geene gerigtelijke acten of contschappen mogen doen ver-
 „veerdigen of beleggen dan in zaaken alleenlijk de voorsz.
 „pegten en tot de voorsz. 15 Gl. of daar onder en vorder
 „niet concernerende. En inval het mogte gebeuren dat
 „ijmand der partijen door het gewijsde der respectieve lege
 „gerigten sig mogt vinden beswaart, sal gegraveerden par-
 „tijnen vrijstaan daarvan t'appelleren aan den adellijke ge-
 „rigte van Nederbetuwe, waardoor de partijen ter wederzijde
 „vzindelijk vergebeeken en alle processen desen aangaande
 „ten possessoir en petitoir opgeheeven zijn en ten eeuwigen dage
 „blijven zullen, zonder eenige wijdere extensien buyten de ge-
 „accordeerde voorsz. poincten te mogen ondernemen.

„Belovende ten bijderzijde hiervan bijderzijds respectieve
 „Heeren principalen approbatie en confirmatie binnen den
 „tijd van een Jaar of zoo haast doenlijk en mogelijk zal zijn
 „uyt te werken en tegens malkanderen onder respectieve handen
 „(handteekeningen) en zegelen des Furstendoms Gelre en Graaf-
 „schap Zutphen, alsook van den regerende Grave van Cuylen-
 „borg in pergament beschreven uyt te wisselen, alles zonder arg
 „of list, blijvende midderwijl alles in staat tot der tijd de
 „voorsz. approbatie en wisseling sal zijn geschied.

„Aldus gedaan, verdragen en geslooten binnen de stad
 „Tiel op den 5 October 1654”.

„En was aen de eene zijde ondertekent: A. Vijgh,
 „Everh. Everwijn, als mombor deser landtschap, Everh. de
 „Cooq van Oppijnen, Willem van Goltsteyn, Cornelis de
 „Cook van Delwijnen, en sen de andere zijde: Jord. Guesont,
 „Johan Weumeringen, Rey. Bujs”.

Dit door den Graaf van Culemborg ter eener, en door
 de staten van Gelderland ter anderer zijde 28 Oct. 1655
 bekrachtigd verdrag is belangrijk, en omdat het de opgaaf
 in *Gr. Geld. Plakkatboek* III, 31, verduidelijkt en aanvult,
 en omdat het de bevoegdheden van den Heer eener dage-
 lijksche heerlijkhed nauwkeurig omschrijft.

Men wane echter niet, dat de loopende kwesties hiermede
 voor goed uit den weg geruimd waren. Zulks leert ons reeds
 het bl. 142 opgemerkte, dat Adam van Delen als dage-
 lijksch heer dezer plaats in 1700 vóór het Hof van Gelder-
 land in vereeniging met zijn neef Albert van Delen, heer
 van Maurik enz., proces voerde tegen den Amptman van
 Nederbetuwe over het recht om uitspraak te doen bij ge-
 pleegd vergrijp van „een bloten vuyjstslag, wanneer die
 voorvalt sonder bloet te laeten”, en over andere punten meer,
 de rechtspleging in dagelijksche heerlijkheden betref-
 fende. Werd dit geschil 2 April van genoemd jaar naar
 het bestuur der Geldersche Rekenkamer verwezen, om
 „partijen, soo doenlyck, t'accommoderen”: eerst 8 Juli 1709
 had dit accommodement plaats, immers „het voorsz. Hof,
 „doende regt, voorbijgaande het gelibelleerde verzoek van
 „maintenne bij de possessoire sententie de a° 1651 en de
 „possessoire actens zeedert gevolgt, inhaererende 't voorsz.
 „contract”, verklaarde toen „de dagelijke Heeren van *Eck*
 „en *Wiel* en van Maurick resp. alleenlijk en private te
 „mogen eijsschen en executeeren die civile breucken van
 „vuyjstslag en ander gevegt, daerin geenige bloedlatinge
 „of lemte is geschied, adjudiceerende dienvolgens dezelve
 „als daeronder begreepen of gehoorende de breucken over
 „schelden, quade bejeegingen en andere verbale injuriën
 „zoo voorhoofs als agterbaks gedaan, 't zij dat er een
 „vuyjstslag of gevegt op is gevolgt of niet. Mitsgaders de
 „breucken over vuyjstslag en andere gevegten, als krabben,
 „slaen en smijten met stokken, glazen, lugtars¹, kannen,

¹ Kandelbaars.

» potten, tangen, vlegels, schoppen, stoelen, en andere
 » dergelijke instrumenten, zonder gevolg nogtans van eenige
 » bloedlatinge of lemt ofte van een keurbare wonde. Item
 » de breuken over 't voorhoofs dreijgen met ofte over 't trek-
 » ken van messen, deegens ofte andere dergelijke en scherp
 » geweer op jmand zonder hem te quetzen, alles zonder
 » onderschejd. Of over eenige van de voorsz. gevallen hoo-
 » gere boetens als van 15 gl. mogt competeeren, de voorsz.
 » degelijke Heeren respectie haren verderen eijsch en con-
 » clusie ontzeggende, en alle andere breuken, die hier niet
 » zijn gespecificeert en uytgedrukt, ingevolge 't gelibelleerde
 » voorsz. contract, den Amptman van Neederbetuwe en ge-
 » voegden momboir adjudiceerende ende dezelve insgelijks
 » verklarende in haren verderen eijsch en conclusie niet te
 » zijn ontfanckelijck".

Ook dit vonnis stelt de civiele judicatuur van een dage-
 lijkschen heer bijzonderlijk in het licht en opent tevens ons
 oog voor het leven van het Nederbetuwsche voorgeslacht,
 zelfs nog in het begin der XVIIIe eeuw, hetwelk in de onder-
 linge verkeering maar al te dikwijls door het uitoefenen
 van het recht van den sterkste een einde zocht te maken
 aan alle tegenspraak.

(bl. 135). Tot de verzochte getuigen bij het sluiten van
 het contract van den verkoop der heerlijkheden *Eck* en *Wiel*
 in dato 26 Maart 1668, behoorde niet „D. van Riemsdijck”,
 maar „D. van Ruid”. Een afschrift van een afschrift bracht
 mij op het dwaalspoor.

(bl. 135). Aldaar in noot 4 komen de woorden: „Zie
 over hem Mr. E. D. Rink, a. w., bl. 108—111” niet te
 pas. Want de Mattheus van Eek; die door Rink bedoeld
 wordt, was de kleinzoon des medeondertekenaars van het
 verkoopcontract, als zijnde geboren in 1670, † 1755,
 schepen van Tiel in 1708, raadsheer in het Hof te Arnhem
 in 1711, zoon van Lambertus (geb. in 1647, † 1685, schepen
 van Zandwijk en tollenaar) bij Elisabeth de Vries. De
 medeondertekenaar van het verkoopcontract van 1668

werd in 1623 geboren en overleed in 1669 als echtgenoot
 van J. van Riemsdijck.

(bl. 154). Aan het in 1840 gesloopte *Huis te Wiel* her-
 innert ook nog *Vóór de Poort*, als benaming van een per-
 ceel gronds, in de nabijheid waarvan indertijd de poort der
 huizinge was te zoeken.

(bl. 169). Mr. G. v. Hasselt noemt in zijne *Stukken voor de*
Vaderl. Historie (III, 9) 28 Juli den St. Pantaleonsdag.

(bl. 174) komt Jhr. Steven van Rumelaer († 1628) als
 principaal kerkmeester te dezer plaatse voor; hij moet dit
 geweest zijn met goedkeuring des Amptmans van Neder-
 betuwe, want deze waardigheidsbekleeder was namens den
 vorst des lands in degelijksche heerlijkheden de eigenlijke
 opperkerk- en armneester. De heer liet deze bevoegdheden
 gewoonlijk in naam den Amptman over, maar eigende ze
 feitelijk in menig geval zich zelve toe; wat de plaatselijke
 kerkeraad met zijn predikant als voorzitter bezwaarlijk kon
 dulden. Dit was een rijkvloeiende bron van allerlei
 debat, tweespalt en haarkloverij, inzonderheid wanneer de
 heer der plaats financieelen invloed of overwicht kon doen
 gelden. Deze klaagde dan al ras over „turbel en indraacht
 in zijne possessie” (heerlijk recht). Daar de heer van *Eck*
 en *Wiel* den predikant zijne bezoldiging uitkeerde, omdat
 de pastoralia indertijd niet genoeg opleverden, en hij te dien
 einde het beheer over die pastoralia zelf voerde, was de tijde-
 lijke predikant van hem veelszins geheel afhankelijk, en
 moest het ten aanzien der behoorlijke ontvangst dier bezol-
 diging dikwerf misgelden, wanneer hij het den heer niet
 naar den zin maakte, o. a. hem niet feitelijk als opper-
 arm- en kerkmeester erkende en bejegende. Bij de beroe-
 ping van een predikant door den heer als collator, maakte
 deze met den beroepene veeltijds oogluikend in dit opzicht
 een onderhandsch akkoord in zijn eigen belang. Ook liet
 de heer der plaats de uitkeering der bezoldiging niet
 altoos geregeld volgen. Een en ander blijkt uit eene over-
 eenkomst 29 Oct. 1693 op den huize *Wiel* getroffen tus-

sohen Adam van Delen en Petrus de Lange, die 10 Dec. 1682 de collatie van Adam's oom Diderik van Broeckhuysen ontving, en 12 Jan. 1716 als predikant alhier overleed. Dewijl wij er uit zien hoe willekeurig en zonderling tevens, de heer soms met zijn predikant omsprong, laten wij dit document hier volgen:

„ Alzoo tuschen de HoogWelgeboore Heere Diderik van Broeckhuysen, Heere der Heerlijkheid Eek en Wiel, zaliger, ter eurre, en Ds. Petrus de Lange, Predikant aldaer, ter andere zijde, over het jaerlijks tractement van hem Predikant proces was ontstaen, en daervan de acte van citatie voor den WelEd. Hove van Gelderland in dato den . . . Septbr. 1693 afgegaen: zoo ist, dat die HoogWelgebr. Heere Adam van Delen, enz. enz., tot voorkooming en wegneeming van voorsz. Procedure, met de voorn: Ds. de Lange in der minne overkoomen, verdragen en geaccordeerd is in maniere hier na beschreeven. Eerstelijck, dat de HoogWelgebr. Heere Erfgen. eerst en vooral zal *witreeken* en daermeede *volkomen voldoen alle het praetens achterwezen van hem Predikant*, niets uitgezonderd, tot den Jaere 1693 inclus, en dat alles met eene somma van twee honderd guldens en een *hockkeeling*, waervan hij Predikant bij deeze bekend, t eenemael voldaan ende betaeld te zijn, zonder eenige de minate actie of praetensie meer te houden of te reservereen; Wijders beloofd en verklaard int bijzonder den Welgebr. Heere Adam van Delen jaerlijcks aen den Heere Ontv. N. N van Lidth de Jude tot Thiel af te laeten schrijven eene somma van een honderd guldens ten behoeve van hem Predikant, om daeruit de verponding van de Pastorie tient als anders te betaelen; voorts zal de Haver-, Garst- en Engtiend bij hem Predikant genoten en geprofitteerd worden. Aangaende de tiendmaeltijdspenn: ten behoeve van de Kerck alhier, zoo verscheenen als die nog zullen koomen te verschijnen, komt alles tot lasten van de tegenwoordige Heer van Eek en Wiel, met deezen verstande nochtans dat daervan ses à zeeven jaeren

„ bij de Hr. Erfgen. voorn. in het gemeen gelast en gedragen zal worden. De vicarije van Avezaeth komt ook aen meergem. Predikant met de lasten en ongelden, zoolang hij die gepacht en genoten heeft, tot zijne be- zwaernisse, en zullen de voorgaende lasten bij hooggem. Erfgen. afgedaan en betaeld worden. Ook zal de voorsz. Predikant genieten en profiteeren de vicarije tot Lienden met de capelle en kerckhof tot Verhuysen met de daertoe behorende renten en al hetwelcke hem eerstdaegs door een behoorlijke acte zal geleeverd worden. Item t Land op Homoed, groot ontrent drie morgen, met de Erfpacht van eene gl. jaerlijcks zal ook, gezuiverd zijnde van alle ongelden, aen de Predikant met primo Januarij 1694 overgegeeven en geleeverd worden. De Pastorie rent, ter somma van vier gl. jaerlijcks neffens de Pastorie krijtende tient zullen bij gem. Predikant tot primo Jan. 1694 genoten en geprofitteerd worden, en zal de tegenwoordige Heer van Eek en Wiel *wit eene liberale g'ite jaerlijcks aen de Predikant hier en booven tot een nieuwer geeven eens de somma van tweeelf gulden* ingaende met primo Jan. 1694. Daer en booven is wel expresselijck *geconditioneerd en vast gesield dat hij Predikant den Hooged. Heer Adam van Delen, tegenwoordigen Heere van Eek en Wiel, in het verkiezen van ouderling en diacon, en voorts in alle kerck- en arme zaeken als opper Arm- en Kerckmeester derselver Heerlijkheid zal erkennen, en het recht dat zijn Welgebr. Heer Oom zal. gehad heeft, onverhinderlijck laten observeeren, en niet gedogen dat iemand zijn Welgebr. daerin indracht doe*”. Enz. Enz.

Inderdaad moet Diderik van Broeckhuysen, ofschoon des tijds geen lid des kerkerads, als heer der plaats in de jaren 1689, 90 en 91 de *diagonale* rekening mede onderteekend hebben, alhoewel zijn naam niet aan het hoofd of aan het slot dier rekeningen vermeld stond, alsof op zijn last en ten overstaan van hem die rekening zou gedaan zijn. Overigens trof men sedert 12 Febr. 1626, toen de eerste reke-

ning gesloten werd, tot 17 Febr. 1687 geene onderteekening van dagelijksche heeren aan. In de kerkeeraadsnotulen, tijdens Da. Petrus de Lange 7 Juni 1688 gehouden, las men, dat het doen der diakonierekening alleen van den kerkeeraad afhing, zijnde deze aangelegenheid door den predikant van den kansaal afgekondigd, doch uitgesteld. Naar luid der acta van 12 Dec. 1700 ging de kerkeeraad te rade, al de gewezen armmeesters, die hunne rekening nog niet gedaan hadden, tegen den eerstvolgenden Dinsdag (21 Dec.) voor zich te doen verschijnen, ten einde dit verzuim te herstellen en de onbetaald gebleven posten te vereffenen. Hetgeen op gezegden dag werkelijk plaats had, zoodat de overschietende penningen dier achterstallige rekeningen in handen des toenmaals regerenden armmeesters Dirk Gerritsz. van Dam gestort zijn. Ook de *kerkerekeningen* werden door den kerkeeraad in vereeniging met de kerkmeesters gedaan. In de notulen toeh der kerkeeraadsvergadering, 25 Maart 1628 tijdens Da. Vincentius Bargejus gehouden, vond men: „is gehoord de reek. des overleden kerkmrs Jonkh. Steven Rumelaer, en in zijn plaetse tot principael kerkm'r verkoren Dirk Johan Hermans, denwelke alle de schriften de kerke concernerende in handen zijn gesteld, met vermaninge, dat hij deselve tot profijt der kerke wel soude menageren". En met goedkeuring van den Amptman van Nederbetuwe als opperkerkmeester, volgens schriftelijk akkoord, 2 Mei 1662 door Da. Henr. van Laer, benevens kerkeeraad en kerkmeesters onderteekend, verkocht de kerkeeraad in vereeniging met den destijds regseerenden kerkmeester, tot herstelling van den kerktoren als anderszins, aan Goossen van Grootveld en zijne erven voor de som van 125 gl. gedurende een tijd van 31 jaren, een van Arend van Hattem herkomstig gestoelte in de kerke.

Men bemerkt dus, dat in eene dagelijksche of ambachtsheerlijkheid de kerkeeraad oorspronkelijk het recht bezat, om de begrooiting, het jaarlijksch bedrag en beheer der *diakonale* inkomsten vastte stellen, den dag, waarop rekening zou gedaan worden, te bepalen en uitteschrijven, alsook die rekening te

arresteeren en aftesluiten. Uit beleefdheid liet men, zoo hij zulks verkoos, den heer der plaats daarbij tegenwoordig zijn, al was deze op een gegeven tijdstip geen lid des kerkeeraads (ouderling). Wat het *kerkelijk* beheer betreft, oefende de kerkeeraad soortgelijk recht uit in vereeniging met de kerkmeesters, die door hem gekozen werden.

Doch in den jare 1704 vond men den ambachtsheer door Da. Petrus de Lange in het hoofd van drie achtereenvolgende rekeningen op deze wijze ingevoerd: „Reek. van ontvang en uitgift bij de respectivelijke Armmeesteren over den jaere 1700, 1701, 1702 gedaen op den 12 en 13 November *uit last en ten overstaen van den WelEdGeb. Heer van Eck en Wiel*, en den Kerkeeraad"; terwijl men aan het slot der rekening van 4 Juli 1713 geschreven vond: „*ten overstaen van die HWgb. Heer Otto van Wijhe, etc. als opperarmmeester*". Door Theodorus Breunis, den opvolger van Petrus de Lange als predikant alhier, werd in de eerste jaren zijner bediening deze trant steeds gevolgd. Maar als Evert Jan van Wijhe, namens zijn vader, zonder voorkennis van predikant of kerkeeraad, ettelijke malen had doen bekend maken dat de armerekening geschieden zou, klaagde de kerkeeraad in den jare 1724 over de trenking van zijn recht, en vaardigde, ingevolge besluit van 22 November, uit zijn midden twee gecommiteerden af, om met dien Heer hieromtrent in onderhandeling te treden, opdat het oude gebruik mocht stand houden, volgens hetwelk de predikant in overleg met den kerkeeraad gerechtigd was het doen dier rekening van den predikstool aan te kondigen. De kerkeeraadsacta van 10 Jan. 1725 leeren ons, dat gezegde heer in dato, zonder predikant of kerkeeraad te moeien, door den koster Frederik de Lange ¹ het doen der arme- en kerkerokeningen op eigen hand had laten bekend maken. Hij liet de zaak echter niet doorgaan, om ze eindelijk, denklijk uit vrees voor of op grond van eene sanmaning van den Amptman door tus-

¹ vermoedelijk een zoon van Da. Petrus de Lange.

schenkomst der Tielsche classis, 12 September te arresteren. Die rechtskrenking noopte den kerkeraad destijds uit de oudste, sedert verloren geraakte actenboeken het oude gebruik op te diepen, uit welk onderzoek een rapport sproot, waaraan het bovenstaande meerendeels ontleend is. Dit rapport van 1725 eindigde aldus: „Uit alles blijkt dan middegkbaar, wat recht van ouds den kerkeraad geoëffent heeft, welker kreuke buiten allen twijfel de edelmoedigheid van den HWgb. Heer niet langer zal kunnen noch willen (?) verdragen, maar den kerkeraad nog eenigzins bij zijn oud recht laten, zijnde desselfs vriendelijke begeerte en eisch, dat ten minsten den te stellen dag van het doen der reekening van hem mag afhangen, gelijk tot Maurik, dat voorheen éénheerig was, en op andere plaetsen gebruykelijk is; willende echter uit eerbied voor den Heere dezer plaetze, Sijn HWgb. daervan alrijd tijdig vernittigen, opdat deselve in Sijn HWgb. tegenwoordigheid gescheiden kan. Men bleef echter voorloopig den ambachtsheer feitelijk als opperarmeester beschouwen, ja zelfs met argelooze krenking van het recht des Amptmans deed men het soms ook in naam, durfde niets doen zonder hem, volgde in alles zijn raad, en deed rekening, niet slechts in zijne tegenwoordigheid, maar ten overstaan van hem, zoo niet op zijn last. Immers men leest in de kerkeraadsacta, dat „op den 10 November 1735 de reekening ten overstaan van den HoogWgb. Heer van Driesbergen (J. G. L. A. van Neukirchen genaamd Nijvenheym) als opperarmeester gedaan is”. Intusschen kwam men later tot andere gedachten, en als de heer van Eck en Wiel 15

¹ De oudste nog aanwezige kerkeraadsacta dateeren van 14 Jan. 1717, de notulen der kerkvoogdij van den jare 1860, de kopieën van verzonden stukken en brieven betrekkelijk de kerkvoogdij van 1824, maar de kerkerekeningen van 1659.

² Met Eck en Wiel onder één en denzelfden heer, t. w. den heer van Culemborg stond. De dagelijksche heerlijkheid Maurik werd in 1698 door Louise Anna gravin van Culemborg aan Albert van Delen tot Spankeren verkocht, en kwam vervolgens aan van Dedem en Mom.

Aug. 1765 den predikant en eener commissie uit den kerkeraad eene schriftelijke erkenning van hem als opperarmeester en opperkerkmeester afvorderde, legde men 6 Sept. 1768 de rondborstige verklaring af, dat zulks geenszins in aanmerking kon komen, vermits men nooit vernomen had, dat de soeverein die titels en bevoegdheden aan den dagelijkschen heer geschonken had, zoodatze aan niemand anders dan aan dien soverein, of namens de landsvorstelijke hoogheid der provincie aan den Amptman behoorden toegekend te worden. Onder de onderteekenen dezer insertie staat als ouderling vermeld Cornelis baron de Cock van Delwijnen. Men besloot toen voortaan geen onbevoegde, zelfs den ambachtsheer niet, tenzij hij lid was van kerkeraad of kerkvoogdij, toetelaten ter vergadering, waarin de armen- en kerkerekening geschiedde. Bijgevolg werd 7 Sept. die rekening zonder zijne tegenwoordigheid gedaan. Van dit besluit werd nu en dan nog weleens afgeweken, getuige de brief van laatstgenoemden adellijken ouderling van 17 April 1770 (zie bl. 126), getuige ook de kerkeraadsnotulen van 16 Dec. 1771, volgens welke de kerkmeester Dirk van Sijll namens den Heer van Eck en Wiel en zichzelf verzoocht een kapitaal van 500 gl. tegen 3½ pc. voor de kerk op interest te mogen hebben om noodige reparaties in kerk en pastorie te bewerkstelligen. Wat waren de gezaghebbers in vroeger eeuw toch verzet op titulaturen en, vaak niet meer dan denkbeeldig, bewind! 't Was kieskauwen over muggen, en niets anders.

(bl. 175). Steven van Kamelaer, proost van St. Jan te Utrecht, vermaakte 8 Aug. 1504 aan de kerken te Eck, Maurik, enz dien Bijnschen goudgulden met een godsdiensstig doel, namelijk, „ut quaelibet ecclesia vigiliis et missam celebrari procuret pro anima ipsius testatoris”. Aldus staat uitdrukkelijk in zijn testament bij Doodt van Flensburg, t. a. p., te lezen.

(bl. 175). Van den voormaligen familienaam Hermens treft men nog aan: Johan Hermenssz in 1380, Reijner

Hermensoon in 1384, Dirck Hermansoon in 1387; Hermen Hermensoon in 1402, Johan Hermensoon (die greuer) in 1429, Gressen Hermensoon in 1442, Berent Hermensoon (die smit) in 1443, Garbert Harmensoon in 1450, Willem Hermansoon (in de Donkeringe) en Johan Hermansz Zwedersone in 1454, Goessen Hermansoene in 1455, Derric Hermansoon (alias mulner) in 1456, Berent Hermensz in 1457, Zweder Harmansoon in 1460, Henric Hermansz (de mulner) en Wolbert Harmensoene in 1465, Ysebrant Hermensz en Willem Harmensz (de kremer) in 1466, Lubbert Hermensz (Johan Henrichsz zwager) in 1470; Dirck Hermensz (de wever) en Johan Hermansz (de scroer) in 1476 en Herman Hermansz in 1488 — aangenomen tot burgers der stad Vollenhove (*Bijdragen tot de Geschied. v. Overijssel*, uitgeg. door Mr. J. I. v. Doorninck en Mr. J. Nannings Uitterdijk, 1877, bl. 186 vrg.). — Cornelis Hermans genaamd Pennenés, in het ampt van Beest en Renoy, die vermits hij onder den heer van Brederode gediend had, 30 Mei 1568 door Alva gedagyaard, en den daarop gevolgden 15 October gebannen is (Mr. G. van Hasselt, *Stukken* enz., I, 306). — Diderik Johan Hermans staat als gearfd rentmeester te *Eck* vermeld in eene acte van verkoop eener „seer schoone en welgelegene hofstede met sijne dreven en eierlijke plantagien, voorts met alle sijn getimmer soo van een bequame huysinge met verscheiden schoone vertreckaemeren en gemaeken als bouhuys, backhuys, peertstal, wagenschuer, duyfhuys, een vijfroeden berch, een binnen boomgaert, een schoon voorpleyn, een grooten en playsanten hof; voorts met alle hetgroene daeraen en op aert en nagelvest is, synde in alles groot vierdehalf hout lants, ronsom met een doornehegge omheynt, met een wyde graft omgraeven, daerin menichte van alderhande soorte van vis is, en met een eierlijke steene poorte geslooten wort”. Deze hofstede lag in het kerspel van Maurik en *Eck* omstreeks de buurtschap *Wiel*, en hoorde aan Arend van Hattem, doch werd met toestemming des amptmans van Nederbetuwe, ten overstaan van Jhr.

Rodolph van Eck en Jhr. Cornelis de Cock van Delwijnen, „als speciaelyck daertoe geauthoriseert, door Floris de Lille, richter (zie bl. 164, en noot 2 en 3, alsmede bl. 182), „wt cracht van syne volsegelde Richterverwins en insetsbriueu en mede possessie genomen hebbende, voorts den tijt van redemtie van dien volgens de ordre daerop gemaect omgecomen sijnde”, publiek aan den meestbiedende verkocht. Dit pand is toen, met eenige andere perceelen, ter gezamenlijke grootte van elf en een half morgen, vrij allodiaal, „dijk thijs noech erfpaecht onderworpen, beheltelick een thijs van vier groot, die de erfgen van Aert van Leeuwen uyt den langen acker van Antonis van Hattem gecoft jaerlijcx is comende”, 28 Dec. 1652 door Jan Thonisz. als inzetter en hooger, voor 1985 Caroli keizersgl. (tegen 20 stuivers hollandsch het stuk) aangekocht ten behoeve van Elisabeth Gerrits van Zijdervelt, met Jhr. Rodolph van Eck als haar in dezen gestelden voogd, en Jhr. Cornelis de Cock van Delwijnen benevens Jan Thonisz als borgen. De kopie authentique hiervan is 24 Dec. 1653 opgemaakt door Nicolaes Gerritsen van Giessen, kustos te Eck.

(bl. 178, noot 1). *Voerste Waard en Korns* (niet, Horne) is nóg de benaming van een uiterwaard te Rijswijk in Nederbetuwe. Overigens vgl. *De Navorscher*, XXVIII, 461—63, waarbij men voege, dat de benaming *Hornkolk*, als het eindpunt van de Kromme Eem in het sticht van Utrecht, voorkomt in de „Landscheydinge tusschen die Gelderschen ende die van Utrecht” a° 1552 [zie *Archief van Dodt v. Fl.*, IV (1844), bl. 32].

E. en W., 1 Dec. 1878.

J. A.